Filistin Kurtuluşunun Simgesi

LEYLA HALİD

SARAH IRVING

İNTİFADA YAYINLARI

İNTİFADA
YAYINLARI

Genel: 1
Filistin: 1

Leyla Halid: Filistin Kurtuluşunun Simgesi
Sarah Irving

Copyright © Sarah Irving 2012.
Leila Khaled: Icon of Palestinian Liberation
first published by Pluto Press, London
www.plutobooks.com

Bu kitabın Türkçe yayın hakları AnatoliaLit Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Çeviren:
Ayşe Düzkan

Editör:
Harun Özgür Turgan

Kapak Tasarımı ve Grafik:
Meltem Ulusoy

Kapak Fotoğrafı:
Apartheid Duvarı'nın Batı Şeria'nın Beytüllahim kentinden geçen bölümüne çizilmiş duvar resminde Leyla Halid'in simgeleşen görüntüsü. © Miriam Pellicano

Birinci Basım: Ağustos 2014, İstanbul

Baskı ve Cilt:
Yazın Basın Yayın Matbaacılık Trz. Tic. Ltd. Şti.
İ.O.S.B. Çevre San. Sit. 8. Blok No:38-40-42-44 Başakşehir - İstanbul
Matbaa Sertifika No: 12028

ISBN: 978-605-85156-0-4

İntifada Yayınları
Halil Rifat Paşa Mah. Yüzer Havuz Sok. No:1/A-566, 34384 Şişli – İstanbul
Yayınevi Sertifika No: 30264
W: www.intifadayayinlari.com E: iletisim@intifadayayinlari.com
T: twitter.com/intifadayayin F: facebook.com/intifadayayinlari

Sarah Irving

Leyla Halid

Filistin Kurtuluşunun Simgesi

Çeviren:
Ayşe Düzkan

Sarah Irving

Şimdilerde İskoçya Edinburgh Üniversitesi'nde Ortadoğu üzerine doktora yapıyor. İngilizce yayın yapan dünyaca tanınmış Filistinli Electronic Intifada internet sitesinin düzenli yazarlarındandır, sitede Filistin hakkında kitap, film ve sergi eleştirileri yazıyor. İkinci Filistin İntifadası döneminde Uluslararası Dayanışma Hareketi'nin (International Solidarity Movement) gönüllüsü olarak Batı Şeria'da çalışmıştır. Yayımlanmış diğer kitapları arasında Filistin seyahat kitabı *Bradt Guide to Palestine* (2012) vardır. Arapçadan şiir, kısa öykü ve roman çevirileri yapmaktadır. Ayrıca bu kitabın da içinde yer aldığı Pluto Books'un Revolutionary Lives (Devrimci Yaşamlar) serisinin editörüdür.

Ayşe Düzkan

Demokrat, Sabah, Star gazetelerinde, *Şamdan Plus* ve *Pazartesi* dergilerinde çalıştı. *Radikal, Milliyet, Pişmiş Kelle, Hayalet Gemi, Kırmızı Alarm,* 2000'de *Yeni Gündem, Express, Özgür Politika, sabitfikir* ve gazetem.net'te yazdı. *Çalar Saat* (Parantez, 1994), *Behiç Aşçı Kitabı* (Versus, 2006) ve *Erkekliğin Kitabında Yazmaz Bu* (Versus, 2006) kitaplarının yazarıdır. Çevirileri arasında William S. Burroughs, *Canki* (İletişim Yayınları, 1994); Valerie Solanas, *Erkek Doğrama Cemiyeti Manifestosu* (Sel Yayıncılık, 2002) ve Jane Austen, *Emma* (Bordo Siyah, 2004) var. Tanıdığı ilk gerilla olan Leyla Halid'in biyografisini tercüme ettiği için mutlu.

Üç kuşaktan muhteşem kadınlar,
Meg, Cathy, Leyla ve Merryn
ve Marc, Zoe ve Viv için

İçindekiler

Giriş 13

1.Bölüm: Hayfa, Lübnan, Kuveyt 25

2.Bölüm: Savaşçı Leyla 47

3.Bölüm: Kara Eylül 67

4.Bölüm: Evlilik ve Ölüm 91

5.Bölüm: Devrimci Kadınlar 125

6.Bölüm: Ürdün'e Taşınma ve Filistin'e Dönüş 151

7.Bölüm: Leyla Halid'in Geleceği, Filistin'in Geleceği 173

Kaynaklar 185

Dizin 191

Fotoğraflar

1. Leyla Halid'in simgeleşmiş görüntüsü 14
2. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) üyeleri, 1969 civarında bir eğitim sırasında çay içerken 65
3. Halid'in simgeleşmiş görüntüsü, İsrail Ayrım Duvarı'nın Beytüllahim Kontrol Noktası'nda 70
4. Apartheid Duvarı'nın Batı Şeria'nın Beytüllahim kentinden geçen bölümüne çizilmiş duvar resminde Leyla Halid'in simgeleşen görüntüsü (Kapak Fotoğrafı) 122-123
5. Batı Şeria'nın Beyt Sahur kasabasındaki bir duvar resminde Leyla Halid 143
6. Leyla Halid Amman'daki evinde, Eylül 2008 154
7. Leyla Halid 2007'de Nairobi'deki Dünya Sosyal Forumu'nda Brezilyalı radikal çizer Carlos Latuff ile birlikte 175
8. Sanatçı Marguerite Dabaie'nin, ABD'de bir Filistinli-Hıristiyan olarak büyümekle ilgili kendi yaşadıklarını keşfettiği *The Hookah Girl* adlı elektronik dergiden bir görüntü 181

Teşekkürler

Leyla Halid'e, Halil Makdisi'ye, Linda Clair'e, Naim'e, Semir'e ve özellikle Filistin'de ve Filistin diasporasında yaşayıp adlarının açıklanmasını istemeyen ama zamanlarını, anılarını, düşüncelerini ve misafirperverliklerini bana sunan herkese; askeri işgal altında veya memleketlerinden uzakta yaşayan, sebat ve cesaretleriyle adalete inanan herkese ilham veren bütün Filistinlilere; gösterdiği büyük sabır için Pluto Press'ten David Castle'a ve ta en başta Filistin'le ilgilenmeme sebep olan Uluslararası Dayanışma Hareketi'ne teşekkürler.

Türkçe Çevriyazı

Kitapta geçen Arapça ve İbranice özel adların Türkçe çevriyazıları kullanılmış, kaynakçada Batı dillerindeki yazımın yanı sıra köşeli ayraç içinde Türkçe çevriyazı verilmiş, Batı dillerindeki yazımıyla tanınmış adlar olduğu gibi aktarılmıştır.

Giriş

29 Ağustos 1969. Beyaz bir takım giymiş, geniş kenarlı bir şapka ve büyük bir güneş gözlüğü takmış olan genç bir kadın Roma havaalanında oturmuş, TWA 840 sefer sayılı uçağı beklemektedir. Gergin görünmektedir ama zaten uçmak üzere olanların birçoğu gergin görünür. Oysa yazlık kıyafetiyle Audrey Hepburn'ün bu benzeri, havaalanı güvenliğinden bir tabanca ve el bombası geçirmiştir ve aynı salonda, karşı tarafında oturan adamı tanımazdan gelmektedir. Adam, Selim İsavi'dir; Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin (*el-Cebhetu'ş-Şeabiye li Tahrir Filastin* - FHKC) "Che Guevara Gerilla Birimi"nden arkadaşı olan savaşçı. Kadınsa Leyla Halid. Kendisiyle sohbet etmeye çalışan bir başka yolcuya sıcak davranır ama cevapları kaçamaktır.

Leyla Halid ve Selim İsavi, Atina'ya giden uçağı, rotasını değiştirip Halid'in doğum yeri olan ama Filistinli bir mülteci olarak artık gidemediği Hayfa'nın üzerinden uçmaya zorlar. Dehşet içindeki yolcuları korkutmakla birlikte zarar vermeyen İsavi ve Halid, uçağın Şam'a yönelmesi emrini verir, burada uçağın burnu havaya uçurulur. Basın bu "hava korsanı kız" karşısında merak içindedir ama o, aylar sonra FHKC lideri Corc Habaş'tan azar işitecektir, çünkü televizyonculara konuşmayı reddetmektedir. Halid bunun yerine bıçak altına yatar, altı estetik ameliyat geçirir. Kendisi için yeni görevlerin planlandığını bilmektedir ve tanınmak istemez.

6 Eylül 1970. Honduras pasaportlarıyla yolculuk yapan bir başka

Leyla Halid, 1 Ocak 1970 (AFP/Getty Images)

çift, Amsterdam'da bir El Al Boeing 707 uçağına biner. Adam, bundan dokuz yıl sonra Nikaragua'yı diktatör Somoza'dan kurtaracak olan Sandinista hareketinin Nikaragualı-Amerikalı bir mensubu olan Patrick Arguello'dur. Kadınsa, yine Leyla Halid.

Çift, New York'a gidecek olan uçağın turist-sınıfı bölümünün ikinci sırasında ciddi ifadelerle oturur. Ama uçak Manş Denizi'nin üzerinden geçerken kokpite girmeye çalışırlar. Aynı sırada Avrupa ve Ortadoğu'da başka birkaç uçak FHKC timleri tarafından kaçırılmaktadır ama eylemi yapanlar için işlerin fena halde ters gittiği tek uçak budur. Uçağın pilotu, eylemcilerin dengesini bozmak için pike yapar, Arguello vurularak öldürülür, Halid ise yakalanır.

Halid ve Arguello Ürdün'de kullanılmayan bir Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri üssü olan Dawson's Field'de yoldaşlarıyla buluşmayı hedeflemiştir. Kaçırılan diğer uçaklar da Ürdün'ü neredeyse iç savaşa sürükleyecek ve zaten gergin olan Ortadoğu'da iplerin kopmasına sebep olacak uluslararası bir olayın parçası olarak burada birkaç hafta geçirecektir. Leyla Halid, olayı izleyen bir ayı Dawson's Field yerine Londra Ealing polis karakolunda geçirir.

Uçak kaçırmalara katıldığı su götürmezdi, ancak olayın sonucunda gerçekleşen esir takası Leyla Halid'in hiçbir biçimde yargılanmaması anlamına geliyordu. Halid en tanınmış Filistinli kadınlardan biri olmuş ama bazı feministler tarafından ulusunun kadınlarının esenliğini solcu ya da milliyetçi bir politik tutumun tanıtımına alet ettiği için kınanmıştır. Kimileri için o, kadın devrimcilerin büyüleyici simgesidir, başkaları onu ülkesinin kurtuluşu için savaşan bir kahraman olarak görür, daha da fazla sayıda insan içinse, basında yerden yere vurulması ve ziyaret etmek istediği ülkelere sokulmaması gereken, adı çıkmış bir teröristtir. Öz kardeşi

o sanılarak öldürülmüştür ama o politik davasına bağlı kalmıştır. Leyla Halid'in hayatı, modern İsrail Devleti'nin tarihinin yanı başında, karşılıklı düşmanlıkla akmaktadır ve büyük ölçüde, küçük bir çocukken terk etmek zorunda kaldığı ülke tarafından şekillendirilmiştir.

Leyla Halid'in kamuoyundaki imgesi neredeyse tamamen tarihteki o büyük anla, 1969 ve 1970'teki unutulmaz uçak kaçırmalarla belirlenmiştir. Ama o zamandan bu yana bir eş ve anne, öğretmen ve kampanyalar yürüten bir siyasetçi, Filistin Ulusal Konseyi üyesi ve Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nin liderlerinden olmuştur. Hâlâ ülkesi için ölebileceğini söylese de, Kuzey İrlanda'dan Nikaragua'ya, birçok militan, birçok yaftalanmış "terörist" gibi o da silahlı mücadeleden politik arenaya geçmiştir. Bir simge statüsüne sahip olması ona kapılar açmış ve insanların ona kulak vermesini sağlamıştır ama aynı zamanda –ona giriş izni vermeyen ülkeler ve onu asla teröristten başka bir şey olarak görmeyecek insanlar tarafından- dışlanmasına yol açmıştır.

Leyla Halid'in 2002 baharında bir dizi konuşma yapmak üzere Britanya'yı ziyaretine izin verildi, ama o zamandan beri kendisine vize verilmemesi ne türden hırsları harekete geçirdiğini gösteriyor. Leyla ile ilk kez 2002'deki ziyaretinde, Manchester'daki Pankhurst Kadın Merkezi'nde yapılan küçük bir toplantıda tanıştım. İsrail ordusunun son yıllardaki en sert saldırılarından biri sırasında Batı Şeria'da çalışmış ve yeni dönmüştüm. Başkan Arafat, Ramallah'ta, kendi karargâhında tutsaktı, Beytüllahim'in Ahır Meydanı çevresindeki evlerde yaşayan onlarca sivil, işgalci İsrail birliklerinden saklanan savaşçıların yanında Doğuş Kilisesi'ne kaçtıktan sonra, burada altı hafta süren bir kuşatmaya göğüs germişti. Cenin'de kim bilir kaç aile kendi evlerinin molozları arasında buldozerlerle ezilmiş, kadim Nablus şehri, silahlı Filistinlileri saklandıkları yerden çıkartmaya çalışan İsrail güçlerince tarihi binaların yıkılışına şahit olmuştu.

Bu baş döndürücü atmosferde toplantının başkanı, Leyla'ya beni işaret etti, o da salonu geçti, beni ayağa kaldırdı ve oradan yeni gelmiş birinin üstünden vatanının kokusunu almak ve vatanına dokunmak istediğini söyleyerek beni kucakladı.

O sırada ellilerinin sonunda olan Leyla Halid hâlâ çok çarpıcı bir kadındı, 30 yıl önceki güzel genç hava korsanının fotoğraflarını görenler onu hemen tanıyabilirdi. Manchester Dostları Toplantı Evi'ndeki herkese açık olan toplantıda yüz elli kişilik bir topluluğu konuşmasıyla büyüledi; kendi şanlı günlerini değil, Filistin halkının tanınma ve haklar için sürdürdüğü mücadeleyi anlatıyordu. Ardı ardına yaktığı sigaraların daha da derinleştirdiği, genizden gelen bir sesi, alışılmış değerlere meydan okuyan bir duruşu vardı.

Bir lokanta masasının etrafında grubumuza Müslüman bir kültürden geldiğini ve bütün Filistinlilerin, Müslüman olmayanların bile kimliğinde bunun önemli bir yeri olduğunu açıkladı. Sonra bana genç bir kadın olarak hayattaki büyük zevklerin iyi yemek, iyi içki ve iyi aşk olduğunu anlamam gerektiğini ama kendisinin bu listeye sigarayı da ekleme eğiliminde olduğunu söyledi. Filistin davası için uçak kaçırmış, üstelik de iki uçak kaçırmış olan bu kadından ne beklediğimden emin değilim ama bunu beklemediğimden neredeyse emindim.

Tuhaf bir biçimde Leyla Halid hakkında çok az şey yazılmıştır. Modern zamanların futbolcuları ve pop şarkıcıları gibi daha otuzuna varmadan, 1973 yılında bir otobiyografi yayımlamıştı. Bu aslında o sırada FHKC'nin propaganda bölümünde çalışan bir akademisyen olan Corc Haccar (George Hajjar) tarafından, 1970 olaylarından politik avantaj sağlamak için kaleme alınmıştı; Leyla Halid'e göre kendisi günlerini Haccar'a hayatını anlatmakla geçirmiş ve o da yazdığı her bölümü onaylaması için ona göstermişti. Bu kitabın baskısı tükeneli çok oldu, iyi durumdaki kopyaları artık yüzlerce sterline el değiştiriyor. *Leila's Hijack War* (Leyla'nın Hava

Korsanlığı Savaşı) adlı büyük boy basılmış bir kitap da bu olaylardan faydalanıyordu; kitabın yazarlarından biri Britanya'da seçim geceleri yapılan yayınların duayeni Peter Snow'du ve kitapta Leyla'nın kendisinden çok, uçak kaçırma olaylarının Britanyalı kurbanlarının yaşadıkları hakkında bilgi vardı. Eileen MacDonald'ın "kadın teröristler"le ilgili 1990 tarihli *Shoot the Women First* (*Önce Kadınları Vurun*, 1994) adlı kitabında yer alan Leyla ile ilgili bölüm, kısmen Şam'daki Yermuk mülteci kampında yaşadığı sırada yapılmış olan bir görüşmeye dayanır. Bu kitaplar dışında, bu çarpıcı kadınla ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyen İngilizce okurların elinde *Guardian*, çeşitli sol dergiler ve çarpık ama kusursuz mantığıyla *Aviation Security International* gibi yayınlarda çıkan birkaç röportaj vardır sadece.

Bu kitap en azından bu bilgi yetersizliğinin yarattığı boşluğu kısmen de olsa doldurmaya çalışıyor. Bu çalışma için Leyla'yla halen yaşadığı Amman'da 2008'de yapılan bir dizi görüşmenin yanı sıra başka röportajlardan ve onun düşünce ve eylemlerine gerek destek veren, gerek düşmanlık besleyen kitap ve makalelerden yararlanılmıştır. Leyla Halid'in kendi hayatına dair olayların kaydını tutmanın yanı sıra onun akla getirdiği bazı noktaları ve merak konularını da (kısa bir kitabın sınırları içerisinde) incelemeye çalıştım: Kariyerlerine şiddet eylemleriyle başlayan militanlar daha sonra nasıl olup da bunu politik müzakere ve tartışma alanına taşıyor? İnsanlar -özellikle kadınlar- neden ve nasıl silahlı mücadele yolunu izlemeye karar veriyor ve neler kazanıp neler kaybediyorlar? Halid'in döneminin solcu devrimi ile bugün silahlı Filistin direnişine egemen olan İslamcı partiler arasında nasıl bir bağlantı var? Ve romantikleştirilen, cinselleştirilen "Audrey Hepburn terörist" figürü Filistin mücadelesinin genelinde kendine nasıl bir yer buluyor?

Leyla ilk uçağını kaçırdığında Filistin Halk Kurtuluş Cephesi uluslararası bağlantıları bulunan ve Filistin halkının sadece 20 yıl önce terk ettiği topraklara dönüş hakkını kazanma amacını açıklayan solcu bir örgüttü. Bu, daha iki yıl önce Bolivya'da öldürülen Che Guevara'nın ve Güneydoğu Asya'daki kurtuluş savaşlarının dönemiydi. Ezilen halkların silahlı araçlarla direnme hakkı dünyanın her yerinde tartışılıyor ve bu hareketlerin kahramanları öğrenci odalarının ve solcu evlerin duvarlarını süslüyordu. İkinci dalga feminizm de yükselmeye başlamış olması, bu genç kadın hava korsanıyla ilgili haberlerin alındığı ortama bir başka boyut katıyordu.

Leyla'nın Ortadoğu'daki yurdunda İsrail daha yeni Altı Gün Savaşı'nda, Mısır, Ürdün ve Suriye'nin birleşmiş ordularını yenmiş, Arap dünyasını askeri olarak küçük düşürmüş ve Ürdün Nehri'nin batısında ve Sina'nın kuzeyinde kalmış bulunan Filistin topraklarını ele geçirmişti. Batı Şeria ve Gazze'deki Filistinliler, İsrail Devleti'nin 1948'de ilk kuruluşundan kalan binlerce mülteci de dahil olmak üzere Ürdün ve Mısır egemenliği altında yaşarken artık İsrail'in askeri işgali altındaydılar. Buna rağmen dünya Filistinlilerin kendisine asgari ilgi gösteriyordu. Filistinliler Batı tarafından Yahudiler ve Araplar arasındaki düşmanlığa sıkışıp kalan ve Arap güçlerinin saldırganlığına bahane olmak dışında pek bir önem taşımayan, yerinden yurdundan edilmiş küçük bir mülteci topluluğu olarak görülüyordu.

Ürdün, Lübnan ve Suriye'deki mülteci kamplarındaki Filistinlilerin arasında hoşnutsuzluk mayalanıyordu. 1960'ların ortalarından beri büyüyen bir direniş hareketi, Altı Gün Savaşı ve Filistinlilerin Arap rejimleri tarafından dillendirilen boş destekten gittikçe daha fazla şüphe eder hale gelmesiyle daha da radikalleşmiş ve popülerleşmişti. 1970'ler boyunca Lübnan'da yaşayan Rosemary Sayigh'ın dediği gibi,

> Filistin Direniş Hareketi'ni (FDH) Altı Gün Savaşı'nın hemen

> ardından, ilk ortaya çıktığı tarihsel an ve ruh halinden ayırmak çok zordur; küllerinden doğmuş anka kuşu gibi, Arap ordularının çöküşüyle aşağılanmış olan bütün bir ulusu ateşlemişti. Direnişin bu ilk göz kamaştırıcı çıkışı, Arap kamuoyunun geniş bir kesiminin kahramanlara tapmasına yol açtı; salon milliyetçileri *fidaiyin*'i "melekler" ve "mesihler" olarak adlandıracak kadar ileri gitti. Bu türden destek kısa zamanda ne kadar sığ olduğunu ortaya koydu ama bir süreliğine FDH'ye resmi destek vermeleri için Arap rejimlerinin üzerinde baskı yarattı... [K]endisini doğrudan ABD'nin ekonomik ve siyasi egemenliğine karşı Üçüncü Dünya'nın verdiği mücadelenin çerçevesine yerleştiren FDH, Arap dünyasındaki radikal unsurları canlandırdı ve [gerici Arap] rejimlerinin gerçek karakterini ortaya koydu.[1]

1969'da gerçekleştirdiği eylem, Leyla Halid'i birkaç haftalığına ünlendirmişti ancak 1970'teki girişiminin ölçek ve cüreti iyiden iyiye mimlenmesine yol açtı. Ürdün'deki Dawson's Field'e ulaşan dört kaçırılmış uçağın planlanarak patlatılması, Filistin direnişiyle Ürdün ordusu arasında, ülkeyi neredeyse iç savaşa düşürecek olan çatışma, Suriye İsrail, SSCB ve ABD'nin olaya dahil olması dünyayı bir aşırı gerilim noktasına getirdi. Filistin halkı için olaylar Ürdün'de daha fazla baskıyla karşılaşılacağının ve militanların önce Lübnan'a ve burada da çatışmaların gelişmesi üzerine Tunus'a ve daha da geniş bir diasporaya sürgün edileceğinin habercisi oldu.

Halid için 1970 olayları kendi görüntüsünün binlerce solcu duvarda Che Guevara'nınkinin yanında yer alması anlamına geliyordu ve aynı zamanda birçokları için de kadın devrimcinin ve Filistinli kadının prototipi olmuştu. Bu tanınmışlığın hem kendisi için hem de kendisine ve davasına nasıl bakıldığı açısından belirgin sonuçları olmuştu. Leyla'nın eylemleri tam da bu kadar olağanüstü oldukları için hâlâ hatırlanıyor. Ama hatıraları ve hayalleri etkiledikleri

1 Rosemary Sayigh, *Palestinians: From Peasants to Revolutionaries* (Londra: Zed Books, 1979), s. 144-52.

için kendilerini de aşar biçimde Filistin kimliğinin ve sol kimliğin unsurlarını temsil eder oldular. Leyla Halid'in eylemleri geçtiğimiz 35 yıl boyunca bir halk olarak Filistinlilere nasıl bakıldığını etkiledi ve kadınlara, Ortadoğu'ya ve kurtuluş hareketlerinin taktiklerine ilişkin tartışmalarda Leyla'nın epey yer işgal etmesini sağladı.

Feminist yazar Robin Morgan'ın ifade ettiği gibi Batı'da yaşayan birçok insanın gözünde, "Filistinli kadına dair iki şişirilmiş klişe vardır: o ya sağına soluna el bombaları asılı Leyla Halid'dir ya da devrim için oğullar üretmeye istekli, okuması yazması olmayan bir mülteci."[2] Bu genelleştirme bize Filistin gerçekliğinden ziyade Batılı algılar hakkında fikir verir ama Leyla Halid'in Yaser Arafat ve çeşitli intihar bombacılarıyla birlikte Filistin dendiğinde birçok Batılının aklına gelen bireylerin dahil olduğu küçük tapınakta nasıl bir yer işgal ettiğini gösterir. Bu, Leyla ve halkı için kesinlikle çelişkili bir şeydir. Demek ki daha mücadele aracı olarak intihar bombacılığıyla ilişkilenmelerinden bile önce Filistinliler kayıtsız şartsız terörizmle ilişkilendiriliyordu.

Leyla Halid'in de dahil olduğu bir grup, Filistinlinin kendilerini silahlı mücadele aracılığıyla savunma hakkı konusunda ısrarlı. Geniş Filistin davasına sempatiyle bakanlar dahil olmak üzere başkaları da sansasyonel şiddetin doğrudan İsrail'in elini güçlendirdiği ve işgal altında ya da mülteci kamplarında yoksulluk ve ayrımcılık içinde yaşayan Filistinlilerin günlük varoluşlarının zorluğunu (ve çoğu kez şiddetsiz direnişini) gölgelediği düşüncesinde. Leyla'nın çok fazla gündeme gelmesi, Filistin mücadelesini gizli toplantılar ve uluslararası olaylarla dolu, ihtişamlı bir şey haline mi getiriyor? Yoksa sıradan insanların günlük direnişini, örneğin Batı Şeria'nın Beyt Sahur kasabasında yaşayanların İsrail işgaline meydan okumak için başvurdukları vergi ödemeyi reddetme gibi eylemlerini gölgeliyor mu? İnternet sitelerinde Leyla'yı, "eli silahlı, baş belası

2 Robin Morgan, *The Demon Lover: On the Sexuality of Terrorism*, (Londra: Mandarin, 1989), s. 252.

feminist devrimci fıstıkların şahı" olarak kutsayan grotesk erkek *blogger*'lar onu ve yoldaşlarını nesneleştirirken kendi radikalizmleriyle başları dönüyor.[3]

Silahlı politik mücadelenin "erkek dünyası"nda Leyla'nın bu kadar öne çıkmış, ünlü bir kadın olarak oynadığı rol, bazı feministler ve eylemciler için onu heyecan ve ilham kaynağı bir figür haline getiriyor. Bazı kadınlar, özellikle siyahi feministler onu Kara Panter Assata Shakur gibi figürlerle birlikte teori ve tartışma alanında çalışanlara paralel olarak, kendi direnişlerini "yaşayan" bir kadın olarak tanımlıyor.[4] Batı Şeria Birzeyt Üniversitesi'nden Profesör Aylin Kûttab, Leyla gibi savaşçıları "ulusal kurtuluş mücadelesini kendi toplumsal kurtuluş mücadelelerine bağladı"[5] diyerek tarif ediyor ve kadınlar için bir mevzi kazandığını ve bunun 1980'lerin sonlarında Birinci İntifada başladığında kadınların mücadelenin eşit ortakları olarak görülmesi anlamına geldiğini söylüyor.

Ancak başkalarına göre de onun "eril" şiddet yöntemlerini benimsemiş olması ve erkek-egemen örgütlerdeki faaliyet tarihi, tıpkı Margaret Thatcher ya da Condoleezza Rice gibi kadın hemcinslerini ikinci sıraya attığını ve patriarkal çıkarlara "sattığını" gösteriyor. Robin Morgan'ın cinsiyet ve şiddet üzerine *Demon Lover* adlı çalışması Leyla'yı terörizmin maço ruhuna boyun eğdiği ve Filistinli kadınların ihtiyaçlarına ihanet ettiği için ağır biçimde eleştirir. Morgan'a göre Leyla Halid "kadın olmakla baş edebilmiş değil. (...) Bağlayıcı ilişkisi olmayan kadın için bile [eril otoriteye] tabiyet ifade eden [estler, inkârın teyidi mecburidir. Eril tarz aracılığıyla isyan eden kadın bunu

3 Örn. bkz. http://saroujah.blogspot.com/2005/03/life-on-death-row.html ve http://robertlindsay.blogspot.com/2006/03/pflp-leader-saadat-seized-in-jericho.html

4 Fawzia Afzal-Khan, "Bridging the Gap Between So-Called Postcolonial and Minority Women of Color: A Comparative Methodology for Third World Feminist Literary Criticism", *Womanist Theory and Research*, c. 2.1-2.2 (1996-97).

5 Aktaran Miriam Shaviv, "Fighting for Their Own Liberation", *Jerusalem Post*, 8 Şubat 2002.

ancak kendi isyanının başlayabileceği noktaya kadar götürebilir."[6]

Morgan, uçak kaçırdığı sırada Leyla'nın "genç olduğuna, Audrey Hepburn'e benzediğine ve eylemin ortasında haberlere çıkan ilk 'kadın terörist' olduğuna, basının buna bayıldığına" dikkat çeker.[7] Ancak Leyla'ya dair basında çıkan imge ve klişelerin farkında olmasına rağmen Morgan, kendisinin ve Batılı başka birçok akademisyen ve yorumcunun Leyla'ya verdiği tepkinin de o klişelere dayandığına hiç dikkat etmiyor gibi görünüyor. Morgan'ın kınadığı "itaatler" Arap toplumunda kamusal bir rol isteyen kadınlara yönelik kısıtlamaların tanınması mıdır? Halid, Morgan'ın göz ardı ettiği otobiyografisinde tam da bu durumdan şikâyet eder. Akıl yürütmesinde bazı hatalar olsa da Morgan'ın bakışı olağandışı değildir, kadın ve barış hareketlerinde Leyla ve Che gibi figürlerin, kendilerinin yenmeye çalıştığı baskının çerçevesi içinde çalıştığını düşünen birçok insan var.

Yine de Leyla Halid, birçokları için bir hayranlık, büyülenme ve ilham kaynağı. Reality TV, X Factor ve American Idol dünyasında bu belli bir meydan okuma anlamına geliyor. Şöhret kültünden kaçınıp politik "kahramanlar"ı o hale getiren bağlamı vurgularken karizmatik ve olağanüstü bireyi nasıl anmalı? Ve sivillerin çatışma ve mücadelenin zararlarına gitgide daha fazla maruz kaldıkları bu korkunç şiddet dünyasında, zorunluluk ve çaresizlikten kullanılan taktikleri yüceltip süslemeksizin cesaretin ve bir politik davaya bağlılığın hakkını teslim etmek kıldan ince bir çizgi.

Bireysel "kahramanlar"a odaklanmak politik olarak kabul edilebilir mi? Hayatları ve sundukları örnekler bize politik mücadelede tutulacak kişisel yollarla ilgili -iyi ya da kötü- bir şeyler öğretebilecek bireylerin var olması anlamında, bence edilebilir. Ve bence politik

6 Morgan, *The Demon Lover*, s. 211.

faaliyet içindeki bireylerin ünlü (ya da daha gölgede kalmış) figürlerden ilham almaları da kabul edilebilir, yeter ki bu insanların aziz ya da tanrı değil, belli bir zaman ve mekânda yaşamış kişiler olduklarını da kabul etsinler. Bu kitap ve ilk kitapları arasında yer aldığı dizi*, bu ince çizgiyi izlemeye çalışacak.

* Revolutionary Lives.

1

Hayfa, Lübnan, Kuveyt

Leyla Halid, 9 Nisan 1944'te bir liman şehri olan Hayfa'da doğdu. Ailesi rahattı, alt orta sınıftandılar. Babası Ali Halid'in bir kahvesi vardı, 20 küsur yıl önce kurduğu işi yürütüyordu, annesi de kalabalıklaşan aileye bakıyordu. Sayıları on ikiyi bulacak kardeşlerin altıncısıydı, bunların en sonuncusu olan erkek kardeşi Nâsır ta 12 yıl sonra aile Lübnan'daki Sur şehrinde mülteci olduğu sırada dünyaya gelecekti.

Modern zamanlarda Hayfa, İsrail tarafından Batılı izleyicilere çok-etnisiteli olduğunu kanıtlama çabaları kapsamında Arap ve Yahudilerin birlikte varoluşunun bir örneği olarak sunulur. Filistin'deki birçok şehir gibi buranın da Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi toplulukların belli bir uyum içinde yan yana yaşadıkları uzun bir tarihi vardır; modern Hayfa bir yandan canlı bir Filistinli kültür hayatının ve bir dizi birleşik Filistinli-Yahudi projesinin yurduyken, diğer yandan çağdaş Filistinli nüfusu diğer "Arap İsrailliler" ile aynı toplumsal ve ekonomik ayrımcılığa tabidir. 1854'te Hayfa'da küçük bir Yahudi topluluğu vardı (şehrin 2.012 sakininden sadece 32'si Yahudiydi), 1.200 kişi Müslüman, kalanlar da Hıristiyandı; bunlar esas olarak Filistinli Hıristiyanların çoğunun tarihsel olarak bağlı olduğu Ortodoks mezhebindendi, ama az sayıda Katolik ve Protestan da vardı.[1]

1 Mary Eliza Rogers, *Domestic Life in Palestine* (Londra: Kegan Paul 1862/1989), s. 85.

Yıl 1911 olduğunda Hayfa hâlâ "ağırlıklı olarak Arap"tı ama 1920'li yılların başında bölgede Yahudi yerleşimleri oluşmaya başladı, bunların çoğu parasal olarak Yahudi Ulusal Fonu ve Amerikan Siyonist örgütleri tarafından destekleniyordu.[2] 1929'da, artan Siyonist yerleşimin ve kötüye giden uluslararası ekonomik durumun tetiklediği gerilimler, Filistin'in her yerinde ortaya çıkınca Britanya Mandası yetkilileri, Yahudi ve İngiliz hedeflere saldırıların olabileceği kentlerden birinin Hayfa olmasından korktu.[3] Britanya Mandası'na ve Siyonist göçe karşı 1936–39 yılları arasında gerçekleşen Büyük Arap Ayaklanması sırasında Hayfa'nın Filistinli ve Yahudi sakinleri birbirlerinden daha da kopmuştu: Temmuz 1938'de iki Yahudi terörist bombalama eylemi, altmışın üzerinde Filistinliyi öldürürken Yahudi şirketlerin Arap çalışanları ve birçok Yahudi, Filistinliler tarafından yaralandı veya öldürüldü.[4]

Hayfa, 1850'lerin iki bin kişilik küçük kasabasından büyük bir şehre dönüşmüştü. Britanya Mandası yetkilileri eski liman kenti Akkâ'ya tercih ettikleri için burayı geliştirmişti ve Hayfa, Irak petrolünü Avrupa'ya ihraç edilmek üzere taşıyan bir boru hattının son noktası ve Şam'a bağlanan Hicaz demiryolunun devamıydı.[5] Zengin bir kent merkezi olarak 1930'larda çok sayıda Yahudi göçmen kadar azımsanmayacak sayıda Filistinli orta sınıf mensubunu da kendisine çekti; aynı Filistinliler daha sonra mülteci olarak Amman gibi Ortadoğu'nun en önemli kültürel ve ekonomik merkezleri olan şehirlerin inşasında büyük bir rol oynayacaktı.[6]

Ama 1946'ya gelindiğinde Filistin'in yeni Yahudi topluluklarıyla

2 Martin Gilbert, *Israel: A History* (Londra: Doubleday 1998), s. 22, 50, 54.

3 a.g.e., s. 61.

4 a.g.e., s. 94.

5 Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (Londra: Faber & Faber, 1991), s. 321–2 [*Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s. 377].

6 a.g.e. s. 324, 384, ve Benny Morris (der), *Making Israel* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2007), s. 21.

Filistinli yerleşik halk arasındaki düşmanlık Hayfa'da hissedilmeye başlıyordu. 1946'da gizli bir Yahudi milis gücü olan Palmah Hayfa'daki tren istasyonlarına saldırdı, bunun sonucu Britanya Mandası yetkililerinin yürüttüğü önemli misillemeler ve Filistin'in her yerinden üç bin Siyonist eylemcinin tutuklanması oldu.[7] 1947 yılının sonlarında bir başka silahlı Siyonist güç olan İrgun, Hayfa civarındaki Arap köylerine saldırmaya başladı ve Arap milisler bunlara Yahudi bölgelerine yaptıkları saldırılarla karşılık verdi.[8] Filistinli nüfus bölgedeki geniş Yahudi silahlı varlığından tedirgindi; *kendilerini diğer büyük Arap şehirlerinden kopartılmış ve gittikçe* büyüyen bir Yahudi yerleşimci kentleri ve kibutslar çemberiyle kuşatılmış hissediyorlardı.[9] Filistin'in başka yerlerinde yaşanan şiddetle -Deyr Yasin'de 9 Nisan'da gerçekleşen katliam da dahil- ilgili haberleri duyan Halid ailesi 13 Nisan 1948'de buradan kaçtı.

Nisan 1948'de Filistin'deki durum kontrolden çıkarken Hayfa kargaşaya düştü. Britanya güçleri 21 Nisan'da liman bölgesine çekildi ve 48 saat içinde Hagana -daha sonra İsrail ordusu olacak olan askeri güç- şehri aldı. Bundan sonra olanlar tartışma konusudur: Filistinli baş hâkim ve milis komutanı saldırının ilk gecesi "takviye aramak" üzere şehri terk etmişti ama belli ki bir daha dönmediler. 22 Nisan'da yerel Arap liderliği halka kalmalarını telkin etti,[10] Yahudi belediye başkanı da aynı şeyi söylüyordu ama Şam'daki Arap Yüksek Komutası onlara kaçmalarını, çünkü Yahudi güçleri bombalamayı planladıklarını söyledi.[11] Yerel Arap liderliği fikrini değiştirdi ve halkına şehirden ayrılmalarını söyledi; İrgun ve Hagana'nın zorla tahliye, ev ev arama, tutuklama ve dayağın da dahil olduğu "sert muamele"sinin de baskısıyla birçokları kaçtı.

---

7 Gilbert, *Israel: A History*, s. 132.

8 a.g.e., s. 158, 162.

9 Morris, *Making Israel*, s. 21.

10 a.g.e., s. 20.

11 Gilbert, *Israel: A History*, s. 162.

1 Mayıs itibariyle Hayfa'da sadece üç-dört bin Filistinli kalmıştı.[12]

Hayfa'da Filistinliler ve Yahudiler arasında gelişen gerilimlere rağmen Leyla Halid'in hatıralarında ve otobiyografisinde çocukluğa mutluluk içinde girdiği kayıtlı; epeyce liberal ve hoşgörülü olan ebeveyni bu neşeli çocuğun bildiğini okumasına izin vermiş. Halid, ilk anılarından birinin Yahudi bir arkadaşına dair olduğu konusunda ısrarlı; Tamara adındaki bu küçük kız, Halid'in hayatıyla ve Yahudilerle Müslümanlar arasındaki ilişkiler konusundaki duygularıyla ilgili konuşmalarında hâlâ göze çarpıyor. Aynı zamanda, 1947 Kasım'ında BM'nin Filistin ve İsrail'i ayırmasından sonra artan gerginliğe kadar ailesinin, Hayfa'nın Yahudi mahallesi olan Hadar'da yaşayanlarla ilişkilerinin çok içten olduğunu da hatırlıyor. Halid 1973'te, "Tamara ile ilişkimin dönüm noktası," diye yazmıştı, "BM'nin Filistin'i Tamara ve benim aramda paylaştırdığı 29 Kasım 1947 oldu. Tamara benim ülkemin yüzde 56'sı ile ödüllendirilmişti. Benden bu talebe uymam ve Tamara'nın halkını tebrik etmem bekleniyordu."[13]

Halid daha dört yaşındayken ailesi Hayfa'dan kaçtı, o yüzden anılarının silik olduğunu, hızla dağılıp bir çocuğun huzursuzluk ve karışıklığa dair puslu hatıralarına dönüştüklerini söylüyor. "Çok küçüktüm ama bazı ufak şeyleri hatırlıyorum," diyor. "Bir merdiven hatırlıyorum, çünkü sokakta çatışmalar olduğunda koşup altına çömelirdik. Tahta bir merdivendi ve tırabzanı vardı. Bir keresinde elektrik kesilmişti ve bir akrabamız gelip anneme sokağa çıkma yasağı olduğunu söylemişti, ben de merak etmiştim, sokağa çıkma yasağı neydi ki? Elektrik kesilmesinin sokağa çıkma yasağı olduğunu düşünmüştüm. Kelimeleri doğru söyleyemiyordum ve herkes bana gülüyordu."

12 Morris, *Making Israel*, s. 22.

13 Leila Khaled [Leyla Halid] ve George Khajjar [Corc Haccar], *My People Shall Live: The Autobiography of a Revolutionary* (Londra: Hodder & Stoughton, 1973), s. 24.

Daha sonra yaşanan olaylara ilişkin anılarda da Halid şunu fark etmişti: "Hep korkuyorduk, özellikle babam çoğu kez evde olmadığı için. Bazen onun gece geç vakit gelip gittiğini duyardım. O sıralarda nasıl biri olduğunu hatırlamıyorum bile."

Leyla Halid'in doğum günü olan 9 Nisan günü, 1948'den beri Filistin halkı için bir yas günüdür. Bu tarihte Kudüs'ün dışındaki Deyr Yasin köyünde yaşayan 750 kişinin 100'den fazlası İrgun ve Stern Çetesi'nin mensupları tarafından katledilmiştir; bunların Filistin halkına karşı yürüttüğü kanlı bombalamalar ve şiddet operasyonları, İsrail Devleti'nin kuruluş tarihindeki en utanç verici olaylar arasında sayılır.[14] Halid, 1973'te yazılan otobiyografisinde dört yaşından sonra doğum gününün hiç kutlanmadığını kaydeder. Aynı zamanda 11 Nisan'da hayatında ilk kez bir ceset gördüğünü yazar: "Korktuğumu hatırlıyorum ama ölmüş kişinin Arap mı, Yahudi mi olduğunu hatırlamıyorum. Patlayan bombaları duyduğumu ve ölen adamın midesinden kan fışkırdığını gördüğümü hatırlıyorum sadece. Merdivenin altına saklandım ve dışarda, sokakta bulunan cesede baktım. Titredim ve acaba babamın da kaderi bu mu olacak diye düşündüm."[15]

Leyla Halid'in annesi ve kardeşleri Hayfa'dan ilk kaçan Filistinlilerdendi, birkaç günlük ateş ve bombardımanın ardından 13 Nisan 1948'de (Leyla'nın dördüncü doğum gününden dört gün sonra) şehri terk ettiler. Annesi onları Sur'daki bir dayılarının evine götürmek için bir araba kiralamış, ama gitmelerine gerek kalmayacağı umuduyla mümkün olduğu kadar oyalanmıştı. Gitmelerini, annesinin, evlerinin önündeki bombardımanda ölen bir başka adamın bedeninin taşınmasına yardım etmeye kalkması da geciktirmişti. Gitme vakti nihayet geldiğinde Leyla'nın merdivenin altında saklandığı yerden bir kız kardeşi tarafından zorla çıkartılması gerekti.

---

14 Daniel McGowan ve Marc H. Ellis, *Remembering Deir Yassin: The Future of Israel and Palestine* (New York: Olive Branch Press, 1998), s. 3.

15 Khaled, *My People Shall Live*, s. 25.

"Mutfağı ve hurma sevdiğimi hatırlıyorum," diyor Halid. "Babam bize yuvarlak bir sepet dolusu hurma almıştı. Annem Lübnan'a gitmemiz gerektiğini söyledi. Her yıl Lübnan'a giderdik, o yüzden bunda olağanüstü bir şey yoktu. Ama gitmeye hazır olduklarında annem herkesi saydı ve birinin eksik olduğunu gördü. Bu bendim. Merdivenin altında saklanıyordum, annemin ve komşuların seslendiğini duydum ama cevap vermedim. Araba bekliyordu, beni kapının yanındaki küçük aralıkta, hurma sepetiyle saklanırken buldular." Hurmaların geride bırakılacağından korktuğunu hatırlıyor.

Ama çocuk Leyla'nın meyve sepetiyle ilgili korkusu ailenin hayatını kurtarmıştı. Leyla saklanırken, onları almadan yola çıkan araba biraz aşağıda bombalanmış ve iki küçük kız öldürülmüştü. "Leyla'ya bağırma, demişti komşular annesine, "hayatınızı kurtardı." Ama ikinci kez gitmeye çalıştıklarında Leyla'nın annesi onun, henüz bebek olan kız kardeşi de kucağında olmak üzere arabaya en önce götürülmesine dikkat etmişti. Ağabeylerinden biri önden Beyrut'a gitmişti bile. Çocuk Leyla: "Ağlıyordum, çünkü annem ağlıyordu. Daha önce Lübnan'a gitmeye hazırlanırken mutlu olurduk, oysa bu sefer herkes ağlıyordu."

Halid, komşularından bir Yahudi kadının gitmemeleri için ısrar ettiğini ve her şey yeniden güvenli olana dek onları evinde kalmaya davet ettiğini, daha sonra annesinin kendisine anlattığını da hatırlıyor. "Ama" diyor, "o sırada Deyr Yasin katliamı herkesin aklındaydı ve o yüzden herkes yeni katliamlardan korkuyordu. Bence Siyonistler insanları korkutmak için bunu abartan dedikodular yayıyordu."

"Hayfa'dan çıktıktan sonra yol boyu arabaya tıkılıydık," diye hatırlıyor Leyla Halid. Yolculuk kısaydı -iki saat bile sürmediğini düşünüyor. Başka mültecilerin ise sürgüne uzun yolu yürüyerek gittiklerine şahit olmuşlardı ve Halid'in babası yanlarında değildi. Anlaşılan, evini ve işini korumak ve kanlı katliam sona erer ermez ailesini geri getirmek üzere Hayfa'da kalmıştı. Ama 22 Nisan'da

hem eve hem de dükkâna el koyuldu.[16] Leyla'nın babası daha sonra Filistin direnişine katıldı ve Arap yenilgisinin ardından önce Gazze'ye, sonra Mısır'a gönderildi ve ancak bir yıl sonra ailesinin yanına ulaşabildi.

Lübnan'daki ilk aylarına dair Halid, "Cüzi istihkakımızı almak üzere Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu'na (UNRWA) giden ablalarım Neval, Zekiye ve Rehab'a eşlik ettiğimden başka bir şey hatırlamıyorum. Ablalarımın gururu kırılmıştı; annem öfkeliydi, diyor.[17]

Aile, Sur'da neredeyse bir yıl geçirdi -Leyla Halid'in sürgün ve evinden olmayla birlikte hatırladığı bir yıl. Eileen MacDonald'a şunları anlatmıştı: "Dayımın evi portakal ağaçlarıyla dolu büyük bir bahçeyle çevriliydi. Biz evdeki çocuklar aç olduğumuzda portakalları toplardık. Annem elimize vurur ve portakalların bizim olmadığını ve yememize izin verilmediğini söylerdi. O zamandan beri portakal yiyemiyorum. Portakalları görmek ve portakal ağaçlarının hâlâ Hayfa'da durduğunu, fakat şimdi başkasının olduğunu düşünmek bana büyük üzüntü veriyor."[18]

Leyla Halid ailesinin Filistinli mültecilerin çoğunluğundan daha iyi durumda olduğunu teslim ediyor. Sur'da yanlarında kalacakları akrabaları vardı ve UNRWA kamplarından başka gidecek yeri olmayanların yaşadığı en kötü tecrübelerden kurtulmuşlardı. Ama diyor ki, hayatının ilk dört yılını geçirdiği rahat koşullardan gene de zor bir geçişti bu ve ergenlik yıllarında politikleşmesinin temelini oluşturdu.

"Evde, Filistinli aileler sefil bir durumdaydı, diyor. "İstediğimiz

16 a.g.e., s. 26.

17 a.g.e., s. 28.

18 Eileen MacDonald, *Shoot the Women First*, Londra, Arrow Books, 1991, s. 91, [*Önce Kadınları Vurun*, Şen Süer Kaya, İstanbul, E Yayınları, 1994, s. 135.]

her şey ebeveynimiz tarafından reddediliyordu, özellikle annemiz tarafından, çünkü babamız genellikle evde olmuyordu. 'Neden?' diye sorduğumuzda aldığımız cevap hep şu oluyordu: çünkü Filistin'de değilsiniz. Yaşadığımız her mahrumiyet 'Filistin'de olmadığımız' içindi. Büyüdüğümüzde bu fikir, yani Filistin'e dönmezsek hiçbir şeyimizin olmayacağı düşüncesi politikleşti. O yüzden geri dönüş fikri evde başladı, çünkü bu her şeyin cevabıydı, bunun neden böyle olduğunu ve bundan kimin sorumlu olduğunu bilmek zorundaydık. Bazen insanlar sırf korktuğumuz için evlerimizi terk etmekle suçluyordu bizi, hatta Filistinlilerin topraklarını sattığına ilişkin dedikodular bile vardı ve bu bizim için çok aşağılayıcıydı."

Evlerini İsraillilere satıp kaçtıkları suçlaması, Halid'in anlattığına göre on yıllar boyu alınlarında kara bir leke gibi kalmıştı. 1982'de, İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında Halid kuzeye, bir mezhepler cehennemi olan Beyrut'a kaçan mülteciler için ev ve ihtiyaç maddeleri bulmaya çalışan bir Filistinli kadın örgütüyle çalışıyordu.

"Beyrut'ta boş bir binaya girdim, yeni bir binaydı ve bir kadının bir başka kadına şöyle dediğini duydum, 'Evlerimizi niye terk ettik, anladınız mı şimdi? Yıllar ve yıllar boyunca bize topraklarımızı ve evlerimizi sattığımızı söylüyordunuz.' İçeri girip tartıştıkları konuyu sordum. Bir tarafta çocuklarıyla oturan bir kadın, öteki tarafta yine çocuklarıyla oturan bir başka kadın vardı, biri Filistinli, diğeri Lübnanlıydı. Ve Filistinli kadın sanki öç almak ister gibi, 'Gördün mü, insanlara neler yaşatılıyor?' diyordu. Bu kadının yirmi otuz yıldır Filistinlilerin başlarına geleni hak ettiğini, çünkü topraklarını satmış olduklarını söylediğini anlattı. Bize suçluluk hissettirmek istiyor, her Filistinlinin kaçtığı için suçluluk hissetmesi gerektiğini söylüyormuş."

Zeki, "oğlanlara benzeyen, saldırgan" bir çocuk olan Halid kısa

bir süre sonra başını derde sokmaması için yuvaya gönderilmişti. Leyla 1973'te yazılan otobiyografisinde yuvayı büyük ölçüde bir "çocuğa göz kulak olma işi" olarak anlatır, çünkü yuvada tek faaliyet Kur'an ezberlemektir. Altı yaşına geldiğinde Evanjelik Kiliseler Birliği Filistinliler Okulu'na geçti, burası, İngilizcesi zayıf olduğu için (yaşının gerektirdiği ikinci sınıf yerine) birinci sınıfa gönderilmesi karşısında isyan ettiği, bir hayır cemiyeti okuluydu. Tipik bir diklenmeye Arapça ve matematik konusundaki maharetlerinin dördüncü sınıfa gitmesini garantilediğini düşünüyordu.[19]

Leyla Halid'in Arap milliyetçiliğinin resmi politik hayatıyla tanışması ağabey ve ablaları aracılığıyla oldu. Halid ailesindeki oğlan ve kızlardan altısı, Corc Habaş ve Vedi' Haddad'ın Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde (BAÜ) öğrenciyken kurdukları örgüt olan Arap Ulusal Hareketi'ne (AUH) girmişlerdi.

"En büyük ağabeyim AUH'nin bütün liderlerinin de okuduğu BAÜ'de okuyordu," diye hatırlıyor Halid. "Ve bizim ailelerimizde en büyük oğlan babayla aynı otoriteye ve özel bir statüye sahiptir. AUH'de de hareketin her üyesinin öncelikle kendi ailesini ikna etmesi gerektiğine inanılırdı. Böylece ağabeyim iki ablamı ve benden iki yaş büyük olan öbür ağabeyimi etkiledi. Sonra da ablalarım beni etkiledi." Muhammed, yani 17 yaşındaki en büyük ağabeyi babasıyla politika tartışıp küçük Leyla'yı heyecanlandırmaya başladığında Leyla daha sekiz yaşındaydı. Yavaş yavaş, kendisinin ve arkadaşlarının Evanjelik Kiliseler Birliği Filistinliler Okulu'nun ilk iki sınıfını barındıran büyük, esintili çadırda ders yapmak zorunda olmalarının ardında daha büyük güçler olduğunu fark etmeye başladı. Aralık 1952'de bir kış fırtınası çadırı devirdi ve birçok çocuğu yaralayıp diğerlerini korkuttu.

Filistinlilerin yurtlarından edilmesi konusunda politize olmak

19 a.g.e., s. 30–1.

tamamdı da, bundan çıkan dersleri başka adaletsizliklere uygulamak başta onu aşıyordu. Mülteci kampından gelen "pisliğin teki" bir kız olan Samira tarafından sınıfta dövülmek bir dönüm noktası oldu. Dokuz yaşındaki Leyla'nın kampta yaşayan kıza dayılandığı ortaya çıkınca öğretmenleri ona, kamplarda büyük zorluklara göğüs gererek var olmaya çalışan köylülerin, kendi orta-sınıf, şehirli ebeveyninden farklı olarak, yüzyıllardır toprakla bağları olan gerçek Filistinliler olduğu üzerine bir söylev çekti. Halid ailesi için de koşullar yavaş yavaş düzeliyordu; 1955'te, Leyla 11 yaşındayken üç odalı bir daireye taşındılar ve "artık açlık bir tehlike oluşturmuyordu."[20]

Ama, diyor Halid, yaşı daha büyük olan bütün Halid çocukları politik faaliyete devam etti. "Genel olarak o zamanki bütün atmosferi özellikle Nâsır, Mısır'da iktidara geldikten sonra Arap dünyasında yükselen milliyetçi duygu belirliyordu." Leyla Halid, kardeşleri ve çevrelerindeki mülteci topluluğu için Arap milliyetçiliğinin yükselmesi Filistinlilerin İsrail Devleti'nin kurulmasına verdikleri isimle *Nakba*, yani Felaket sonrası toplumlarını saran çaresizlik duygusundan bir çıkış anlamına geliyordu. En küçük Halid 1956'da doğmuş ve ona, Süveyş Kanalı konusunda Batı'yı dize getirmiş olan Mısır devlet başkanı Nâsır'ın adı verilmişti. Daha sonraları Halid şöyle bir şaka yapacaktı: "Artık aile ister futbol takımı kurabilir ister İsrail'in 'on iki kabile'sini devralabilirdi. Karar verilmişti bile. O sonbahar çocukluğumun en heyecanlı dönemi oldu."[21]

"Nakba'yı yaşamış olan her Filistinli bir şey yapması gerektiğine inanıyordu," diye hatırlıyor Halid. "Okulda, üç tarihte mutlaka gösterilere giderdik. Çok küçükken bile 15 Mayıs,[22] 2 Kasım ve 29 Kasım'ı

20 a.g.e., s. 43.

21 a.g.e., s. 44–5.

22 15 Mayıs, Filistin'den Britanya mandasının çekilerek İsrail Devleti'nin ilan edilmesinin yolunun açılmasının tarihidir.

öğrenmiştik. 2 Kasım Balfour Deklarasyonu,[23] 29 Kasım ise Filistin'in bölünmesine ilişkin BM kararının tarihiydi. Abartmıyorum, okulda her çocuk bu tarihlerde gösteri yapmamız gerektiğini bilirdi. Bütün öğretmenler Filistinliydi ve bize bu tarihlerin anlamını öğretirlerdi." Dokuz ya da on yaşındayken Leyla'nın kendi öğretmeni olan Nebil de Filistin mitinglerinde konuşmalar yapan bir politik eylemciydi ve Leyla onu bir kahraman gibi ilahlaştırıyordu.[24]

Ancak 1958'de Lübnan'da çatışma patlak verdi. Lübnan nüfusu içinde farklı dinler vardı -ki şimdi de öyledir. Nüfus, Maruniler ve diğer Hıristiyan mezhepler, Sünni ve Şii Müslümanlar ile İsmailiye mezhebinin Lübnan, Ürdün, Suriye ve Filistin/İsrail'de bulunan bir kolu olan Dürzilere bölünmüştü. Zaman zaman savaşan inançlar arasında bir denge kurma çabasıyla 1943 Lübnan Milli Misakı, devlet başkanlığı, başbakanlık ve parlamento başkanlığı gibi mevkilerin belli inanç gruplarına tahsis edilmesini ayrıntılarıyla belirliyordu. Ama bu anayasal çerçevenin, dini Lübnan siyasetinden çıkarmaktan ziyade cemaate dayanan bölünmeleri güçlendirdiğini düşünenler vardır.[25]

Dürzi lider Kemal Cumbulat'ın desteğiyle seçilmiş bulunan Başkan Kamil Şemun 1950'li yılların sonlarında ABD'nin "Eisenhower Doktrini"ni desteklemeye karar verdi. Hıristiyan lider, Mısır Başkanı Nâsır'ın ve AUH'nin pan-Arap sekülaristleri de dahil olmak üzere onu destekleyenlerin gücü ve popülaritesine ve Suriye ile Mısır'ın 1958 Şubatında, pan-Arap coşkunun doruğa ulaştığı sırada kurduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin yarattığı tehdit

---

23 1917 Balfour Deklarasyonu, Britanya Dışişleri Bakanı'nın Lord Rothschild'e yazdığı, şu sözleri içeren mektuptur: "Majestelerinin hükümetinin görüşü Filistin'in Yahudi halkı için bir ulusal vatan olarak kurulmasından yanadır ve bu hedefin sağlanmasını kolaylaştırmak için bütün gücüyle çaba gösterecektir, Filistin'de halen varolan Yahudi-olmayan cemaatlerin vatandaşlık ve dini haklarına veya başka ülkelerdeki Yahudilerin varolan haklarına ve politik statüsüne karşı önyargı yaratacak herhangi bir şeyin yapılmayacağı da açıkça anlaşılmalıdır."

24 Khaled, *My People Shall Live*, s. 44.

25 R. K. Karanjia, *Arab Dawn* (Londra: Lawrence & Wishart 1959), s. 172–4.

algısına karşı ABD desteğini bir denge unsuru olarak görüyordu. (Hindistanlı solcu yazar R. K. Karanjia'nın 1959'da yazdığı gibi, "Eisenhower Doktrini'nin temel prensipleri, Dulles'ın 1956'nın sonunda Eisenhower'a gönderdiği ve Avrupa basınında ertesi bahar görülen memorandumda ana hatlarıyla belirleniyordu... Dulles, Amerika'nın gereken zamanda bütün gücüyle harekete geçememesi halinde Tanrı'nın ona verdiği hür dünyanın rehberi olma misyonunu yerine getiremeyeceğini yazıyordu. ABD'nin, her şeyin ötesinde Arap milliyetçiliğinin büyümesini kontrol altına almayı ve Batı Asya'daki boşluğu doldurmayı hedefleyen yeni bir politika benimsemesi gerektiğine inanıyordu.")

Şemun'un seküler pan-Arabizmin yükselişine tepkisi, 1957 seçimlerinde Sünni ve Dürzi partilere meclisteki sandalyelerinin hileyle kaybettirildiği suçlamalarından kaynaklanan gerilime tuz biber ekti. İsyanlar başladı. ABD ve Britanya birliklerini hazır etti ve Lübnan hava gücüne ait uçaklar Beyrut'taki Müslüman mevkileri bombaladı. Hıristiyanlar da Müslümanlar da, hedef seçilerek yapılan suikastların kurbanı oldu.[26] Halid ailesinin de çoktan müttefikleri arasına girdiği Arap Ulusal Hareketi sınırın öteki tarafındaki Baas rejiminden silah ve başka destekler almıştı ama bu büyük kargaşanın içinde önemsiz bir politik ve askeri oyuncuydu.[27]

O sırada on dört yaşında olan Leyla Halid'e bu çatışma, "hareketin broşürler yazıp dağıtmaktan, gösteri ya da konuşmalar yapmaktan öte daha neler" istediğini göstermişti.[28] Bu onun için davaya bağlılığını ispatın bir yoluydu. Savaşmasına izin yoktu ama diğer çocuklarla birlikte cephenin ön safındaki savaşçılara, başlarının

---

26 Robert Fisk, Pity the Nation: *Lebanon at War* (Oxford: Oxford University Press, 1990/2001), s. 69–73.

27 Walid Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World: Habash and his Comrades from Nationalism to Marxism* (Londra/Tonbridge: Charles Knight & Co, 1975), s. 32, 63–4.

28 Khaled, *My People Shall Live*, s. 45.

üzerinde taşıdıkları yiyecekleri götürmek gibi tehlikeli bir görev verilmişti ona. "Evimizde on kilo kadar un vardı ve adamlara yetecek kadar ekmek pişirebileceğime karar verdim. Ama ekmeği fırınlayacağıma on kilonun hepsini yoğurdum ve hamuru zeytinyağında kızarttım. Artık bütün bir alayı doyurabilirdim," diye yazmıştı Halid 1973'te. "Esas önemli kısım ekmeği saflara dağıtırken yaşandı... Vızır vızır gelen kurşunların hızı karşısında hayrete düştüm ve gerçek bir muharebe sahnesinin, özellikle de ben ortasındayken yaşanmasına şaşırdım. O zamana kadar muharebelerin gösterilere benzediğini sanıyordum. İki tarafa da ateşi kesmeleri için bağırdım çünkü bir Filistinli genç kıza yakışır şekilde başımın üzerinde taşıdığım tepsimde ekmek vardı sadece."[29]

Halid'in cesareti, savaş bittiğinde Arap Ulusal Hareketi'ne asil üye olarak girişini sağlayan bilet oldu.[30] Ama yerel milliyetçi lider Maan Halave, ona taş toplayan Halid'in birkaç adım ötesinde Lübnan jandarması tarafından vurulduğunda, politik bağlılığının ne kadar ciddi olması gerektiği konusunda da savaş Leyla'ya bir fikir verdi. Halave'yi bir arabaya koyan göstericilerden biri de Leyla'ydı ve ameliyathaneden çıkan cerrah, yaralının öldüğünü açıkladığında hastanede beklemekteydi.[31]

ABD Deniz Kuvvetleri'nin müdahalesi ve 1958 çatışmalarından sonra istikrarsız bir barışın kurumsallaşmasıyla egemen olan coşkulu politik atmosfer içinde Halid henüz ergenlik çağında olmasına rağmen AUH'nin asil üyesi oldu. AUH, üyeleri genellikle faaliyetleri yüzünden üniversitedeki öğrenimlerinden olan veya sınırdışı edilen, yarı-illegal bir hareketti. Tarihin bu noktasında AUH solcu olmaktan ziyade sıkı bir milliyetçi örgüttü; 1960'larda devrimci hareketler arasında yaygınlaşan sosyalist düşünceler o sırada öyle yaygın değildi.

29 a.g.e., s. 48.

30 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 137.

31 Khaled, *My People Shall Live*, s. 47

Hareket öncelikle çeşitli Arap ülkelerini, 1956'daki Süveyş krizinde olduğu gibi ABD ve Avrupa emperyalizmine ve aynı zamanda Siyonizme ve etnik anlamda dışlayıcı bir İsrail devletine karşı bölgeyi birleştirebilecek seküler bir pan-Arap projede bir araya getirmeyi hedefliyordu. AUH'nin kurucularından çoğu Filistinliydi ve Filistinlilerin 1948'de yenilmesini bölgedeki sömürgeci müdahalelerden yalnızca biri olarak görüp tartışma ihtiyacı bile duymayan Baas partileri gibi başka bazı seküler Arap milliyetçi hareketlerin tam aksine, Filistin en önemli politik önceliklerinden biriydi.[32]

İç savaş sonrası Halid siyasetle daha küçük ölçekte ilgileniyordu ama yine de tehlike vardı. Bir keresinde, gazeteci Eileen MacDonald'a anlattığına göre, askerlerin sokağa çıkma yasağı ilan etmiş olduğu bir sırada AUH'nin yasadışı bildirilerini dağıtırken bir Lübnan askeri tarafından durdurulmuştu. Askeri, hamile komşusu için ebe aradığına inandırmış ve adamı kendisini tutuklamamaya ikna etmekle kalmamış, yine tıbbi yardım aradığı bahanesiyle, her evin kapısının altından broşürleri atarken kendisine gözcülük etmesini de sağlamış.[33]

Halid diğer Filistinli çocuklarla birlikte on yaşından itibaren gösterilere katılıyordu. Okulun geri kalanıyla birlikte sokaklara dökülmesi ebeveyni için kabul edilebilir bir şeydi, gerçek bir Filistinli çocuğun kökleriyle temasını sürdürmesi ve vatanına dönmek için hazırlanmasıydı bu. ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'ın 1953'te Ortadoğu'yu ziyaret etmesi sırasında gösteri yapan öğrencilerin nasıl acımasızca dövüldüğüne ilişkin ağabeyinin anlattığı hikâyeler Halid'i daha da ateşlemişti.[34] Ama AUH'ye katılıp, kız kardeşleriyle politik toplantılara gitmeye başlayıp daha fazla işin içine girdiğinde annesi haklarında söylenecekleri düşünüp

32 Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World*, s. 20–1.

33 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 138.

34 Khaled, *My People Shall Live*, s. 38–9.

endişelenmeye başladı. 1950'lerde Sur, kozmopolit Beyrut'a göre daha tutucu bir şehirdi. Ama kızların siyasetle ilgilenmesine hiç beklenmedik bir yerden destek geldi: 1948'de Filistin için sağlığını kaybetmiş olan babaları. "Kendi vatanlarını istiyorlar, bunun için savaşmaları gerek," dedi karısına.

Babasının desteğine rağmen kimi zamanlar Halid'in toplantılara gitmek için gözü kara bir takım önlemler alması gerekebiliyordu; hatta bir keresinde geceliğiyle evden gizlice çıkmış ve bütün şehri geçmek zorunda kalmıştı, çünkü annesi onu evde tutabilmek için giysilerine el koymuştu. Uygunsuz kıyafeti yüzünden yoldaşlarının ağır eleştirilerine maruz kalmış ve eve döndüğünde annesi utanmazlığına karşılık onu tokatlamıştı [35] "[Yoldaşlarımın] erkek şovenizminden ve kendilerini üstün görmelerinden çok rahatsız olmuştum," diye yazdı daha sonra.[36]

Siyasi faaliyetleri ve çevrelerinde içten içe kaynayan mezhep gerilimlerine rağmen Halid parlak bir öğrenciydi ve Evanjelik Kiliseleri'nin eğitim olanaklarını aşmış, bakaloryası için Sayda Okulu'na gönderilmişti. Sayda'da Martin Luther King'in öğretilerinin takipçisi olan siyahi bir Amerikan öğretmenle tanıştı, Bayan McNight ona ABD'deki ayrımcılık ve ırkçılığı anlattı. Bayan McNight'ın genç Leyla'ya aynı zamanda Yahudiler ile Siyonistler arasındaki farkı öğrettiğini, Hadar'daki Yahudi çocuklarıyla arkadaşlıklarını hatırlamasını sağladığını ve politik düşüncesine Yahudi anti-Siyonist kavramını ve bunun sonuçlarını kattığını da anlatıyor Halid.[37] Görünüşe bakılırsa McNight böylelikle Halid'in bakış açısını, o tarihte Yahudiler ve Siyonistler arasında bir ayrım yapacak kadar sofistike olmayan AUH önderliğinin ötesine taşımış.[38]

---

35 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 137

36 Khaled, *My People Shall Live*, s. 51.

37 a.g.e., s. 53.

38 As'ad AbuKhalil, "Internal Contradictions in the PFLP: Decision Making and Policy Determination," *Middle East Journal*, cilt. 41, no. 3 (Yaz, 1987), s. 364–5

Leyla Halid 1962 yılında yüksek bir dereceyle bakaloryasını aldı ama yüksek notlarının bir sonucu olarak alması gereken üniversite bursu bilinmeyen nedenlerden ötürü kendisine verilmedi. Ailesi erkek kardeşinin eğitimini karşılamaya öncelik verdiği için, Halid, Kuveyt'te çalışan en büyük ağabeyiyle konuşup onu kendi giderlerini karşılamaya ikna etti ve eczacılık ya da ziraat okuma planlarıyla BAÜ'ye kayıt oldu. Beyrut Amerikan Üniversitesi öğrenci radikalizminin beşiğiydi. Halid ortamını bulmuştu, kendisini bu "entelektüel mezarlığın" sunduğu derslerden çok politik faaliyetlerin içine attı.[39] Halid zaten AUH içindeydi, aynı zamanda Filistinli Öğrenciler Genel Birliği ile ilişkiye geçti. Bu örgüt 1963 yılında Ürdün'ün kontrolünde olan Nablus'ta, bağımsız bir Filistin cumhuriyeti kurulmasını hedefleyen bir halk ayaklanmasına destek için çalışma yürütüyordu. Hatta AUH'yi, öğrenci eylemciler için düzenlenecek ilk askeri eğitime kendisini de almaları için ikna etmeyi başardı, gerçi eylemci arkadaşları soğuk havaya ve ağır idmanlara dayanamayacağını ve her hâlükârda orada mahcup olacağını söyleyerek onu vazgeçirmeye çalıştılar.[40]

Halid, 1973 tarihli otobiyografisinde Amerikalı oda arkadaşı Judy Sinninger'la Küba füze krizi ve Nâsır'ın Birleşik Arap Cumhuriyeti birliklerini Yemen'e göndermesi üzerine yaptıkları ateşli tartışmalardan ne kadar keyif aldığını da anlatır. Aynı zamanda birbiri ardına dizdiği erkek arkadaşlarının hepsiyle öpüşen Judy'nin "ahlaka kayıtsızlığından etkilendiğini" de iddia eder. Halid kendisi de gençliğinde birkaç romantik bağlanma yaşadığını itiraf ediyor. "Altı yıl boyunca köylü kökenli bir Filistinli öğrenci arkadaştan hoşlandım. Başta kızlardan özenle uzak durması merakımı cezbetti. Daha sonra kadınlardan hoşlanmamasının, 1948'de Safed'den kaçarlarken İsrailli askerlerin annesine tecavüz etmesini izlemiş bulunmasından kaynaklandığını öğrendim.. Geçici erkek arkadaşlarım oldu

39 Khaled, *My People Shall Live*, s. 59.

40 a.g.e., s. 63.

ama bir erkeğe gerçekten bağlanmadım hiç," diye yazmış 1970'lerin başında, FHKC'li bir yoldaşıyla kısa evliliğinden hemen önce.

Halid üniversitede sadece bir yıl geçirmişti ki hem onun giderlerini karşılayan hem de daha küçük kardeşlerine destek olan ağabeyi artık bu masrafları karşılayamayacağını açıkladı. Eğitim olanağını kaybetmeyi, özellikle BAÜ'nün "gerici" öğretimini küçük görmesi sebebiyle, serinkanlılık ve iyimserlikle karşılayan Halid, İngilizce dersi vermek üzere Kuveyt'e gönderildi. Bu, ailesine para gönderme imkânı veren, ücreti nispeten iyi olan bir işti. Aynı zamanda kendisine bakacak bir koca aramaya zorlanması ihtimalini de savuşturmasına izin veriyordu, bu gerçekten "istemediği bir şeydi."[41] "Hoşuma gitmiyordu ama yapabileceğim bir şey yoktu, o yüzden gitmek zorundaydım," diyor Halid. Otobiyografisinde iş bulduğu Kuveyt şehri el-Cahrâ'yı "ebedi can sıkıntısının şehri" olarak tanımlar.[42]

Halid altı yıl boyunca Kuveyt'te ders vermeyi sürdürebildi. Körfez'in çöl sıcağından kaçmak ve AUH'den yoldaşlarıyla tekrar temasa geçmek için her yaz Lübnan'a gidiyor, sonra yeni bir okul yılı için geri dönüyordu. Kural tanımazlığı ve başöğretmenlerin otoritesine uyum sağlamayı reddetmesi, genellikle yaşı küçük olan sınıflara verilmesi demekti, bu sınıflardakilere Arap milliyetçisi siyasi görüşlerini aşılayamayacağına inanıyorlardı. Ama sonuç olarak işin kendisinden keyif alıyordu. Yıllardan birinde okuttuğu çocukları "bunlar yorulmak bilmiyor, yavru develerle yarışsalar galip gelirler.. Onlarla olmak çok hoş," diye anlatır.[43]

Kuveyt'te çalışmak, onu politik çalışmalarını yeraltında sürdürmeye zorlamıştı. Politik faaliyet büyük ölçüde yasaklanmıştı ve AUH üyeleri gizli çalışmak zorundaydı. "Oraya gittiğimde bana Arap

41 a.g.e., s. 76.

42 a.g.e., s. 79.

43 a.g.e., s. 84.

Ulusal Hareketi'nde olduğunu söyleme dendi," diyor Halid. Sinemaların, erkek arkadaşların ya da vakit geçirecek herhangi başka bir şeyin olmadığı, kısa kollu bir bluz giydiği için neredeyse işten atılacağı yeni ve yabancı bir ortamda bir de bu kısıtlamayla karşı karşıya kalmıştı. Arap ulusal siyasetiyle ilişkisi olduğunun ortaya çıkması korkunç sonuçlara yol açardı.[44] "Arap Ulusal Hareketi'ne üye olan Kuveytliler de vardı, çünkü burası bir Arap ülkesiydi, ama özellikle kadınlar ve öğretmenler için bunun gizli kalması gerekiyordu. Okullarda ders veren çok az Kuveytli kadın vardı, öğretmenler ağırlıklı olarak Filistinli ve Mısırlıydı, biraz da Suriyeli vardı. Ağabeyim ve karısı da oradaydı, onlar da gizli çalışan AUH üyeleriydi."

1950'lerdeki ilk zamanlarında AUH belirgin biçimde milliyetçi bir pan-Arap örgütüydü. 1960'taysa grubun gazetesi yapılması gerekenin sadece "politik ulusal sorun" ile ilgili mücadele olmadığını, aynı zamanda ilerici Arap kitlelerinin ulusal, politik, ekonomik ve sosyal hedeflerinin potası olacak bütünlüklü bir devrimci mefhuma yönelmek gerektiğini öne süren bir makale yayımladı.[45] Ama AUH içindeki bu hattı herkes desteklemiyordu, desteklemeyenlere liderliğin üst düzey mensupları da dahildi. Solcu eğilimi güçlendiren iki etki vardı: Mısır ile Suriye'nin oluşturduğu Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin 1961'de AUH içindeki pan-Arapçıların konumunu zayıflatan çöküşüyle pan-Arap fikirlerin aldığı darbe ve 1962'de, AUH'nin lideri Corc Habaş Suriye'de cezaevindeyken yapılan iç değişiklikler. 1964'te AUH'nin Yürütme Kurulu ve diğer önemli üyeleri toplanarak Hareket'in "ideolojik krizini" tartıştı. Bu da Hareket'in yapısında ulusal seksiyonlara daha fazla özerklik tanıyan değişikliklere yol açtı. Bazı seksiyonlar Irak, Suriye ve Mısır'da olduğu gibi yerel Nâsırcı güçlerle ya da başka milliyetçi hareketlerle birleşti, Filistin ve Körfez'in bazı bölgelerindekilerse bağımsız kaldı.

44 a.g.e., s. 80.

45 Muhsin İbrahim, *el-Hurriya*, 2 Mayıs, 1960, aktaran Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World*, s. 65.

Bu değişiklik Filistin'le ilgili ayrı bir seksiyonun kurulması ve sonunda FHKC'nin gelişmesi için imkân yarattı, ama aynı zamanda tek bir örgüt olarak Arap Ulusal Hareketi'nin fiilen parçalanması sonucunu verdi.[46] Eski bir AUH üyesi olan Abdulkerim Hamad'a göre 1964'te AUH ile Fetih'in eşgüdüm içinde hareket etmeye yönelik müzakerelerinin başarısızlığı da gene kader belirleyen bir karar oldu. AUH anlaşmaya ilke olarak hazırdı -ortak bir politik programda anlaşmaya varılması koşuluyla. "O sırada Yaser Arafat['ın] uğraşmaya değmez" dediğini iddia ediyor Hamad.[47]

1950'lerden sonra AUH, pan-Arap politikasıyla, Körfez'in muhafazakâr monarşilerini özellikle korkutan Nâsırcı ve giderek sosyalist görüşleriyle birçok Arap devletini kendine düşman etti. 1966'da AUH çeşitli lider kadrolarının ve kurmaylarının hapse atılması ve iç bölünmelerin, manevralarını engellemesiyle bölgenin bütününde bir dizi gerileme yaşadı. Halid'in ağabeyi ve Kuveyt'te çalışan başka AUH üyeleri açığa çıkarıldı, işlerinden kovuldu ve sınır dışı edildi.[48]

Filistin direniş hareketinin büyümesi ve Nâsır gibi figürlerle ilişkilerini geliştirmesine ilişkin bilgiler ara sıra Kuveyt'e sızmaya başlamıştı; tıpkı Vietnam Savaşı, Dominik Cumhuriyeti'nin işgali ve Halid'in kalbini parçalayan, Che Guevara'nın öldürüldüğü haberi gibi. Halid'in kendisi de 1960'ların ortasından itibaren gitgide sola yönelen AUH'yi sosyalizm yolunda izliyordu. Şöyle anlatıyor: "Kuveyt'te siyasi herhangi bir şey yapamıyordum. Sessiz olmak zorundaydım, çünkü ağabeyim gitmek zorundaydı, aileye başka kim bakacaktı? Neyse, 1967'de FHKC kuruldu ama ben Kuveyt'teydim ve birinden haber almayı bekliyordum. Oysa kimse benimle temasa

---

46 Kazziha, *Revolutionary Transformation*, s. 67–80; Corc Habaş ve Georges Malbrunot, *Les revolutionnaires ne meurent jamais: conversations avec Georges Malbrunot* (Paris: Editions Fayard, 2008), Bölüm 3–5.

47 Alain Gresh, *The PLO: The Struggle Within* (Londra: Zed Books, 1983), s. 26.

48 Khaled, *My People Shall Live*, s. 90.

geçmiyordu, ben de Kuveyt'i terk edemiyordum." Halid'in babasının 1966'da ölmesi, aileyi Leyla'nın gönderdiği paraya daha da bağımlı hale getirdi.

Yeni doğan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi, Arap Ulusal Hareketi içindeki köklerinden birkaç sebeple ayrılmıştı. AUH'nin yapısı her ülkedeki gitgide daha özerkleşen "bölgesel komutanlıklar"dan oluşuyordu ve 1964'te yeni, politik anlamda muhafazakâr FKÖ kendisini Filistin halkının sesi olarak sunduğunda, Lübnan ve Suriye'deki Filistin mülteci kamplarındaki AUH destekçilerini kaybetmemek için Corc Habaş yönetiminde bir "Filistin Bölgesel Komutanlığı" kuruldu.

Harekete ilişkin bazı tarih anlatılarına göre bu bölgesel komutanlık, Filistin Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (FUKC) dönüştü, bu da 1967'de FHKC'yi kurmak üzere bir araya gelen gruplardan biri olacaktı. FUKC, Kasım 1964'te kendisinden daha fazla tanınan askeri kanadı İntikam Gençliği'nden bir keşif birliğinin üyelerinden biri keşif göreviyle İsrail'in kuzeyine girmek için Lübnan sınırını geçtikten sonra İsrail güçlerince öldürüldüğünde ilk şehidini verdi[49]. Ama 1960'ların sonuna gelindiğinde AUH'nin iç gerilimleri ve üzerindeki dışsal etkiler bu yapıyı fiilen bir dizi bağımsız ulusal ve bölgesel yapıya bölmüştü. Buna ek olarak, Arap rejimlerinin Filistinlilere destek sözlerini yerine getirmemeleri ve daha önemlisi Filistinlilerin bağımsız olarak örgütlenme denemelerinin Ürdün monarşisi tarafından bastırılması birçoklarını hayal kırıklığına uğratmıştı. Rayyes ve Nahas'ın 1976'da yazdığı gibi:

> Kurtuluş yolunu Nâsırcı çizgilerde (İsrail'e karşı silahlanmış bir Arap ulusunda) gören Filistinliler, pan-Arap birliğinin pratik politik düzeyde açık zafiyeti karşısında Arap dünyasının geri kalanı kendisini toparlayana kadar bekleyemeyecekleri kanısına vardı. Artık kurtuluşun Filistinlilerin bağımsız eylemi ve bağımsız bir

49 Kazziha, *Revolutionary Transformation*, s. 83-4.

> Filistin varlığı aracılığıyla olacağını düşünmeye başlamışlardı. Bunun sonucu olarak, otuzdan fazla Filistinli örgüt ortaya çıktı (bunların çoğunun çok az sayıda üyesi vardı).[50]

Başka yazarlar AUH içindeki bölünmeleri vurgulamışsa da Leyla Halid ayrılığın nedenlerini, hareket içinde strateji değişimi, her Arap ülkesinin -gerek zemin gerekse politik eylemciler açısından- farklı koşullarının tanınması ve o kadar merkeziyetçi olmayan bir yapıya ihtiyaç duyulmasıyla açıklıyor. "1967 yenilgisinden sonra Filistinliler tarafından başka bir şey kurma kararı alındı, çünkü görevler farklıydı, o yüzden başka militan gruplarla birlikte FHKC kuruldu," diyor. Halid, başka yazarların FUKC'yi aktif olarak tanımladığı dönemde silahlı mücadele içinde olmamasına rağmen, bu yapının Halk Cephesi'nin gelişmesinde rolü olduğu fikrini de tartışılır buluyor. Olayların gerçek akışı üzerine kafalarda oluşan soru işaretleri olağandışı değil. bir yazarın 1980'lerin sonunda dediği gibi, Filistinli ve diğer Ortadoğulu militan örgütlenmelerin eğilimi "bilimsel ilgiyi pek desteklemiyor (.) bugün FHKC üzerine tek bir bilimsel araştırma hatta ciddi gazetecilik çalışması yapılmış değil. Konuya değinen kaynaklar 'uluslararası terörizm' üzerine kitaplardan ibaret ki bunlar da genellikle yanlış ve yanlış yönlendiren bilgiler içeriyor."[51]

Halid -daha sonra Şukayri'nin ve örgüt liderliğinin diğer mensuplarının "üst orta sınıf" eğilimlerini kınasa da -kısa bir süre için Kuveyt'te[52] FKÖ'nün kollarının kurulması için çalışma yürütmüştü. 1967-68'de de emirlikte varlığına izin verilen tek Filistin direniş örgütü olan Fetih'in yerel kolu için çalıştı. Bir aşamada örgütün silahlı kanadı olan el-Asife'ye katılmasına izin verilmesini bile istedi.[53]

---

50 Riad El-Rayyes ve Dunia Nahas, *Guerrillas for Palestine* (Londra: Portico Publications, 1976), s. 15.

51 AbuKhalil, *Internal Contradictions in the PFLP*, s. 361.

52 Khaled, *My People Shall Live*, s. 82.

53 a.g.e., s. 106.

Esas olarak Körfez devletleri ve Kahire'de yaşayan öğrenciler ve başka eylemciler tarafından 1950'lerin sonlarında kurulmuş olan Fetih, askeri mücadele aracılığıyla Filistin'i özgürleştirmeye odaklanarak AUH'nin ve daha sonraki Filistin hareketlerinin sol yönelimlerinden kaçındı. Örgüt 1 Ocak 1965'te İsrail su boru hattına yönelik sabotaj eylemiyle kendini tanıttı ve aynı yıl liderinin -ya da başta tanımlandığı şekilde sözcüsünün- Yaser Arafat olduğunu ifşa etti.[54]

Ancak birçok solcu gibi Halid de Fetih'in gerici olarak tanımladıkları Suudi rejimi gibi kaynaklardan para kabul etmesinden memnun değildi ve açık bir politik pozisyonu ve stratejisi olmadığı için şüpheyle yaklaşıyorlardı. O yüzden, hakkında rivayetler duyduğu FHKC hakkında daha fazla bilgi almayı bekliyordu.[55] Sonunda Kuveyt Şehri'nde FHKC kartları satan bir kitapçı buldu ve gerçek bir devrimci hücre oluşturma yolunda ileri stratejik ve ideolojik eğitim sürdüren yerel örgütleyicilerle ilişkiye geçti. Avrupa'daki başka FHKC "dış harekât"larına dair haberler almak, Halid'e fazla geliyordu; o da eylemlerin parçası olmak istiyordu.[56] Ama diyor, "Nasıl hareket etmem gerektiğini öğrenmek üzere Lübnan'a dönmek için 1968'i bekledim. Dr. Vedi' Haddad'la tanıştım, o da bana örgütlenme çalışması yapmak için Kuveyt'e dönerek tekrar orada çalışmaya başlamamı ve insanları mücadele için harekete geçirmemi söyledi." Bir savaşçı olarak eğitim almak ve silahlı mücadeleye katılmak arzusuyla yanıp tutuşan Halid'in duymak istediği bu değildi. Ama Halk Cephesi'ne yeni üyeler kazandırarak askeri eğitime layık olduğunu kanıtlamak umuduyla söylenene uydu.

---

54 Rayyes ve Nahas, *Guerrillas for Palestine*, s. 16.

55 Khaled, *My People Shall Live*, s. 104–6.

56 a.g.e., s. 116.

2

Savaşçı Leyla

FHKC 1967 yılının sonunda resmen kuruldu. Altı Gün Savaşı, AUH'nin birleşik bir Arap dünyası ile İsrail arasında bir çatışma çıkmasını tetiklemeye yönelik ilk stratejisinin sonunu işaret etmişti[1] ve AUH diğer iki Filistin örgütüyle yani Geri Dönüş Kahramanları ve Ahmed Cibril'in Filistin Kurtuluş Cephesi'yle birleşti. İlk günlerinde örgüt, AUH gibi iç çelişkilerin kuşatması altındaydı. Corc Habaş'ın AUH içinde düzenli olarak çatıştığı kişilerden biri olan Nayef Havatme 1969'da Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'ni (bu örgüt daha sonra "Halk"ı çıkartarak FDKC adını aldı) kurmak üzere FHKC'den ayrıldı. Ahmed Cibril de 1970'te Marksist politikalarına ve yeterince savaşçı olmadığını ileri sürdüğü bakış açısına[2] itiraz ederek FHKC'den ayrıldı ve 1970'li ve 1980'li yıllarda büyük saldırılar gerçekleştiren FHKC-Genel Komutanlık'ı kurdu.[3]

Ama ilk dönemde ortaya çıkan bölünmeler ve gerilemelere rağmen FHKC 1967'de, Fetih'le ve Saika gibi daha küçük devrimci gruplarla birlikte Filistin siyaseti "yapmanın" yeni bir biçimini temsil ediyordu. *Fidaiyin* (özgürlük savaşçıları, tam karşılığı "[kendilerini] feda edenler") olarak kendi deneyimlerinden yararlanıyorlardı. Etkilendikleri diğer kaynaklar arasında Che ve Castro'nun gerilla yazıları, ama aynı zamanda sömürgeleştirilmiş halkların gurur ve

---

1 Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World*, s. 84.

2 Samuel M. Katz, *Israel vs Jibril: The Thirty-Year War Against a Master Terrorist* (New York: Paragon House, 1993), s. 24.

3 Yonah Alexander, *Palestinian Secular Terrorism* (Ardsley: Transnational Publishers, 2003), s. 41, 45.

haysiyetini ayağa kaldırmak için silahlı, şiddete dayanan mücadelenin gücünü ve bu halkların -kendi benimsediği Cezayir ulusu gibi- mücadelelerini kendi elleriyle yürütmelerinin gerekliliğini vurgulayan Frantz Fanon'un fikirleri vardı.[4]

1948'den beri Filistin halkının haklarını yeniden kazanmasını hedefleyen eylemler ya hukuksal önlemlere ve lobi faaliyetlerine hapsedilmiş veya 1950'lerde, Ürdün ve Mısır sınırlarından düzenlenen silahlı *fidaiyin* baskınlarını da içeren ama başlı başına Filistin'in özgürlüğünün politik gündemin ikinci sırasında yer aldığı daha geniş pan-Arap mücadele çerçevesine sıkıştırılmıştı. Kimileri, Filistin toprağına veya Filistin hareketlerinin denetlenmesine yönelik tasarılar kurarken bir yandan da Filistin'in bağımsızlığı sözünü dillerinden düşürmez olmuştu. 1948'de doğru düzgün bir destek vermekten aciz kalmış olan Arap devletleri liderlerinin Filistin sorununu, ama politik ama askeri herhangi bir gerçek taahhüt ihtimali olmaksızın, birbirlerine hava atacakları ve kendi devletleri içindeki muhaliflerin dikkatini dağıtabilecekleri bir politik platform olarak kullandıkları görülüyordu.[5] Halid 1973'te, dokuz yıl önce "saygıdeğer başbakanların ve asil kralların Filistin halkına danışmaksızın ve başka adaylar üzerine düşünmeden Ahmed Şukayri'yi FKÖ'nün başkanı olarak atadıklarını" acı biçimde hatırlıyordu. Şukayri onların adamıydı. Bir krizi çözmeden veya Filistinlileri bir savaş gücü olarak örgütlemeden, Filistinli kitleleri yatıştırmak için gerekli ateşli açıklamaları yapma konusunda ona güvenmek mümkündü.[6]

Arap ordularının 1967'de İsrail tarafından tam bir yenilgiye uğratılmasının dehşeti içindeki Halid yeni kurulan FHKC ile birlikte bir savaşçı olarak eğitim almakta kararlıydı. Başta örgüt ona sabırlı olmasını söylemişti: eğer bir yıl içinde on yeni üye kaydedebilirse

4 David Macey, *Frantz Fanon: A Life* (Londra: Granta, 2000), s. 24, 295, 369; Rayyes ve Nahas, *Guerrillas for Palestine*, s. 21.

5 Rayyes ve Nahas, *Guerrillas for Palestine*, s. 15.

6 Khaled, *My People Shall Live*, s. 61.

kamplara gidebilirdi. Sadece on ay içinde yirmi üye kaydettiğini söylüyor.[7] Bu arada ailesinin muhalefetiyle de karşı karşıya kalmıştı, çünkü ailenin eli ekmek tutanlarından biriydi. Annesi onun saygıdeğer bir biçimde hayatını kazanabileceği ve küçük kardeşlerine bakmak için para gönderebileceği Kuveyt'e dönmesini istiyordu. Ona, "Bırak erkek kardeşlerin gidip savaşçı olsun," denmişti. Ama bunu reddetti ve erkek kardeşlerinden ikisini eğitim için yanında götürdü.

Hayalini kurduğu askeri eğitime sonunda kabul edilen Halid, Amman'ın kuzeyinde bir kampa gitti. Orada, silah ve el bombası kullanmayı öğrendi, askeri taktikler üzerine çalıştı ve göğüs göğüse muharebe eğitimi aldı. Leyla Halid tam ortamını bulmuştu. Kahramanlarından biriyle, gizli bir FHKC gerillası olan ve "silah kullanmayı bilen" Reşide Ubeyde ile tanıştı.[8] "Kamp dağlardaydı ve eğitim zordu," diye anlatmıştı Eileen MacDonald'a. "Yazın bile çok soğuktu ve dağ yamaçlarına kurulmuş çadırlarda yaşıyorduk. Zorlukları fark etmedim bile; sonunda savaşçı olma düşümün gerçekleşmesinden dolayı o kadar mutluydum ki. (...) O kadar mutluydum ki ilk üç gün ve gece uyuyamadım." FHKC'nin yeni üyelerinin yanı sıra, başka Filistinli gruplar ve dünyanın başka yerlerinden gelmiş militanlarla birlikte eğitim alıyordu. Anlaşılır bir biçimde, bu radikalizm yuvası takip altındaydı ve İsrail uçakları tarafından bombalandığı için yaz boyunca kamp sürekli yer değiştirmek zorunda kalmıştı. Ama Halid kampta kaldı.[9]

Halid sebatının semeresini aldı. Temel askeri eğitimini tamamladıktan sonra özel eğitim için seçildi ve nihayet bir gün onu çağırdılar. "Dış operasyonlar seksiyonuna Dr. Vedi' Haddad bakıyordu ve bir gün onu görmem için beni Lübnan'a gönderdiler. Eğitim

7 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, 139.

8 Khaled, *My People Shall Live*, 118.

9 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 139-140.

kampının şefi tarafından aday gösterilmiştim, çünkü benim nasıl davrandığımı biliyordu ve Dr. Haddad'ı önceden tanıyordum." Olay gerçekleştikten sonra kendinden emin olmasına rağmen, o sırada seçilmiş olabileceğine pek inanmıyordu, hatta kendisine Beyrut'a nakletmesi için silahlar verildiğinde bunun onu annesine geri göndermek için bir dalavere olduğuna inanıyordu.

Beyrut'a vardığında ona şu soru soruldu: "Hapse girmeye, işkence görüp çözülmemeye, ölmeye hazır mısın?"[10] Bu sorulara olumlu cevap verdi ve Kuveyt'e döndüğünü söyleyerek vedalaşmak üzere ailesinin yanına gönderildi.[11] Ama Eileen MacDonald'a 1991'de anlattığına göre ertesi gün, gülme krizi tuttuğu için o kadar umut ettiği görevi neredeyse kaybedecekti. "Kafamdaki hayalde sırtımda bir uçak taşıdığım ve herkesin peşimden koşup uçağı yakalamaya çalıştığı görüntüsü vardı" diyordu. Uçak kaçırmanın şaka olmadığı ona sert bir biçimde söylendi ve kendini topladı.[12] Ardından biraz daha eğitim almaya gönderildi, bu sefer saldırıda bulunmaya hazırlandığı Roma-Atina-Tel Aviv rotasında yol alacak olan TWA Boeing 707 uçağının ince ayrıntılarıyla ilgili bilgi alıyordu.

Halid kardeşler Vedi' Haddad'ı AUH içindeki on yıllık çalışmalarından dolayı tanıyorlardı. Haddad 1950'lerin başlarında Corc Habaş'ın bu örgütü kurmasına yardımcı olmuştu. Şimdi de Leyla Halid ile birlikte bu ve bunu izleyen görevlerde yakın bir ilişki içinde çalışacaklardı. "Haddad çok titizdi, her zaman ayrıntıları görürdü," diyor. "Her şeyi, denetleyemediğin o küçük şeyleri takip etmek isterdi."

1970'lerin Batılı basını için Filistin direnişiyle eşanlamlı hale gelen bir taktik olan uçak kaçırma 1969'da nispeten yeni bir pratikti.

---

10 Khaled, *My People Shall Live*, 123.

11 a.g.e., 124.

12 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 140.

İlk olarak ta 1931'de Perulu devrimciler tarafından kullanılmış olan bu taktiği Filistinliler bulmamıştı. Filistinliler uçak kaçırmaların açılışını 1968'de Vedi' Haddad'ın yönettiği bir eylemde, iki FHKC gerillasının bir İsrail yolcu jetine Cezayir havaalanına iniş emri vermesiyle yaptı. Uçak ve rehineler, İsrail hapishanelerindeki Filistinli tutsaklarla takas edildi.

Halid 1969'daki uçak kaçırma eylemine hazırlanmak için Roma'ya en az bir keşif yolculuğu yaptı. Haddad, Halid'in anlatımına göre operasyonlarında hep göz önüne aldığı ayrıntıları araştırması için göndermişti onu: "O akşamüzerini geçireceğim sokakları, otobüs durağını, binaları ezberledim. En küçük ayrıntılara kadar," diye anlatıyor. "ama bazı kıyafetler satın aldığımda Haddad, hayır bunlar uygun değil, git başka bir şeyler al, dedi. Bu ayrıntılara kadar. Böyle büyük bir eylemi düşündüğünde, onu tek bir paket olarak ele almazdı, bütün ayrıntıları da düşünürdü, nasıl manevra yapılacak, tek tek her kapıdan nasıl geçilecek." Sonunda Halid Haddad'ın onayını da alan beyaz bir pantolon takımı bulmuştu. Takımı beyaz bir şapka tamamlıyordu, Halid giysilerle ilgilenmediği konusunda ısrarlı olmasına rağmen bu şapkaya bayıldığını kabul ediyordu. Eileen MacDonald'a, "Şapkaya bir kurdele yaptım, böylece uçak kaçırırken itilip kakılırsam kaybolmazdı, diye anlattı.[13]

Asıl görevi için yola koyulan Halid Beyrut'tan Roma'ya yalnız uçtu, uçakta onunla sohbet etmeye çalışan sıcakkanlı Amerikalıya nişanlısıyla buluşmaya gittiğini söyledi. İki gününü Roma'da tek başına dolaşarak geçirdi ama tarihi görüntülere karşı kayıtsızdı. Yaklaşan operasyonunun ayrıntılarını ezberlemekle meşguldü.

Halid eylem arkadaşıyla uçak kaçırma eylemi gerçekleşmeden çok kısa bir süre önce tanıştı; bu Selim İsavi adında bir başka FHKC gerillasıydı. O da Hayfalı bir Filistinliydi ama Suriye'de

13 a.g.e., s. 142.

büyümüştü.[14] "O Lübnan'da, sınıra yakın bir üste başka savaşçılarla birlikte çalışıyordu," diyor Halid. "Bu görev için eğitilmeden önce bu işi yapmaya hazırlanmıştı. Çok sağlam, çok uzun boylu bir insandı."

Halid ve İsavi, uçağın kokpitine yakın olacak şekilde birinci sınıfta yer ayırtmışlardı. Ama bir çift görünümü vermiyorlardı ve terzi elinden çıkmış kıyafetiyle alımlı Halid'in bir hayranı oldu; bu 1973 tarihli otobiyografisinde Chicago'lu Yunan kökenli bir Amerikalı olarak tarif ettiği, daha sonra Eileen MacDonald'a, gidiş salonunda kendisiyle sohbet etmeye çalışan "çok hoş" bir Yunan olarak anlattığı bir adamdı. Adamın onun Latin Amerikalı veya Akdenizli olduğu yönündeki tahminleri de içini rahatlattı, demek ülkeden ülkeye yolculuk yapan bir turist izlenimi verme çabası başarılıydı. Ama adam aynı zamanda, 15 yıl ABD'de çalıştıktan sonra ilk kez Yunanistan'a gittiğini ve bu süre boyunca annesini hiç görmediğini söyleyerek vicdanını da sızlatmıştı. Halid konuşmayı MacDonald'a şöyle anlatıyor, "Şok olmuştum. Ona gitmesini ve başka bir uçağa binmesini söyleyecektim neredeyse. Babamın 1964'te annesini görmek için Kudüs'e gidişini anımsadım. Mandelbaum Kapısında onunla buluşmasına izin verilmişti ve babam üç gün bekledi, fakat annesi gelmedi. Babam umutsuzlukla ayrıldıktan sonraki gün geldi. Onun öldüğünü hiç bilmedi bile. Evden, anneden ve kardeşlerden uzak olmanın ne demek olduğunu çok iyi biliyor ve adam benimle konuşurken bunları düşünüyordum. Uçağı kaçırdıktan sonra, 'Adam ağlarken ona yaklaştı ve 'Şimdi iyisiniz. Annenize bir telgraf göndereceğiz, o da sizi karşılayacak' dedi."[15] Halid, İsavi ile bu uçağı hedef almalarının sebebinin İsrailli general İzak Rabin'in de uçakta bulunduğunu sanmaları olduğu haberlerini yalanlıyor. Ama 1973'teki anlatımlarına göre, yolcular arasında iki yaşlı kadın ve biri "Dost Olalım" rozeti takmış iki küçük kızın bulunması da

14 Khaled, *My People Shall Live*, s. 133.

15 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 143.

yine Halid'in kararlılığını çözmek üzereydi.[16]

Ama Leyla Halid kalbini katılaştırdı ve uçağa bindi. İsavi'nin yanında otururken, o bir bira kendisi de bir kahve içmeyi kabul etti ama diğer ikramları savuşturmaya çalıştı. Sonunda Halid hostese üşüdüğünü ve karnının ağrıdığını söyleyerek bir battaniye istedi; bunu el bombası ve tabancasını kolaylıkla ulaşabilecekleri şekilde düzenlemek için kullandı. Ekibin yemek servisiyle meşgul olmasından yararlanan Selim kokpite girdi ve orada bulunanlara "yeni pilotlarını dinlemelerini" söyledi Ekibe ve yolculara, yeni kaptanlarının "Şadya Ebu Ğazale" olduğunu söyledi, bu bir FHKC eylemcisinin, silahlı mücadele için bomba imal ederken ölen örgütün ilk kadın şehidinin adıydı.[17] Bu arada Halid kucağındaki bombaları açıp onu izleyince hosteslerden birinin tepsisini düşürüp çığlık atmasına sebep oldu. Hamle tamamen kusursuz değildi, Halid pantolonun bol gelen bel kemerinden kayan tabancayla mücadele etmek zorunda kaldı. Uyanık kalmak istediği için o gün bir şey yememişti ve sonunda görevini yerine getiriyor olmanın verdiği o gergin neşe, tabancasını pantolonunun paçasından alırken gülmesine yol açtı.[18] İsavi ile birlikte mürettebata ve birinci sınıfta oturan yolculara ekonomi sınıfına geçmelerini emrettiler ki uçağın ön tarafında neler olup bittiğini görmesinler. "Ama kimsenin çığlık attığını falan duymadım," diye iddia ediyor.

Halid zihninde en önemli şeyin, "görevini kusursuz bir şekilde tamamlamak" olduğunu söylüyor.[19] Ona düşen görev, pilot ve hava trafik kontrol kulesiyle iletişime geçip uçaktaki durumu yönetmekti; kısacası uçak kaçırma işinin en büyük kısmını o gerçekleştiriyordu. Mürettebat ve yolcuların ayağına dolanmamasını hedefliyordu.

16 Khaled, *My People Shall Live*, s. 133.

17 a.g.e., s. 135.

18 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 145.

19 a.g.e., s. 145.

"mürettebat sakin biçimde hareket ediyordu, çünkü onları insanlara yiyecek veya ihtiyaçları olan ne varsa vermeye davet ettim ve onlar da böyle yaptı. Tabii ki insanlar tepki gösterdi, panik vardı, eminim ama kimsenin bağırdığını ya da çığlık attığını duymadım," diye tekrar ediyor. Halid aynı zamanda yolculara politik konuşmalar da yapıyordu, bunları bir hostes Fransızcaya çeviriyordu; bu kadın, hava korsanlarına yolcuların çoğunun hiç İngilizce bilmediğini, sakin olmaları ve yerlerinden kalkmamaları yönündeki talimatlarını ve devrimci açıklamalarını anlamadıklarını söylemişti.[20] Bu arada İsavi bir patlayıcı uzmanıydı ve esas olarak yere inip boşaltıldıktan sonra uçağı havaya uçurmakla görevliydi.

Halid pilotu önce, şimdi Ben Gurion adıyla anılan ve havayoluyla İsrail'e ana giriş noktası olan Lod havaalanına yöneltti, burası FHKC kurucusu ve ilk Genel Sekreteri Corc Habaş'ın doğduğu yerin üzerinde kurulmuştu. Bir noktada uçuş mühendisi o kadar uzağa gitmeye yetecek kadar yakıtları olmadığını iddia ederek onu kandırmaya çalıştı ama aldığı teknik eğitim ve Vedi' Haddad'ın ayrıntılara olan takıntısıyla durumu anladı ve öfkelendi. İsrail hava sahasına girdiklerinde İsrail ordusu aceleyle havalandırdıkları üç Mirage savaş jetini kaçırılan uçağın yakınlarında uçurmaya başladı, bunlar Halid'in iddiasına göre yolcuları onların uçağa el koymasından daha fazla paniğe sevk etmişti; gerçi bu onun yolculara İsrail jetlerinin o ve yoldaşından daha fazla tehlike arz ettiğini söylemesiyle de ilgili olabilirdi. Halid, Lod'un kontrol kulesiyle doğrudan iletişim içindeydi ve Eileen MacDonald'ın dediğine göre onları kendisine "TWA 840 Uçuşu" yerine "FHKC Özgür Arap Filistin Uçuşu" diye hitap etmeye zorlamış olmaktan belli bir keyif aldığı açıkça görülüyordu. Baştan bunu reddetmişlerdi ama korku içindeki ikinci pilotun onlara denileni yapmalarını çünkü kokpitte bir el bombası olduğunu söylemesi üzerine boyun eğdiler.[21] Halid'in uçak kaçırma

20 Khaled, *My People Shall Live*, s. 137.

21 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 146.

eyleminden sonra Suriye'de gözaltındayken aldığı notlara göre İsrailliler onun uçağı Lod'da veya İsrail toprağı üzerinde patlatmayı planlamış olmasından korkuyordu.[22]

İsrail jetleri, Lod kontrol kulesi ve gözlerindeki bakışı görmemek için yüzüne bakmamasını söylediği ikinci pilotta hissettiği "korku ve nefrete" rağmen uçak kaçırmayla ilgili Halid'in bütün hatıraları dikkat çekecek kadar olaysız. "Çok sakindim. Hatta pilot bile basın toplantısında bundan söz etti," diye iddia ediyor. "Dört saat boyunca her şey gayet iyi aktı. Yolcularla konuşuyordum, onları sakinleştiriyordum, onlara hikâyemizi anlatıyordum. Onlara dedim ki, sizin bunun parçası olmadığınızı biliyoruz, size bir şey olmayacak. Biz bunu yapmaya mecbur kaldık ama sizler ülkelerinize döneceksiniz. Bu onları bir süre sakinleştirmiş olabilir."

Aslında Lod'a yönelme emri bir blöftü ve onlarla ilgilenmek üzere dizilmiş İsrail tank ve birliklerini görmek için havaalanının üstünden geçtikten sonra, Halid uçağa Şam'a yönelmesini emretti. Ama yolda, pilota biraz rotadan çıkıp doğum yeri olan Hayfa'nın üzerinde alçaktan uçmasını söyledi. Uçağın kokpitinden Hayfa'yı nasıl gördüğünü anlatırken Leyla Halid adeta yeniden yaşıyor. "Benim için şu çok açık," diyor, "bunlar hayattaki her şeyden daha farklı olan şeyler." 1973'te, "Babamın görüntüsü gözümün önünde belirdi, sesini de duyabiliyordum: Eve ne zaman döneceğiz? Dünyamdaki her şey bir araya geldi," diye yazmış.[23] 2008'de bile, gözleri büyüyor ve yepyeni bir şevkle konuşmaya başlıyor: "Bu soru bana her sorulduğunda, *kelimeleri* söyleyemiyorum, o anda *hissettiğim* gerçek şeyleri söyleyemiyorum. Tel Aviv'in üstünde uçtuğumuzda, Filistin'i gördüğüm o ilk ânda bir operasyon yürüttüğümü unuttum, tamamıyla unuttum. Gözlerimle görmek istiyordum, o kadar. Ve sonra Hayfa'yı gördüğümde... onu, evimi, her hatırladığımda,

22 Khaled, *My People Shall Live*, s. 148.

23 a.g.e., s. 140.

benden küçük bir parça orada kaybolur, sanki alfabeyi sökmeye çalışıyormuşum gibi. Çok tutkulu bir ândı. Büyükannemi, teyzelerimi, hâlâ orada olan herkesi çağırıp geri döndüğümüzü söylemek istedim. Pilot bile basın toplantısında, 'Onun ne kadar tutkulu olduğunu hissettim. Hatta yüzündeki tüylerin diken diken olduğunu gördüm... demişti. Çünkü onun tepesinde duruyordum ve bana bakıyordu."

Leyla Halid gibi savaşçıları idolleştirenlerin genellikle unuttuğu, tabii, kaçırılan uçaklardaki korkmuş yolcuların düştüğü durumdur. Günlük işlerinin peşinde olan sivil yolcular genellikle kendi bilgilerinin çok dışında olan işlerin esiri olur. "Kimsenin canını yakmamak üzere eğitilmiştik," diye ısrar ediyor Halid. "Birinci olarak, orada herhangi bir kimseyi öldürmek için bulunmuyorsun, oradaki insanların bu çatışmayla bir ilgisi yok. İkincisi, onlardan özür dilemelisin ve mürettebata yumuşak davranmalısın. Korkan bendim. Onlarla konuşmak, hava trafik kontrol istasyonlarıyla konuşmak zorundaydım. Selim sadece orada oturuyordu, onun görevi beni korumaktı.

Belki de Leyla Halid burada samimi davranmıyor. FHKC -ve Halid'in kendisi- uçak kaçırma eylemlerini geçici bir taktik olarak meşru görüyordu, amaçları dünyanın dikkatini Filistin halkının ne halde olduğuna çekmek, Filistin'e yönelik uluslararası bakış açısını, acınacak bir mülteci nüfusa ilişkin kararsız bir farkındalık düzeyinden, söz konusu olanın bir toprak, siyaset, ulusal kurtuluş ve Batılı güçlerin gizliden anlaşmasıyla bütün bir halkın yerinden edilmesi meselesi olduğunu anlama noktasına taşımaktı. Günümüz FHKC sözcülerinden Halil Makdisi'nin ifadesiyle: "Filistin ve Arap dünyasının dışında Filistin sorunu görünür değildi. Filistinli savaşçılar operasyonlarda ölüyordu ve Filistinliler İsrail işgalinin her türlü katliamına ve baskısına maruz kalıyordu, ama dünya bütün bunlara gözünü kapıyor, devletler ve medya düzeyinde Filistin sorununu gündeme almak istemiyorlardı." Uçak kaçırmalar bu dikkati çekecek,

tartışmayı başlatacak ve durumun uluslararası düzeyde bu yeni biçimde anlaşılmasını sağlayacak olan büyük teatral numaralardı.

11 Eylül sorası bir dünyada uçak kaçırmaların anlamının ve kaçırılan uçaklardaki yolcuların tepkilerinin ne ölçüde değiştiğini kavramak güç. Bir yıl sonra Halid'in yoldaşları tarafından kaçırılan uçaklardan birinde bulunan ergenlik çağındaki bir yolcu, David Raab, o sırada günlüğüne şunları yazmış: "İlk duygu -en azından benim için- heyecandı Birkaç yıldır uçak kaçırmalarla ilgili şeyler okuyordum ve böyle bir şeyin benim başıma gelmeyeceğini düşünüyordum Böyle şeyler hiç başınıza gelmez ya. Ve işte, o uçak kaçırma eylemlerinden birinin ortasında oturuyordum. O yüzden -bizi kimin ne amaçla kaçırdığını bilmeden- ilk hissettiğim heyecan oldu.[24] Şimdi kimse bu tepkiyi vermez; hatta uçak kaçırmanın büyük ölçüde geçersiz bir taktik olduğu yönünde bir iddia bile var. Bugün, İkiz Kuleler uçak kaçırmanın prototipi olduğu için, birçok insanın zihninde uçağının kaçırılması ölmek anlamına geliyor ve o yüzden yolcular kendilerine saldıranlara karşı koymakla bir şey kaybetmeyeceklerini düşünüyor.

Ama 1969'da uçak kaçırmalar nispeten daha yeni bir hadiseydi ve kaçırılan uçaklardaki yolcular genellikle sarsılmış ama zarar görmemiş bir halde elçiliklerine teslim ediliyordu. O yüzden öleceklerini düşünmeleri için sebep yoktu. Yine de, uçak kaçırma tanım olarak korkuya dayanan bir taktik, yolculara veya uçak mürettebatına zarar geleceği korkusu, pilotun paniğe kapılacağı veya yaralanacağı ya da kalp krizi geçireceği ve böylece uçağın düşeceği korkusu. Ya da uçak kaçıranların istediği fidye veya politik taleplerin yerine getirilmeyeceği, onların da kozlarını güçlendirmek için daha fazla şiddet uygulayacağı korkusu. Ya da ortalarda dolaşan el bombalarından birinin kazayla patlayıp uçağın gövdesinde bir delik açacağı korkusu. Ne kadar özür dilenirse dilensin -veya David Raab'ın

---

24 David Raab, *Terror in Black September: The First Eyewitness Account of the Infamous 1970 Hijackings* (New York: Palgrave Macmillan, 2007), s. 11.

1970'teki olayla ilgili anlatımlarında dikkat çektiği gibi, uçakta ne kadar bedava viski dağıtılırsa dağıtılsın[25] -uçak kaçırma hâlâ yolcuların ve çalışan mürettebatın korkutulmasına dayanır. Bu tabloda çok fazla kurban vardır: yüzyıllar boyunca Avrupalıların antisemitik zulmüne maruz kalan Yahudi toplulukları -ki bunda Filistinlilerin hiçbir biçimde sorumluğu yoktu; Batı'nın Holokost suçunu telafi etmek için katledilip toprağından sürülen Filistin halkı; sivil bir uçağın, el bombaları ve tabancaları olan iki kişinin korkuttuğu yolcuları ve mürettebatı. Bunların her biri kendi iradesini zincirin biraz daha zayıf olan halkasına dayatmaya neden hakkı olduğu konusunda argümanlar öne sürebilir.

Filistin davasının birçok savunucusu, özellikle Leyla Halid'i şanlı bir kahraman olarak görenler Filistinlilerin içinde bulunduğu korkunç duruma dünyanın dikkatini çekme amacının uçak kaçırma aracını haklı kıldığına inanır.

Halid ise, uçak kaçırmayla ilgili, "bir strateji değil taktiktir. Son FHKC uçak kaçırma eylemlerinden sonra İşgal Altındaki Filistin'deki operasyonlara ve Lübnan'da kendimizi Lübnan ordusuna ve İsrailllilere karşı savunmaya yoğunlaştık," diyor. Ve bazen hırsla, bazen gözyaşları içinde bunun bir taktik olarak hem haklı hem de etkili olduğunda ısrar ediyor: "Bütün dönemlerimde, bütün açıklamalarımda, her zaman bunu yapmaya mecbur bırakıldığımızı söyledim. Bunu yapmak istediğimiz için değil, o insanların, yolcuların bu çatışmayla hiçbir ilgilerinin olmadığını önceden biliyorduk. Ama bundan önce kimse çadırlarda attığımız çığlığı duymuyordu. Kimse çektiğimiz acıyı duymak, dinlemek, öğrenmek istemiyordu. Kimse cezaevlerinde işkence görenleri duymadı. Ya da bilseler bile bununla ilgili bir şey yapmak istemediler. O yüzden başka bir yol göremedik ve buna kısa bir süre için başvurduk, bu dünyanın bam teline dokunalım diye. Bize haksızlık yapıldığını hissediyorduk ve

25 a.g.e., s. 12.

kimse bunu duymak istemiyordu. Aslında FHKC'nin gerçekleştirdiği uçak kaçırmalarda bazı militanlar dışında kimse yaralanmadı ve öldürülmedi. İnsanlar kısa bir süre için paniğe kapıldılar ama kimsenin canını yakmayı amaçlamadık. Bizim halkımız işgal altında veya diasporada yıllar ve yıllar boyunca acı çekti ve kimse işin bu yönünü göstermek istemedi.

Uçağın tekerlekleri FHKC'nin dost toprak saydığı Şam'a değince, Selim İsavi esas görevini yapmaya koyuldu; TWA uçağının kokpitine patlayıcıları bağladı ve birkaç başarısız denemenin ardından, kokpiti uçurdu. uçağın gövdesi, bir gazetenin terimiyle asfaltın üstünde, "başı kopartılmış bir balık gibi" kalmıştı.[26] İlk amaçlarını -yani Filistin halkının içinde bulunduğu duruma dünyanın dikkatini çekmeyi- gerçekleştirdiklerine inanıyorlardı. Bundan sonra Halid ve İsavi, kaçırılmış olan uçağı koşarak terk eden yolcuların korkulu bakışları altında onlarla birlikte havaalanının otobüsüne bindi. Korku içindeki, şoke olmuş -hatta bazısı altını ıslatmış- yolcuların son yapmak istedikleri şey uçaklarını kaçıranlarla birlikte havaalanı binasına girmekti. Eileen MacDonald ise Halid'le 1991'de yaptığı röportaja dayanarak, uçağı kaçıranın da otobüsün içinde dolaşarak el bombalarını taşıdığı çantadan çıkartıp ikram ettiği şeker ve sigaraları geri çeviren esirlerinden bazılarının korku ve düşmanlığı karşısında şaşırdığını anlatıyor. Ama diyor MacDonald, Halid otobüsteki bir karşılaşmada kendini haklı çıkartan şeyi bulmuştu. Bir kadın yolcu "içini çekti ve başını iki yana salladı. 'Anlamıyorum.' diye sordu, 'Filistinliler kim?!'"[27]

"Önce havaalanında sorgulandık," diyor Halid, "ve sonra güvenlik birimlerinden birinin merkezine götürülüp yeraltına, her birimiz birer hücreye konulduk. Bunların her biri farklı bir yerdeydi ve bir diğerimizin nerede olduğunu bilmiyorduk." İlk sorgulanma

26 *Observer*, 31 Ağustos 1969.

27 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 149.

düşmancaydı, bir asker Halid'e, "bu eylem *fidaiyin* gibi değil. Bu terörizm,"[28] demişti. Suriyelilerin tavrı ertesi sabah yumuşamıştı. "Ertesi gün beni çağırdılar ve bir masanın bulunduğu bir odada yirmi subayla tanıştım. Ben masanın bir tarafındaydım, subayların üstü de diğer taraftaydı ve benimle bir suçluyu sorgular gibi değil de sanki konuyu tartışmak istiyorlarmış gibi konuşuyorlardı. Daha sonra, sanki benim yaptığım şeyi takdir ettiklerini ama bunu da yapmak zorunda olduklarını düşündüm. Ama bu konuda çok gergindim. 'Bana bunları neden soruyorsunuz?'un cevabını bilmek istiyordum."

Bazı kaynaklara göre, Suriye'nin ilk tepkisi öfkeydi, çünkü Halid ve İsavi'nin, 1961'de Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonra gelişen düşmanlığın bir parçası olarak Suriye'ye saldırmayı hedefleyen Mısırlı ajanlar olduğunu varsayıyorlardı. Onların aslında FHKC'den olduğu ortaya çıkınca, -Halid'in de tanımladığı gibi- yaramaz ama şımartılan çocuklar muamelesi gördüler. Suriye'yi "utandırdıkları" ve teorik olarak desteklediği gerillaları iade etmesi yönünde uluslararası baskıya maruz bıraktıkları için azarlandılar.

Halid ve İsavi açlık grevine başlayana kadar bir hafta gözaltında tutuldu, bunu izleyen altı hafta boyunca birkaç defa bunu tekrar edeceklerdi. Bir keresinde, Halid bir hafta boyunca yemek yemeyi reddettikten sonra bayıldı ve gözünü hastanede, kolunda serum ve yanında ziyaretçilerle -annesi ve kız kardeşleri- açtı. Halid'in bir FHKC savaşçısı olarak eğitim almasına karşı çıkmış olmasına rağmen, annesi basına kızıyla gurur duyduğunu söyledi. Ama Halid'e uçaktaki İsrailli yolcularla ilgili müzakereler bitene kadar kendisinin ve İsavi'nin tutuklu kalacağı söylenmişti. Aynı zamanda, Halid Suriyeli yetkililerin onun eylemlerine göz yumar izlenimi veremeyeceklerini söyledikleri ni anlatıyor, "ama bu bana ikna edici gelmemişti," diyor. İki İsrailli kadın yolcu zaten serbest bırakılmıştı ama resmen hâlâ İsrail'le savaşta

28 Khaled, *My People Shall Live*, s. 144.

olan Suriyeliler iki İsrailli erkekle ilgili görüşülmesi gereken konular olduğunu iddia etti. İsrailliler Şam'da Suriye yetkilileri tarafından tespit edilir edilmez diğer yolculardan ayrılmıştı.[29] Nihayet, son kalan iki rehine İsraillilerin elinde olan iki Suriye hava kuvvetleri pilotu ve hapisteki birkaç *fidaiyin* karşılığında serbest bırakıldı.[30] Ve sonunda, önce polisin hücrelerinde ve ardından ev hapsinde tutuldukları altı haftanın ardından Halid ve İsavi de serbest bırakıldı.

1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında Filistinli gruplar tarafından gerçekleştirilen uçak kaçırma eylemleri sayesinde kuşkusuz ABD ve Avrupa'da daha az sayıda insan Filistinlilerin kim olduğu konusunda bir fikri olmadığını iddia edebilir oldu. Ama bu yeni bilginin olumlu etkisinin ne kadar olduğu sorgulanabilir. Hareketin Leyla Halid gibi üyelerine göre uçak kaçırma eylemleri dünyanın dikkatini Filistin halkına çekiyordu; bir kısım insanın ilgisinin tetiklendiği, konuya dair daha fazla bir şeyler okumak istedikleri, Halid'in 1973 tarihli otobiyografisi gibi kitapları edindikleri ve bu korkutucu ve rahatsız edici hareketleri daha geniş bir politik bağlama oturttukları doğrudur. Ama birçokları için bunlar Filistinlileri tanımadıkları bir grup insandan geri dönülmez biçimde "terörist" kelimesiyle ilişkilendirdikleri bir grup insana çevirdi sadece. Antropolog Rosemary Sayigh'in 1979 tarihli, *The Palestinians: From Peasants to Revolutionaries* adlı kitabında dediği gibi,

> 1967 sonrası Direniş Hareketi'nin yükselişi yeni bir klişe doğurdu: Filistinliler artık mülteci değil teröristtiler. Gazete okurlarının çok azı Filistinlilerin kendilerinin terörizm kurbanı olduğunu hatırlıyordu. Çok daha azı, Direniş'in yükseldiği (politik ve maddi) koşulları hayal edebiliyordu. Daha da azı, devlet terörizmiyle ("askeri harekât") devrimci terörizm arasındaki sahte ayrımı reddediyordu. Begin, Allon ya da Lahis gibi adamların [1948 savaşında

29 *Observer*, 31 Ağustos 1969.

30 Khaled, *My People Shall Live*, s. 143.

> yer almış İsrailli politikacılar, Begin ve Lahis Deyr Yasin gibi katliamlarda bizzat rol almış olmakla suçlanıyor] geçmişini örten medyanın ta kendisi Filistinlilerin şiddetini kınadı ve kınamaya devam ediyor.[31]

Ergenlik yıllarında Leyla Halid'e taparcasına hayran olduğunu söyleyen Filistin kökenli yönetmen Lina Makboul için *Leila Khaled: Hijacker* (Leyla Halid: Hava Korsanı) adlı filmi, Makboul ve başka birçok Filistinlinin karşısına çıkan terörist klişesinden ve binlerce sıradan Filistinlinin Ürdün'de 1970'de gerçekleşen ve Ürdün ordusunun Filistin direnişini ülke dışına sürdüğü Kara Eylül gibi olaylar sırasında çektiklerinden önemli ölçüde kendisinin sorumlu olabileceği fikriyle ilgili olarak Leyla Halid'in neler hissettiğini ortaya çıkartma çabasıydı biraz da.

Ama o sırada uçak kaçırmalarda nadiren ölen ya da yaralanan oluyordu ve yeniliğe meraklı Batı medyası için hikâyenin büyük kısmını "hava korsanı kız" oluşturuyordu. Daha tahliyesinden önce olayla ilgili haberlerde yolcuların "çok zarif bir biçimde giyinmiş, genç, çok güzel ve çekici bir kız..."dan söz ettiği yazıldı, hatta bir haberde Halid'den "fıstık" diye söz ediliyordu.[32] Halid'e göre görünümü uçak kaçırma sonrası pilotların yaptığı basın konferansında bile tartışma konularından biri olmuştu. "Kız kardeşlerim anneme sürekli bu Leyla diyormuş çünkü başta hiçbir fotoğraf çıkmamış ve annem, 'Ben kızımı tanırım, bana fotoğrafları getirin, o anlattıkları gibi değildir, yok şöyle güzelmiş de falan' diyormuş. Ve bu konuda şaka yapıyorlarmış. Daha sonra da ilk fotoğraflarımı yayınlayan FHKC olmadı. Kuveyt'te birlikte çalıştığım öğretmenlerden biri, uçakta bulunanların arasında adımı görünce basına resimleri vermiş."

Anlaşılan Leyla Halid Suriye'deki gözaltından dışarı adımını atar atmaz karşılaştığı bu ilgi fırtınasını beklemiyordu. O sık sık ilk

31 Sayigh, *Palestinians: From Peasants to Revolutionaries*, s. 189.

32 *Observer*, 31 Ağustos 1969.

kadın hava korsanı olarak anılır, oysa bazı kaynaklar bu unvanı üç yılla kaçırdığını, 1966'da Falkland (Malvinas) Adaları'na giden bir uçağı, buranın Arjantin'e dahil olması talebiyle kaçıran ve kendilerine Akbabalar adını veren gruptakilerden birinin kadın olduğunu belirtiyor.[33] Leyla Halid, sansasyonel bir uluslararası operasyon yürüten ilk kadın FHKC gerillası değildir. Emine Dahbur 1968 Şubatında Zürih Havaalanı'nda bir El Al uçağına saldıran ve üç yolcuyla bir pilotu öldüren timde yer alıyordu.[34] Ama Reuters görsellerinde elinde bir kalaşnikofla bir uçağın önünde görünen, ilk genç, cazip, açık sözlü Audrey Hepburn-benzeri şüphesiz Halid'di (gerçi kendisine göre bu fotoğraflar olaydan çok sonra Lübnan'da çekilmişti).

Nitekim bu tanıtımın ilk etkilerinden bazıları olumsuz oldu. Halid, Suriye'den Lübnan'a ailesini ziyaret etmek üzere döndü ve adı duyulur duyulmaz erkek kardeşi Velid'in Lübnan jandarması tarafından dövüldüğünü öğrendi.[35] FHKC, dikkatin böyle geniş bir biçimde ona yönelmesinin etkileriyle baş edecek doğru düzgün planlar yapmamıştı. Halid'e göre, "benim açığa çıkmam hedeflenmiyordu. Biz Halk Cephesi olarak beni medyaya teşhir etmek istemiyorduk. Bu yeni bir dönemdi ve medyayı bir mücadele aracı olarak görmüyorduk. Uydu, internet falan yoktu, biliyorsunuz, her şey yereldi. TV'den çok radyoya bel bağlıyorduk."

Eğer durum gerçekten böyle olmuş ve "hava korsanı kız" Halid, sadece eski bir iş arkadaşının şipşak fotoğrafı aracılığıyla basının ilgi odağı olmuş olsa bile, FHKC hızla duruma uyum sağlamışa benziyor. MacDonald'a göre,

> FHKC liderliği onun yarattığı popülerlikten çok hoşlanmıştı ve

33 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 128 ve Rosana Guber, "Um gaúcho e dezoito condores nas Ilhas Malvinas: identidade política e nação sob o autoritarismo argentino," *Mana* (Brazil), cilt 6, no. 2 (2000) (makalenin pdf sürümü scielo.br'den indirildi).

34 Khaled, *My People Shall Live*, s. 116.

35 a.g.e., s. 157.

> yıldız yoldaşlarını Ortadoğu'da uzun bir yolculuğa çıkardılar. İsrailliilerin kaçırma ya da öldürme listesinin en başında yer aldığını bilerek yanına koruma vermeyi de ihmal etmediler. Arap dünyasına göre Leyla kahramandı: Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin öğrencileri onun çevresine yığılıyor, onuruna partiler ve yemekler veriliyordu. Katar'daki bir konsolosluğun düzenlediği partide Leyla ile tanıştırılan bir İngiliz işadamı şu yorumu yaptı: "Ona tıpkı ziyarete gelmiş bir astronot gibi davranılıyor."[36]

Yolculuk, Halid'in anlatımıyla o kadar göz kamaştırıcı değildi: "Sadık devrimcilerden oluşan bir ekiple Arap Körfezi ve Irak'a üç aylık bir gezi yapmıştım. gezinin amacı devrimci propagandayı yaymaktı. Arap kitlelerine ulaşıp onlarla iletişime geçmekle kalmadık, endişelerini, özellikle İngilizleri Arap Körfezi'nden defetme arzularını öğrendik."[37] Başka kaynaklar gezinin sonunda FHKC'nin Abu Dabi sarayından yüklü bir hibe almış olduğunun anlaşıldığına dikkat çekiyor.[38]

Halid hâlâ ilk medya deneyimleri konusunda karışık duygular içindeymiş gibi görünüyor. "Bundan, herkesi açık etmememiz gerektiğini ve bunu bir kişinin yapmasının yeterli olduğunu," öğrendik diyor kararlı ve biraz acı bir biçimde. Ve Halid'in birincisinden daha da çarpıcı olan ikinci uçak kaçırma eyleminden sonra, eyleme katılan diğer kadın gerillaların bile kimlikleri gizli kaldı; biraz, diyor Halid, İşgal Altındaki Topraklar'dan olduğu ve İsrail yetkililerinin intikamından korunması gerektiği için ve biraz da "FHKC böyle istediği için, artık kimse açık edilmeyecekti.

Birkaç aylık şöhretten sonra, Halid de bu kadar tanınmanın gelecekte istediği gibi hareket etme özgürlüğünü etkileyeceğini fark etti. Sessizce, FHKC'nin üslenmeye devam ettiği Amman'daki

---

36 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 150-51.

37 Khaled, *My People Shall Live*, s. 168.

38 AbuKhalil, *Internal Contradictions in the PFLP*, s. 370.

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) üyeleri, 1969 civarında bir eğitim sırasında çay içerken. Grupta Leyla Halid (ortada, solda) ile Selim İsavi (ortada sağda) de var. (Popperfoto / Getty Images)

Vehdat kampındaki devrimci çalışmasına dönmek istiyordu. Ancak FHKC liderliği onun yeni ortaya çıkan bu mahcubiyetine pek sempati beslemiyordu, bu konuda şöyle diyor:

"Bir grup İtalyan televizyoncu Ürdün'e, kaldığım eve geldi Kapıyı açtım, 'Leyla Halid nerede?' dediler. Burada yok dedim ve belki de kampta olduğunu söyledim, onlar da kampa gitmiş, burada değil demişler. Böylece Ürdün'den Beyrut'a dönmüşler. Ama Dr. Corc Habaş çok kızgındı, beni aradı ve onların beni görmek istediklerini söyledi. Ben istemediğimi söyledim, sebebini sordu. Korktuğumu, onlarla konuşmak istemediğimi söyledim. Ağlıyordum. Ama o çıkıp onları bulmalısın dedi, böylece yüzümü yıkayıp dışarı çıktım. Kamera ekibi şoke olmuştu, bunu niye yaptığımı sordular. Korktuğumu söyleyince bana, 'Ne, bütün dünyayı

kuttun, bizden mi korkuyorsun?' dediler. Ben de 'Evet, yoruldum, hiçbir soruya cevap vermek istemiyorum' dedim, buna çok güldüler, herkes gülmeye başladı.

Leyla Halid'in Corc Habaş'a bile söyleyemediği şey, Vedi' Haddad'ın daha şimdiden ona yeni bir sansasyonel görev sözü vermiş olduğuydu. Gitgide daha fazla tanınan yüzünün bunu tehlikeye atabileceğinin farkındaydı. FHKC ünlü hava korsanlarının yarattığı tanıtımdan hoşnut olsa bile Halid, kendisinin gerilla olmayı ünlü olmaktan daha fazla istediğini söylüyor.

3

Kara Eylül

Leyla Halid, Ürdün'deki üssüne geri döndü, 1970 baharında burada Haşimi krallığının birlikleriyle Filistinli savaşçılar arasında ara ara yaşanan çatışmalar olağan hale gelmişti. Filistin ve Arap milliyetçi örgütleri ile Ürdün monarşisi arasındaki ilişkiler FKÖ kurulmadan önce, 1960'lı yılların başından beri gergindi.[1] Kral Hüseyin ve Başbakan Vasfi et-Tal gibi politikacılar 1948 ve 1967 arasında Ürdün tarafından yönetilen Batı Şeria'nın Ürdün toprağı olarak kalması ile Ürdün ve Filistin halklarının geleceklerinin -Haşimi liderliği altında- temelli birbirine bağlanmasında ısrar ediyordu.[2] Ürdün yetkilileri 1960'lar boyunca, çeşitli aşamalarda Kudüs ve Amman'daki Fetih ve FKÖ ofislerini kapattı.[3] Ürdün, İsrail sınırına yakın Batı Şeria köylerinin tahkimat yapmalarını reddederek onları 1966 yılında el-Halil yakınlarındaki Samu köyüne yapılan gibi saldırılara açık hale getirmişti. Filistinli Kadınlar Genel Birliği (FKGB) gibi örgütler, üyeleri bu duruma yönelik protestolara

---

1 Bir Filistin politik varlığı fikri 1950'lerden beri bazı Filistinli ve başka Arap liderler tarafından tartışılıyordu; FKÖ'nün, Helena Cobban'ın ifadesiyle "uzun yıllar Suriye, Suudi Arabistan ve Arap Birliği'nin dış ilişkiler kadrosunda görev yapmış" olan Ahmed Şukayri'nin başkanlığında kurulduğunu ilan eden, 1964 yılında Kahire'de Nâsır tarafından düzenlenen "Birinci Arap Zirvesi" oldu. Ancak, uluslararası bölünmelerin yansıdığı, bir dizi Filistin grubu ve Arap rejimleri tarafından eleştirilen ve direniş örgütlerinin birçoğunun tereddütle baktığı FKÖ, belli başlı Arap rejimleriyle yoğun ilişkilere girip 1967 yenilgisi üzerine onlarla birlikte itibarını kaybedince 1968-69'da fiilen Fetih'in yönetimi altına girdi ve bunun sonucunda 1969 Şubat'ındaki 5. Filistin Ulusal Kongresi tarafından başkanlığa Yaser Arafat seçildi. Mayıs 1970'te FHKC de dahil direniş örgütlerinin çoğu tarafından imzalanan bir birlik anlaşması, FKÖ'yü Filistin kurtuluş hareketinin ulusal birliğinin çatı örgütü olarak tanıdı. Buna rağmen üye direniş grupları bağımsız olarak çalışmaya ve FKÖ'nün resmi politikasıyla çelişen kararlar almaya devam etti.

2 Asher Susser [Aşer Suser], *On Both Banks of the Jordan: A Political Biography of Wasfi al-Tall* (Londra: Frank Cass, 1994), 47–52.

3 David Pryce-Jones, *The Face of Defeat* (Londra: Quartet, 1974), s. 44.

katılınca yasaklandı.[4] İsrail sınırına yapılan *fidaiyin* baskınlarının sıklaşması durumu daha da kötüleştirdi, çünkü Haşimi rejimi bir yandan direnişin faaliyetleri karşısındaki İsrail misillemelerinden kaçınırken bir yandan da diğer Arap rejimleri önünde Filistin davasını destekler görünme ihtiyacını dengeleme çabasındaydı. Direniş örgütleri de güçlenip özgüvenleri arttıkça, Amman'ın büyük bir kesiminde ve kuzeydeki İrbid gibi kentlerde özgürce hareket ediyor, Kral Hüseyin'in otoritesine meydan okuyor ve bu örgütlerden FHKC, Haşimiler gibi "gerici" monarşilerin son bulması için açıkça çağrı yapıyordu.[5]

Kasım 1968'de, Filistinli örgütlerin yasal sınırlamalar ve polis baskısına karşı oynadığı kedi-fare oyunu "Amman'da 24 kişinin öldüğü ve 89 kişinin yaralandığı çatışmalar"la dönüm noktasına ulaştı. Rejim sokağa çıkma yasağı uygulamaya çalıştı ve birçok tutuklama yapıldı ama *fidaiyin* hâlâ Ürdün'ün başkentine çıkan ana yolları kontrol ediyor ve ülkenin birçok yerinde herhangi bir biçimde denetlenmeden hareket ediyordu.[6] Vehdat kampı "Filistin Cumhuriyeti" olarak biliniyordu ve FHKC'nin Ürdün karargâhı[7] da buradaydı ama başka kamplarda ve Amman'ın başka yerlerinde Kral Hüseyin'in "kiralık adamları" ve yerel güvenlik güçleri Halid'in uçak kaçırma sonrasında, 1969'da ve 1970'in başında, yapmakla görevlendirildiği bazı konuşmaları engelledi.[8] Döneme ilişkin anlatımlara göre, 1970'e gelindiğinde Filistin direnişi ile Ürdün ordusu arasındaki silahlı çatışmalar gündelik hadiselerdendi ve Leyla Halid de bunlarda yer alıyordu. Silah ele geçirmek için Ürdün polis karakollarına baskınlar yapan bir ekibi yöneten, Leyla'nın yoldaşı

4 Amal Kawar (Emel Kavar), *Daughters of Palestine: Leading Women of the Palestinian National Movement* (Albany: State University of New York Press, 1996), s. 32.

5 Pryce-Jones, *The Face of Defeat*, s. 45.

6 a.g.e., s. 47.

7 a.g.e., s. 140.

8 Khaled, *My People Shall Live*, s. 169.

Nadya[9] ve Fetih'in Um Nâsır'ı da dahil olmak üzere başka kadın gerillalar da bu eylemlere katılıyordu. Um Nâsır şöyle anlatıyor:

> "[Ürdün güçleriyle] Ürdün'deki Salt yakınlarında çatışmalar oluyordu ve biz de savaşıyorduk. Sabaha kadar nöbet tutardım. Çok zor zamanlardı. Bazen savaşçı erkek kardeşlerimizden birine gider ve "silahı bana ver, çünkü benim nöbetim" derdim, silahı bir kız kardeşine vermekte zorlanırdı. Sonradan bu kompleksi aştılar ve biz de onların arasına girdik.[10]

Tabandaki direnişte yer almasına rağmen Halid bir sansasyonel görevi daha yerine getirmeyi çok istiyordu ve herkesin tanıdığı yüzünün kendisini durdurmasını istemiyordu. Roma'daki uçak kaçırma eyleminden beri medyanın kendisine yönelen dikkatini başka yöne çeviremiyordu. Ama yüzünü değiştirebilirdi.

FHKC ona Beyrut'ta bir plastik cerrah buldu ve Halid adama Avrupa'da evlenmeyi planladığını ama Interpol tarafından arandığını ve bu yüzden tanınmayacağına emin olmak istediğini söyledi. Doktor fazla ikna olmamıştı ama aynı zamanda onun namından da korkuyordu ve Leyla Halid'den, ameliyatları yapmayı reddetmesi halinde tehdit edildiğine dair bir belge imzalamasını talep etti. Cerrah son ameliyattan sonra Halid'e onun yüzünü bir daha görmek istemediğini söyledi. Leyla Halid "Korkma," dedi,"sır tutarız, bunu kime yaptırdığımı saklarız."

Halid görüntüsünü değiştirmek ve ikinci uçak kaçırma eyleminden sonra eski haline getirmek için burnu, yanakları, gözleri ve ağzından toplam altı ameliyat geçirdi. Değişikliğin azımsanacak gibi olmadığını söylüyor. "Beni daha önce tanımayıp resimlerimden bilenler tanıyamazdı. Beni ameliyattan önce tanıyanlar yine tanırdı ama bir tuhaflık bulurdu." Birbiri ardına ameliyatlar yapılması

9 a.g.e., s. 170.

10 Kawar, *Daughters of Palestine*, s. 43.

Halid'in simgeleşmiş görüntüsü dünyanın her yerindeki Filistin'le dayanışma hareketleri tarafından kullanıldı: Bu versiyon, İsrail Ayrım Duvarı'nın Beytüllahim Kontrol Noktası'nda bulunuyor. Orijinal fotoğraf Eddie Adams tarafından çekilmişti. Adams, General Nguyen Ngoc Loan'ı Saygon'da bir sokakta bir Vietkong tutsağını öldürürken gösteren 1968 tarihli fotoğrafıyla tanınır. (Sarah Irving)

gerekiyordu, çünkü burnun biçimini değiştirmeye yönelik ilk birkaç girişim başarılı olmamıştı, hatta son operasyondan sonra bile, "Sanki kaza geçirmişim gibi görünüyordu," diyor. "Çok çirkindi ama benim istediğim de buydu: Amsterdam'daki İsrail askeri beni tanımıyordu." Sonraki onyıllar boyunca Halid, burnuna yapılan ilk ameliyat dizisiyle başlayan baş ağrılarını çekecekti.[11]

Ta 1969'da TWA 840'ın kaçırılmasından bile önce, Halid'in dediğine göre, Vedi' Haddad ona, eğer ilk görevini başarıyla yerine getirirse bir başka göreve gönderileceğini söylemiş, ancak bunun

11 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 131.

ne olacağını belirtmemişti. Ürdün'den Lübnan'a yaptıkları yolculuklarda ikisi bir başka uçak kaçırma eyleminin hazırlıklarına başladılar. Haddad'ın, her odasında insanların toplantılar düzenlediği ve planlar yaptığı, Halid'in deyimiyle "arı kovanı" gibi olan evinde çalışıyorlardı.

Artık İsrail ordusu FHKC liderlerini ve Halid gibi sansasyonel kişileri, vurulma sırası gelmiş hedefler olarak görüyordu. 1970 yılının Mayıs ayında bir gece, ikili Vedi' Haddad'ın Beyrut'taki evinde planları üzerine çalışırken eve altı roket atıldı. "Bir operasyona hazırlanmıştık, diyor Halid, "ve ben sabah altıda evden ayrılmak zorundaydım. Saat sabahın ikisiydi ve sabahki operasyon için Ürdün'deki liderliğe gönderilmek üzere bazı notlar alıyordum. Ona, bak dedim, uykum var ve yolculuk yapmak zorundayım, gözlerimi ancak mandalla açık tutacak haldeyim, böyle devam edemem. Sabahtan beri çalışıyorduk ama o öyle dinamik bir insandı ki, hiç durmaksızın günde 13-15 saat çalışırdı. Bazen yemek yemeği unuturdu ve onunla çalışırken durup bir şeyler yemek istedin mi, 'Hapishanede yaşayan bir sürü insan var, onlara yemek verilmiyor' derdi. Kişiliğinden onun bir biçimde önemli bir insan olduğunu hissederdin. Aynı şey Corc Habaş'ta da vardı ama fark şuydu: Corc Habaş'ın beyin olduğunu hissederdin, Vedi' Haddad düşünceleri eyleme tercüme eden kişiydi. Sanırım uyurken bile düşmana nasıl karşılık vereceğini düşünüyordu. Bize kendisi gibi olmayı öğretmeye çalışıyordu ama yapamıyorduk. Kadın yoldaşlardan biri bir operasyondaydı, havaalanına gitmek üzere sabah beşte yola çıkması gerekiyordu ve uyumamıştı. Bana, hep böyle midir, diye sordu? Ona uçakta uyuyabilirsin, demiş."

Halid uyuma izni alabilmek için yalvardığında Haddad ona beş dakika uyuyabileceğini söyledi. Ancak bu tam roketlerin binayı vurduğu andı. Halid ve Haddad yara almamıştı ama Haddad'ın eşi ve oğlu Hani yaralanmıştı. Leyla birkaç yıl sonra, "Hani'nin göğsü kanıyordu

ve ayakları ezilmiş gibi görünüyordu," diye yazdı.[12] Lübnan polisi, diyor Halid, ikilinin gecenin ikisinde mutfak masasında ne yaptıklarından şüpheye düşmüştü. Leyla tam da kendisinden beklenecek biçimde, polise kısaca "oturduklarını" söylemişti.

Bu olay onları yıldırmadı; hatta Haddad'ın karısının ve çocuğunun tedavi edildiği hastanedeki bir odaya taşındılar ve bu sefer daha da ayrıntılı planlar yaptılar; onları tetikleyen sadece Vedi' Haddad'ın Filistinli tutukluları rehine pazarlıklarıyla kurtarmaya kendini adamış olması değil, aynı zamanda roket saldırısının intikamını alma arzusuydu. "Nasıl misilleme yapabileceğimizi düşünüyordum," diyor Halid: "Tel Aviv'den üç uçağın Avrupa üzerinden New York'a gittiğini öğrendim. Vedi'ye, SwissAir, TWA falan bunu yapabileceğimizi ve hem İsrail hapishanelerinde hem de Zürih'te bulunan tutukluları kurtarabileceğimizi söyledim. Ve düşünmeye başladık."

Leyla Halid'in planlamadaki rolü, olayda yer alan ve birçoğu kadın olan diğer gerillalardan bile gizleniyordu. Onları operasyon için eğitmekten sorumluydu ama onun -bu görevde daha güvenli bir rol oynamasını isteyen Vedi' Haddad'la yaptığı tartışmalara rağmen- en zor hedefi, bir El Al uçağını seçtiğini bilmiyorlardı.

1970 Eylül'ünün başında Leyla Halid Lübnan'dan Avrupa'ya yola çıktı. Ayın 4'ünde, Rene kod adlı Patrick Arguello ile ilk kez buluştu. İkinci uçak kaçırma operasyonunda Arguello ona eşlik edecekti ve Stuttgart'ta planlarını birlikte gözden geçirdiler. O da Leyla'nın kim olduğunu bilmiyordu. 6 Eylül'de, birlikte Stuttgart'tan Amsterdam'a uçtular, oradan New York'a aktarmalı biletleri vardı.

12 Khaled, *My People Shall Live*, s. 182.

Arguello ABD'de dünyaya gelmiş, Amerikan pasaportuna sahip olan ve Sandinista hareketiyle bağlantısı bulunan bir Nikaraguallıydı. Annesi onun Avrupa'da eğitim gördüğünü sanıyordu. Nitekim 14 Eylül'de bir Nikaragua gazetesinde oğlunun öldürüldüğünü okuduğunda ondan yeni bir mektup almıştı.[13] Oğlunun cenazesini almak için Avrupa'ya gittiğinde Arguello'nun arkadaşları ona 1970 Martında oğlunun Ürdün'deki Filistin mülteci kamplarına yaptığı gizli bir seyahat sırasında çekilmiş resimleri göstermişti. Arguello'nun annesi koşulların "yaşanmaz" olduğunu söylüyordu.[14] Oğluna FHKC'ye katılma ilhamını veren de buydu. Daha önceki politik angajmanı göz önüne alındığında bu, operasyona 5 bin dolar ücret karşılığında katılmayı kabul etmiş bir paralı asker olduğu yönündeki mesnetsiz dedikodulardan daha inandırıcı bir hikâye.[15]

Halid ve Arguello, Amsterdam'a vardıktan sonra aktarma salonundan bir Boeing 707 olan 219 sefer sayılı El Al uçağındaki ekonomi sınıfı yerlerine geçtiler. Uçağa bindikleri sırada, uçak kaçırma eyleminde onlara destek olması gereken diğer iki FHKC gerillasına uçak bileti satılmadığını bilmiyorlardı; görünüşe bakılırsa El Al personelinin bu iki kişiye dair güvenlikle ilgili endişeleri vardı, ancak bu endişelerini Pan Am'a bildirmemişlerdi. Halid'e göre, "Patrick'le transit yolcu olarak gelmiştik ama onlar Amsterdam'dan geliyordu ve onlara uçakta yer kalmadığı söylenmişti. O yüzden Pan Am uçağına bilet almışlar." Bu operasyonu planlarken, El Al'da daha fazla güvenlik görevlisi bulunduğu ve daha tehlikeli bir hedef olduğu için bir El Al uçağının kaçırılması sırasında çoğu uçaktan daha fazla sayıda hava korsanına ihtiyaç olduğu kararlaştırılmıştı. Aynı zamanda daha fazla güvenlik denetimi yapıyorlardı, buna çanta ve

13 Peter Snow ve David Phillips, *Leila's Hijack War: From the Day of the Mass Hijack to the Day of Nasser's Funeral* (Londra: Pan Books, 1970), s. 79.

14 a.g.e., s. 80.

15 Raab, *Terror in Black September*, s. 22.

bavulların üç kez aranması da dahildi[16] ama modern standartlarla kıyaslandığında, o sırada havayolu güvenliği henüz gelişmemişti, esas olarak çantaların elle aranmasına dayanıyordu, bagajların düzenli biçimde taranmasına daha birkaç yıl vardı.[17] Derken Halid ve Arguello'nun bilet aldığı 11.20 uçağı rötar yaptı. Bu sefer Yunan bir hayranı yoktu ama Halid, saldırmak üzere olduğu uçağa binecek çocukları gidiş salonunda oynarken görmenin onu üzdüğünü söylüyor.

O sırada Leyla Halid bir dizi plastik cerrahi müdahaleden geçmiş bulunuyordu; gidiş salonunda bir güvenlik görevlisi ona silah taşıyıp taşımadığını sorduğunda, vurgulu bir inkârın ardından, "Benim gibi bir kız neden tabanca ya da bıçak taşısın, memur bey?" diye sordu. Adam ona kanarak özür diledi.[18] Ama Arguello karnının aç olduğundan dem vurunca Halid ona biraz beklemesini, açken duyularının daha keskin olacağını söyledi. Arguello bunun üzerine Halid'e kendini ne sandığını sordu O da, uçak kaçırma konusunda biraz deneyimi olduğu cevabını verdi, Arguello genç kızın yüz hatlarını inceledi ve "Evet, senin yüzünü hatırlıyorum," diye mırıldandı.[19]

Halid ve özellikle Arguello için büyük talihsizlik olan nokta, gözü Leyla'yı ısıran tek kişinin o olmamasıydı. Birkaç sıra arkalarında oturan bir havacı subay da ona bakmaya başladı, tanıdığı belliydi. Uçak Hollanda hava sahasından ancak çıkmıştı ve henüz uçuşun planladıkları evresine ulaşmamışlardı ama Halid, adam mürettebatı uyarmadan harekete geçmeleri gerektiğine karar verdi.[20]

---

16 Khaled, *My People Shall Live*, s. 187.

17 Annie Wu, "The History of Airport Security", US National Public Radio bant çözümü, 2004, http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000915/security.shtml

18 Khaled, *My People Shall Live*, s. 185.

19 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 156-57.

20 a.g.e., s. 157.

Ekonomi sınıfında oturuyorlardı, burası Halid'in TWA uçuşundaki yerinden daha gerideydi[21] ve Halid kokpitin kapısına koştuğunda pilot kapıyı kilitlemişti bile, içeri giremedi. Özel olarak yapılmış sutyeninde sakladığı demirsiz el bombalarını çıkarttı ama havacı subaylar ateş etmeye başlamıştı. Patrick onu korumak için ateş etti -ve havacı subay Şlomo Vider'i bacağından vurdu[22] - ama kendisi de vuruldu, bu arada bir yolcu bağırarak Halid'de el bombası bulunduğunu ve bombanın patlaması ihtimaline karşı ona ateş etmemelerini söyledi. Bunun yerine iki güvenlik görevlisi ve iki yolcu tarafından yakalandı. Adamlar onu dövmeye başladı ve birkaç kaburgasını kırdılar. Bu arada usta pilot, keskin bir pikeyle Halid'i yere düşürdü ama kemerleri bağlı olan yolcular ve mürettebat uçağın hareketinden etkilenmeyecekti. Bu, aynı zamanda uçağı alçak irtifaya indirdi, burada eğer bir el bombası kabin içinde düşse bile, basınç azaldığı için zarar da daha sınırlı olacaktı.[23]

O kaos içinde Halid el bombalarından birinin gerçekten de patladığını sandı ama yanıldığını hemen anladı.[24] (Onyıllar sonra, bir başka uçakta rehine olarak yaşadıklarına dayanarak bir kitap yazan David Raab bu el bombalarının sahte olduğunu iddia etti, ancak bu iddiasını destekleyen hiçbir kanıt yok[25]) Halid'in tepki vermeye zamanı yoktu gerçi; bir yolcu peruğunu çekti, o adama güldü, adam onu çizmeleriyle tekmeleyip bayılttı. Sonra ayılırken bir havacı subayın yaralı ve kan kaybeden Arguello'ya doğru gitmesini, onun kalçalarının üstüne çıkmasını ve sırtına dört kurşun sıkmasını izlediğini iddia ediyor.[26] Başka anlatımlar da havacı subay Moti (Mordehay) Bar-Levav "yedi mermilik şarjörünü Arguello'nun üstüne

21 Raab, *Terror in Black September*, s. 17.

22 a.g.e., s. 18.

23 a.g.e., s. 19.

24 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 157.

25 Raab, *Terror in Black September*, s. 19.

26 Khaled, *My People Shall Live*, s. 189.

boşalttıktan sonra Kol'un yaralının ensesine bir karate vuruşu yapıp boynunu kırdığını" ifade ediyor.[27] Uxbridge'de Ekim 1970'te yürütülen tahkikatta Arguello'nun ölümünün meşru müdafaa sonucu olduğuna hükmedildi. Annesi yaptığı açıklamada, "Eşim ve ben Pat'ten utandığımızı reddediyoruz. Filistinlilerle ilgili duygularının onlar için canını verecek kadar derin olmasıyla gurur duyuyoruz." Adli tabip de Arguello'nun elleri bağlandıktan sonra başından vurulduğu iddiasını destekleyen hiçbir kanıt bulunmadığına, bedenindeki kurşun izlerinin silahlı çatışmada vurulduğunu gösterecek şekilde bir sıra halinde olduğuna hükmetti.[28]

Vurulmuş olan güvenlik görevlisi Şlomo Vider'ın durumundan endişe eden El Al pilotu Londra'ya acil iniş yaptı. Güvenlik görevlilerinin Arguello'yu vurdukları için alıkonulup yargılanacaklarından ve hayatta olan hava korsanının da alıkonacağından korktuğu için Birleşik Krallık'a isteksiz biçimde iniş yapmıştı.[29] Ama bir başka El Al uçağının Heathrow'dan kalkmak üzere olduğunu fark edince Arguello'yu vuran güvenlik görevlisi Bar-Levav'ın uçağın kapısından atlamasına izin verdi, pistte ilerleyen diğer El Al uçağı onu aldı ve böylece Bar-Levav İngiliz yargısından kurtuldu.[30] Halid'in kendisi de bazı yolcuların kravatlarıyla bağlanmış, üstü başı kan içinde ve sersemlemiş bir halde yerde yatmak zorundaydı, o sırada uçak Londra'da asfaltın üzerinde yatıyordu ve İsrail güvenlik görevlileri ve İngiliz polisi onun üstüne kavga ediyordu. Bu Halid için bir şanstı, çünkü İsrail değil Britanya tarafından gözaltına alınacağı anlamına geliyordu. Ayağındaki İsrailliler ve kollarına yapışmış İngilizler arasındaki bu çekişme sona erdi ve Arguello'nun cenazesiyle birlikte uçaktan paket halinde indirilip bir ambulansla gözden kaybedildi.

27 Raab, *Terror in Black September*, s. 19.

28 *Guardian*, 10 Ekim 1970.

29 Stanley Stewart, *Emergency: Crisis on the Flight Deck* (Marlborough: Airlife Publishing, 1989), s. 107.

30 Raab, *Terror in Black September*, s. 20.

"Her şeye rağmen ümit ediyordum ki Patrick hayatta olsun," diye yazmıştı Halid, ambulansla yaptıkları o yolculuk hakkında. "Birkaç dakika içinde bir hemşire oksijen maskesini Patrick'in ağzından çıkarttı. Onun öldüğünü anlamıştım. İngilizlere beni çözmeleri için yalvardım.. Patrick'in bedeninin yanına gittim: Ellerini tuttum, yaralarına baktım, parçalanmış başına dokundum, sevgi ve yoldaşlık ruhuyla dudaklarını öptüm. Hiç utanmaksızın ağladım."[31]

Halid, Hillingdon hastanesinde röntgene alındı, o anı şöyle anlatıyor, "Hastanedeki kadın polislerden birinin bana doktorun Yahudi olduğunu söylediğini hatırlıyorum. Bunun önemli olmadığını söyledim. 'Ciddi misin?' diye sordu. Ona Yahudilere değil Siyonistlere karşı olduğumu söyledim, hem doktor İsrailli değil İngilizdi. Kadın aradaki farkı anlamadı, ben de anlatamayacak kadar acı çekiyordum."[32] Ardından, Britanya mülteci polisi onu karşılayarak neden ülkeye girmek için vizesi olmadığını sordu.

Halid, kırk yıl sonra bile Patrick Arguello'nun ölümünden söz ederken gözle görülür biçimde duygusallaşıyor. Otobiyografisine göre, İngiltere'de tutukluyken ona notlar yazmaya devam etmiş.[33] Zihin genellikle belli bir ayrıntıya takılır ya, o da belli ki görevi yerine getirmeden önce Patrick'in bir şeyler yemesine izin vermeyi reddetmiş olmasına odaklanmış ve onun ölümüne verdiği tepkiyi anlatırken gözlerine yaşlar doluyor: "Bana ilk yiyecek getirdiklerinde ağlamaya başladım," diyor. "Onlara yiyecek görmek istemediğimi söyledim. Başka bir uçuştan geldiğimiz için bize uçakta içinde sandviç ve pasta olan kutular vermişlerdi. Biz El Al uçağına bindiğimizde Patrick açım demişti. Ben de, hayır, yarım saat sonra yiyeceğiz demiştim. O yüzden ertesi gün bana yiyecek getirdiklerinde Patrick yüzünden ağlıyordum, çünkü ölmüştü ve açtı ve ben yemek

31 Khaled, *My People Shall Live*, s. 191.

32 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 159.

33 Khaled, *My People Shall Live*, s. 198.

yemesine izin vermemiştim."

"Onun öldürülmüş olması benim için çok acı vericiydi, çünkü ölmesi gerekenin ben olduğumu hissediyordum. Ambulansta bağırıyor, çığlıklar atıyordum, bana onun göçtüğünü söylediklerinde onunla Arapça konuşuyordum, ona benim öldürülmem gerektiğini söylüyordum, çünkü bu benim mücadelemdi ve o bize destek olmak için oradaydı. Derken onun Arapça anlamadığını fark edip İngilizce konuşuyordum, bu sefer ambulanstaki İngiliz polisler de dediklerimi anlıyordu ama onun kim olduğunu bilmiyorlardı.

Londra'dan çok uzakta, başka havayollarına karmaşa ve panik hâkim olmuştu. El Al uçağında Halid ve Arguello'ya destek vermesi gereken iki adam, inisiyatifi -ve silahlarını- ele alıp transfer oldukları Pan Am uçağını kaçırmıştı. El Al onları kendi uçağına almamıştı, ancak Pan Am'ın yer mürettebatına sadece "uçağa alınmadıkları" söylenmişti ve iki "hoş genç adam" aramalar konusunda "tam bir işbirliği içine girince" birinci sınıf koltuklara geçmişlerdi. Pan Am uçağındaki Kaptan Priddy daha sonra eğer onların yer olmadığı için değil, uçağın kaçırılacağı endişeleri sebebiyle El Al uçağından atıldıklarını bilseydi kendi uçağına da almayacağını söyledi.[34]

İki adam -Senegal pasaportları ve Diop ve Gueye adlarıyla uçan, aslen Hayfalı bir Filistinli olan, Mazin Ebu Mehana ve Kudüslü Semir Abdulmecid[35]- uçağa yerleştiklerinde kaptan gelip onlarla konuşmuştu. Onlara gerçekten El Al ile uçmayı planlayıp planlamadıklarını sormuş ve kısa bir üst araması yapmıştı. Ancak üzerlerinde bulunan silahları fark etmemişti. Uçak saat ikide havalandı ve yarım

34 Stewart, *Emergency: Crisis on the Flight Deck*, s. 108.

35 a.g.e., s. 109.

saat sonra iki adam tabancalar ve bir el bombasıyla kokpite daldı, bir tanesi mürettebattan birini canlı kalkan olarak tutuyordu.[36] Doğaçlama bir tarzda yeni bir hedef seçtikleri için ve net bir yönlendirme olmadığından, hava korsanları uçağı nereye götüreceklerini bilmiyordu, o yüzden Kaptan Priddy pilotuna Beyrut'a yönelmesini söyledi, orada en azından kadın ve çocukların salınacağını umuyordu. Beyrut hava trafik kontrol kulesi hiçbir biçimde olayın içinde olmak istemiyordu ve esas pistlerinin tamirde olduğunu, ikinci şeridin de bir Pan Am jumbo jetinin ağırlığını taşıyamayacağını söyledi. Ancak, gergin hava korsanları Beyrut'a inebilirlerse üstlerindeki FHKC temsilcileriyle konuşabileceklerine karar vermişlerdi ve oraya yönelmeyi talep ettiler. Beyrut'taki asfalt pistte geçirilen birkaç gergin saatin ardından -uçağı İsrail'e yöneltmeye çalışıp hava korsanlarını öfkelendiren Lod kontrol kulesi durumu daha da kötü bir hale getiriyordu- uçak yakıt ikmali yaparak Kahire'ye yöneldi.

Hava korsanları Beyrut'ta şifreli bir mesaj almışlardı, "Kahire'de tıpkı Ebu Dummar [Selim İsavi] ve Leyla Halid'in davrandığı şekilde hareket edeceklerdi. ama Leyla Halid ve Ebu Dummar'ın operasyonunda Şam Havaalanı'nda oluşan hatalardan kaçınmaları gerekiyordu. Şam Havaalanı'nda ne olduğunu hatırlıyor musun? -Ebu Dummar ve Leyla Halid'in nasıl hareket ettiğini- ama yapılan yanlışlardan kaçınacaklar. Bunun anlamı operasyonun eksiksiz biçimde gerçekleşmesidir, ön ve arka, yani burun ve kuyruk."[37] Bunun anlamı sadece kokpitin uçurulduğu ve TWA'in sadece altı hafta içinde uçağı hizmete sokabildiği Şam'dan farklı olarak Pan Am uçağının bütününün olduğu gibi imha edilecek olmasıydı. Beyrut'ta patlayıcılar yüklendikten sonra uçak Kahire'ye indi; yolculara, iki hava korsanı talimatı yerine getirmeden önce uçağı boşaltmaları için birkaç dakika verildi. Bazı kaynaklara göre, Kahire tercihi FHKC tarafından

36 a.g.e., s. 106.

37 a.g.e., s. 120.

Nâsır'a İsrail'le barış görüşmeleri başlatmaması için bir mesaj olarak seçilmişti, Halid, FHKC'nin çöldeki havaalanının bir jumbo jeti taşıyamaması ihtimaliyle daha fazla ilgili olduğuna inanıyor.

Leyla Halid'e göre onu sorgulayan Scotland Yard dedektifleri bir Pan Am uçağının tercih edilmesinin ardında daha fazla şey olduğunu düşünüyorlardı. "NATO bütçesinin orada olduğunu nasıl bildiğimizi sordular," diye iddia ediyor. Gizli NATO bütçe planları, meğerse Pan Am uçağının iç ve dış duvarları arasındaki gizli bir bölmede saklıymış. Güvenlik servisi de bu uçağın özellikle bunlar yüzünden hedef alındığını düşünüyordu. Ama hava korsanlarının uçağın pilotuyla yaptığı konuşmalar ortaya çıkınca, NATO belgelerinin bulunduğu uçağın kaçırılmış olmasının bir rastlantı olduğu kısa süre içinde anlaşıldı.

Vedi' Haddad'ın 6 Eylül 1970 tarihinde yapılmasını planladığı diğer uçak kaçırma eylemleri El Al ve Pan Am uçaklarından farklı olarak planlandığı şekilde gerçekleşmişti. Zürih'ten New York'a giden Swissair 100 ve Frankfurt'tan New York'a giden TWA 714 seferleri tasarlanmış olan varış noktalarından çok uzak bir yerde, Ürdün'ün kuzey doğusunda, Dawson's Field adındaki, daha önce Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne ait olan terk edilmiş bir uçuş pistinde son bulmuştu. İki uçak kaçırma eylemine de kadın gerillalar katılmıştı. 9 Eylül'de onlara Bahreyn'den havalanan ve bazı kaynaklara göre yalnız hareket eden bir başka Filistinli tarafından kaçırılmış olan bir BOAC jeti katıldı, gerçi o sırada yapılan haberler bir kadın hava korsanının adını veriyordu: "Muna Abd es-Sacid."[38] Anlaşıldığı kadarıyla, ikinci uçak ve rehinelerinin Leyla Halid'in serbest bırakılması için bir pazarlık aracı olması hedefleniyordu, ancak Halid, FHKC'nin kendisinin bu operasyonun içinde olduğunu reddediyor.

Başlangıçta kavurucu çöl sıcağı ve dondurucu gece soğuğu altında

38 *Guardian*, 13 Eylül, 1970.

yüzlerce rehine uçakta tutuluyordu. TWA uçağında bulunan bir Yahudi yolcu, David Raab kendi uçağını kaçıran kadın hava korsanını şöyle tarif ediyordu: "31 yaşında ve güzel. Koyu renk kıvırcık saçları var, sessiz ve ölçülü; mürettebattan biri onun tatlı olduğunu söyledi (mürettebat daha sonra ona bir TWA Wings rozeti hediye edecekti). Kadın hava korsanı mürettebata Altı Gün Savaşı'nın patladığı gün evlenecek olduğunu, ancak nişanlısının savaşta öldüğünü ve Filistin-İsrail çatışması hafifler hafiflemez evleneceğini söyledi. Cincinnati'de yaşayan ve çocukları olan bir kız kardeşinin bulunduğunu ve İsrail'deki akrabalarının FHKC ile ilişkili oldukları için hapse atıldıklarını da söyledi."[39]

Yolcuların anlatımlarına göre hava korsanlarından bazıları kibar ve saygılıydı, bir İngiliz anne basına "çok hoştular, son derece yardımcı oldular ve çocukları çok seviyorlardı, bu herkesin dikkatini çeken bir şey oldu," demişti.[40] Ama anlaşılan böyle olmayanlar da vardı. Raab başka bazı gerillaların kaba ve saldırgan olduğunu, zaman zaman kadın rehinelere cinsel tacizde bulunduklarını ifade ediyor, ancak bu adamların üstleri tarafından hemen uzaklaştırıldıklarını da teslim ediyor. Rehineler için koşer yiyecek nadiren temin edilebiliyordu ve bunun bir sonucu olarak Raab, annesi ve kardeşleri genellikle aç kalıyordu. Ayrıca, bir erkek rehinenin, FHKC gerillalarından biri elektronik ekipman saklamış olabileceğine karar verince çöle götürüldüğünü ve uydurma bir mezara konulup üstüne silahların çevrildiğini de anlatıyor.[41]

Birçok rehine, özellikle kadınlar ve çocuklar daha 7 Eylül'de salıverilmiş ve Amman'daki Intercontinental Hotel'e götürülmüşlerdi.[42] Ama birçoğu da serbest bırakılmamıştı, özellikle erkekler ve

39 Raab, *Terror in Black September*, s. 29.

40 Snow ve Phillips, *Leila's Hijack War*, s. 25.

41 Raab, *Terror in Black September*, s. 85.

42 Snow ve Phillips, *Leila's Hijack War*, s. 29.

İsrail vatandaşı olduğundan veya İsrail Devleti ile herhangi bir bağlantısı bulunduğundan şüphelenilen -kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere- herkes. Bu rehineler için koşullar kötüleşiyordu: yiyecek ancak ara sıra bulunuyordu ve uçağın pislik içindeki tuvaletlerini boşaltmak için gereken elektrik enerjisi yoktu. Çeşitli taraflar arasında hummalı ve genellikle düşmanca müzakereler yürütülüyordu. Bu taraflar arasında FHKC, rehineleri bulunan ülkeler (Fransa, İsviçre, Almanya ve ABD dahil) ve ilk iki uçakta rehinesi olmayan ama Leyla Halid'i elinde tutan ve BOAC uçağında birkaçı da çocuk olmak üzere büyük bir grup rehinesi bulunan İngiltere vardı. İsrail de işin içindeydi ve FHKC'nin talep ettiği rehine takası önerileri karşısında çok sert bir çizgide ısrar ediyordu, ara sıra rehineleri muayene eden Kızıl Haç ve Kızılay'ın yanı sıra Ürdün yetkilileri ve Nâsır'ın başını çektiği Arap iktidarları da müzakerelerde yer alıyordu.

Üç hafta boyunca, rehineler küçük gruplar halinde salıverildiler, daha çok kadınlar ve çocuklar ve herhangi bir İsrail veya Amerikan bağlantısı tespit edilmeyen erkekler bu grupları oluşturuyordu. Ama birçok rehine için bu yağmurdan kaçarken doluya tutulmak gibiydi. Ürdün'deki Haşimi rejimi ile Filistin direniş örgütleri arasında aylardır gerilim tırmanıyordu. Ama bu büyük rehine olayı ve ona eşlik eden uluslararası ilgi, bardağı taşıran damla oldu ve rejimle Filistin direnişi arasında topyekûn bir çatışma patlak verdi. Bu daha sonra "Kara Eylül" olarak bilinir oldu. Suriye hükümeti bu fırsatı Ürdün'ün kuzey sınırına Filistin güçlerini destekleyecek tanklar göndermek için kullandı, İsrail de yukarı Ürdün nehrinin karşı tarafına birliklerini yığarak kavgaya karışma tehdidinde bulundu. Zaman zaman, bütün Ortadoğu'da bir savaş patlayabilirmiş gibi görünüyordu.

Uçaklar 12 Eylül'de, çölde görülmeye değer bir ateş topları dizisi halinde havaya uçurulmadan önce tüm rehineler ülkenin çeşitli yerleşim bölgelerine dağıtıldı. Intercontinental Hotel'den Filistin

mülteci kamplarındaki barakalara kadar değişen binalarda kendilerini esir alan Filistinlilerle birlikte Kara Eylül olaylarını yaşamak zorundaydılar. Binlerce Filistinli ve Ürdünlü öldürüldüğü halde şaşırtıcı bir biçimde, rehinelerin hiçbiri öldürülmedi. Nitekim Leyla Halid de uçak mürettebatı dahil olmak üzere bazı rehinelerin dönüşte yaptıkları açıklamalarla ilgili hikâyeler anlatıyor: "Kaptanlardan biri Londra'ya geldiğinde, radyoda, o adamlardan [FHKC gerillaları] on üçü bizi korurken öldü ama yine de bize mutlaka yiyecek ve su getiriyorlardı demişti." Intercontinental Hotel'de tutulan rehinelerle Corc Habaş da konuşmuş, onları geciktirdikleri ve zor durumda bıraktıkları için özür dilemiş, ama Filistinlilerin evlerine dönmek için sefil koşullarda yıllardır beklediğini de açıklamıştı. Halid'e göre uçakları havaya uçurmak ilk yapılan planda yoktu ama Ürdün ordusunun saldırısına maruz kalan FHKC başka bir seçenek kalmadığını hissetmişti.

O arada Leyla Halid, Ealing polis karakoluna götürülmüştü. "Baştan onlarla konuşmadım, diyor. "Onlara, beni bir savaşçı ya da savaş esiri olarak tanımadıkça onlarla konuşmayacağımı söyledim. Bunu niye söylediğimi bilmiyorum ama kimseyle konuşmak istemiyordum. Yas tutuyordum, öncelikle Patrick öldürüldüğü için ve aynı zamanda uçak kaçırma operasyonu başarısız olduğu için, çünkü tutsakların salıverilmesini sağlayacak esas eylem oydu." Aynı zamanda Halid acı çekiyordu; uçakta üstünde tepinilirken kırılan kaburgaları bandajla sarılmıştı, her tarafı çürümüş ve darp edilmişti.

Halid kendisini esir alanlara karşı yıpratıcı tutumunu bir hafta boyunca korudu. Beş gün süren sessiz düşmanlığın ardından, sonunda Başmüfettiş David Frew adını verdiği bir polis memuruyla

konuşmaya başladı. Konuşmayı Frew, onun bir FHKC savaşçısı olarak tanınma talebini onaylayarak başlatmıştı. Ama başka sorular sormaya başladığında Halid, bir savaşçı olarak tanındığı için yapması gereken tek şeyin, resmi savaş esirleri gibi, adını ve birimini bildirmek olduğu cevabını verdi. "Seninle savaşta değiliz," dedi Frew. "Siz bize Balfour Deklarasyonu'yla 1917'de savaş ilan ettiniz," diye cevabı yapıştırdı Halid. İkisi kedi fare oyunu oynamaya başladı. Frew, Halid'in politik konuşmalar yapma çabalarını dinlemeyi reddediyor, Halid ise İngiliz yetkililerin onu alıkoyma hakkının olmadığı konusunda ısrar ediyordu.

Ama Frew, Halid'in istediği bilgilere sahipti. "Uçak kaçıran sadece sen değilsin, yoldaşların da başka uçakları kaçırdı," dedi ona. Halid, "Bununla ilgili bilgi almak istiyordum," diye itiraf ediyor. "Hızla saymaya başladı, Swissair, TWA, Pan Am, BOAC. Ben de, 'Bak böyle hızlı konuşma, İngilizcenin bir kısmını kaçırıyor olabilirim, sen de dört uçak sayarken yanlış yapmış olabilirsin,' dedim. Böyle deyince, uçakları tekrar saydı. Ben de dedim ki, BOAC planlanmamıştı." Frew Halid'e BOAC uçağının Dawson's Field'e götürüldüğünü söyledi ama o bunun ne anlama geldiğini bilmiyordu. "Büyük bir hava meydanı olduğunu biliyordum, diyor, "ama adını bilmiyordum, biz ona Devrim Havaalanı diyorduk. O yüzden Dawson's Field nerede diye sordum ve neden, talepleri ne? O da, senin serbest bırakılman, dedi."

Frew, BOAC uçağının kaçırılmasının Halid'in hapsedilmesi karşısında kendiliğinden bir tepki olduğuna inanmıyordu: görünüşe bakılırsa, onun anlattığından daha fazlasını bildiğini ve yoldaşlarının atılımıyla ilgili haberin dilini çözeceğini düşünüyordu. Büyük ölçüde de haklıydı. İngilizlerin onun savaşçı statüsünü tanıdıklarına dair bazı tavizlerden -ve üşüyen ayakları için terlik bulduktansonra Halid gerçekten de daha fazla yardımcı olmaya başladı ve Ealing polis karakolundaki hayatı daha iyi bir hale geldi. O, onu sorgulayanlar ve -ikisi sürekli hücresinde bulunmak üzere- gün

boyu ona eşlik eden yedi gardiyanın dışında bütün binanın boşaltıldığı söylendi ona. Ama egzersiz yapmasına izin vardı, hatta masa tenisi oynaması için bir kadın polis memuru bile tahsis edilmişti. Okuyacak malzeme istedi ve başta önerilen kadın dergilerini öfke içinde reddetti, bunun üzerine onun için gazeteler getirildi, bunlar grev nedeniyle geç ulaştığı için kendisinden özür dilendi.

Halid'e göre, polisle iletişime geçtikten sonra karakoldaki atmosfer epeyce ferahlamıştı. Ortamda epeyce şakalaşma olduğunu da anlatıyor; gardiyanlarına, onların da uçak kaçırdıkları için mi sürekli hücrede bulunduklarını soruyordu, üst kata duşa gittiğinde ona eşlik eden gardiyan kafilesiyle "Kraliçenin Maiyeti" diye dalga geçiyordu. Ona yıkanması için karakol şefinin banyosunu vermişler, temiz giysiler ve havlular getirmişlerdi, o duş yaparken banyoda durması için bir kadın gardiyan görevlendirildiğinde, tartışmacı tarzına dönmüştü. "Kendimi öldürmeyeceğim, dedi onlara. "Yapmam gereken daha çok görev var."

Daha da üst düzeyde bir polis müdürü bu sıradışı tutsağı görmeye geldiğinde Halid, Ortadoğu'dan beraberinde güneşli havayı getirdiğini ve bunun bir parçasını görmek istediğini söyleyerek dalga geçmişti. O da memurlarına Halid'i daha yüksek bir kata çıkartıp pencereleri açmalarını ve temiz hava almasını sağlamalarını emretmişti.

Halid'in Ealing polis karakolu ve burada geçirdiği zamanlarla ilgili genel anlamda olumlu duygular beslediğine şüphe yok. Oradaki zamanının bir kısmını kadın polis memurlarından biriyle erkek arkadaşlar, kocalar ve boşanmalarla ilgili sohbet ederek geçirmişti ve günlük payı olan altı sigaraya ek olarak cana yakın memurların gizlice verdikleri sigaralara da müteşekkirdi. Daha sonra ona gardiyanlık eden memurlardan bazılarıyla Noel'de birbirlerine kart atmışlardı, biriyle de birkaç yıl boyunca, Lübnan iç savaşı posta hizmetlerini sekteye uğratana kadar yazışmıştı. Birleşik Krallık'a

2002'de gittiği zaman binayı da ziyaret etti ve bir arkadaşı binanın önünde onun bir fotoğrafını çekti; içerden çıkan bir polis bunun yasak olduğunu açıkladığında ona Halid'in turist olduğunu söylediler. Ama haber birkaç gün sonra *Guardian* gazetesinde yer aldı.

Halid'e göre, gazetelerde çıkanların çoğu David Frew ve meslektaşlarından geliyordu. Ona iskambil oyunları öğrettiler ama kısa bir süre içinde Leyla'yı gardiyanları ve kendisini sorgulayanları poker-de yenerken ve Britanya devletinden kazandıklarını bir yığın halinde dizmiş gösteren karikatürler çıkmaya başladı. Ve David Frew'a, "Bakın, erkeklerin iltifat etmesinden hoşlanmıyorum, biliyorsunuz, ben bir Arap kadınıyım ve biz erkeklerin iltifatlarını kabul etmeyiz," demesinden hemen sonra bu da basında yer aldı. "Bunu gazetede gördüm," diyor Halid, "gidip ona dedim ki, sen gidip basınla konuşuyorsun ama bana onlarla konuşma hakkını vermiyorsun, onlara bu şeyleri yazmalarını niye söylüyorsun? Bence kuralları ihlal ediyorsun. Sürekli bunu diyordum ona, kuralları ihlal ediyorsun!" diye gülüyor. "Sanırım suçluluk hissediyordu. Benimle konuşurken çok nazikti ama benim orada olmam planlarımızda yoktu, böyle olmasını beklemiyorduk."

Halid, Frew'a ve kendisini sorgulamaya çalışan herkese yasal haklarını hatırlatmaktan belli bir tatmin yaşıyormuş gibi görünüyor. Onlara sanıkların yasal haklarını sayıyordu; bunları hücresinin duvarına asılmış olan 19. yüzyıldan kalma bir yönetmelikten ezberlemişti. Ve Scotland Yard'dan üç adam onunla konuşmaya çalıştığında bir kadın memur da odada bulunana dek inatla sessiz kaldı. İlk gelen kadın polis Hazel'dı. "Adını şu anda hatırlayabildiğim bir tek o var," diyor Halid. Bu daha önce çeşitli kereler onun canını sıkmış bir memurdu, o yüzden Halid yine surat astı ve bir başka kadın memur bulunana kadar konuşmayı reddetti.

Gerçi görünüşe bakılırsa Halid anti-otoriter bir gıcıklığın verdiği duyarlılıkla zorluk çıkartmıyordu, ancak belli bir isyankârlık göste-

rerek kendisini alıkoyanlardan bazılarıyla kurduğu samimi ilişkileri dengelemesi gerektiğine inanıyordu. "Sürekli olarak ne yapmam ve nasıl davranmam gerektiğini düşünüyordum," diyor. "FHKC'den Ğassan Kanafani ve Bessam Ebu Şerif yoldaşlar Ürdün'de basınla görüşüyor, eğer Britanya onun kılına zarar getirirse neler yapacağımıza şaşarsınız, diyordu. O yüzden nasıl olmam gerektiğini düşünmek zorundaydım." Her yandan baskı altında olan Britanya hükümetinin Halid'i İsraillilere teslim etmeye zerre kadar niyeti yoktu. Hatta Halid, "ben döndüğümde Ğassan Kanafani bana Britanya büyükelçisinin, ön kapıda elçilik amblemi ve bayrakla FHKC karargâhına geldiğini ve 'bunu rehin alın. Leyla bırakılacak, dediğini anlattı," diye iddia ediyor.

Halid Londra'daki hücresinde gazeteleri almaya başladığı zaman haliyle Ürdün'deki olayların farkına varmaya başlamıştı. Bu konuda tavizsiz bir tutum aldı, David Frew'a 1970'lerin başında Filistinli gerillalarla Haşimi rejimi arasındaki, kendisinin de bir savaşçı olarak katıldığı çatışmaları anlattı. "Kendimizi savunduk ve sadece bir hafta sonra çatışma durdu," diye övündü.

Ama Ürdün'deki çatışma sürdükçe endişesi arttı. "Ne kadar sıkıntılı olduğumu göstermek istemiyordum," diyor. "Sağlam durmaya çalışıyordum, o yüzden sürekli okuyordum. David Frew geceleri benimle tartışmaya geliyordu. Eğer iltica etmek istiyorsam bunu talep edebileceğimi, çünkü direnişin bittiğini söylüyordu. Ben de ona eğer direniş bittiyse evime dönüp çocuk yapacağımı ve onları savaşçı olarak yetiştireceğimi söylüyordum. İradem kırmak istediklerini hissediyordum, bu yüzden sanki bu alışık olduğum, iyi bildiğim bir şeymiş gibi hareket ediyordum." "Bu rejimin bize karşı bir misyonu olduğunun farkındaydık," diye devam ediyor Halid. "Bekliyorlardı, ama bu sadece zaman meselesiydi ve uçak kaçırma eylemlerini fırsat bildiler. Ama bu bir bahaneydi."

Ancak, 28 Eylül'de Cemal Abdül Nâsır'ın öldüğünü öğrendiğinde

gardiyanlar Halid'in ağladığını gördü. Haberi, gardiyanlardan biri hücresinin dışında radyo dinlerken duymuştu. "Bana neden ağlıyorsun diye sordular," diyor Halid. "O gece David Frew geldi ve bana halkın öldürülürken ağlamadın, şimdi niye ağlıyorsun diye sordu." Ona Nâsir'ın kendisi için ulusal bir lider olduğunu anlatmış. Gerillalar öldürülmeyi bekler ama Nâsır, onun Arap birliği ve Filistin için çok şey yaptığına inandığı bir politik liderdi. "Ama Kennedy suikasta uğradığında da ağladım," diyor, onu da ulusu için önemli bir politik lider olarak görüyordu. "Frew, 'gerçekten mi? Ağladın mı?' dedi. 'Evet,' dedim, 'çünkü suikastlara karşıyım' ve ertesi gün bunu gazetelerde gördüm, Kennedy için ağlamış olduğumu gazetelere yazmışlardı."

Karakollarından birinde tutuklu bulunan Filistinli hava korsanına Britanya basınının tepkisi şaşırtıcı şekilde yumuşaktı. Başlıklarda Halid'den genellikle "Leyla" veya "Hava Korsanı Kız" ya da daha ağırbaşlı yayınlarda "Bayan Halid" olarak söz ediliyordu. Uçak kaçırma eylemlerinde yer aldığı için nadiren eleştiriliyordu, gerçi sahadaki gerillalar daha şeytani kişiler olarak resmediliyordu. Halid'le ilgili tartışmaların çoğu sağlığı ve salıverilme ihtimali olup olmadığı üzerineydi. Bu efsaneye ilişkin kişiselleştirilmiş haberciliğin ilgisi, Amman'daki Batılı rehineler ve "diplomatların, Pimlico'lu Bayan Lesley Cooke'un eşlik ettiği saygıdeğer oğullarının ve kızlarının" hangi koşullarda alıkonulduğu konusuna odaklanıyordu.[43] Britanya kamuoyu da görülebileceği gibi Leyla ile ilgiliydi, tomar tomar mektup almıştı, bunların arasında nefret mektuplarının yanı sıra evlenme teklifleri de vardı. Kendisine yazan İngilizlere cevap vermesine izin yoktu ama ailesine yazabiliyordu.[44]

Nihayet, 30 Eylül'de Britanya hükümeti, FHKC, Ürdünlü yetkililer ve kaçırılmış uçaklarda vatandaşları bulunan diğer ülkeler

43 Guardian, *September 30*, 1970.

44 Khaled, *My People Shall Live*, s. 200.

arasında haftalar süren müzakerelerden sonra Halid salıverildi. Olanca alaycılığıyla David Frew'a, "Bu otelden hoşlandım. On yıldızlı olmaya layık; servis çok iyi ve yoldaşlarıma buraya gelmelerini söyleyeceğim, demişti. O Noel'de ona ve başka bazı polis gardiyanlara Dawson's Field'de havaya uçurulan uçakların sahte bilet ve fotoğraflarını gösteren komik kartlar göndermişti. Onu Ealing'den çıkartmak bile karışık bir iş olmuştu; dosdoğru kapıdan çıkıp orada bekleyen Land Rover'ın (ya da bazı kayıtlara göre siyah bir polis minibüsünün) arkasına yatması söylenmişti. Kadın polislerinkine benzeyen koyu renk bir üniforma içinde gazetecileri atlatabilmişti.[45]

Halid motosikletli eskortlar ve devriye arabalarının eşliğindeki polis aracıyla, helikopterle Lyneham Kraliyet Hava Kuvvetleri üssüne götürülmek üzere Northolt havalimanına nakledildi.[46] Burada Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin Comet tipi bir jetine bindirildi, bu uçak Alman ve İsviçreli rehineler karşılığında salıverilmiş bulunan Filistinli tutsakları da Münih ve Zürih'ten aldı. 1 Ekim sabahı Kahire'ye gelen Halid, salıverilmiş Filistinli tutsaklar ve Dawson's Field'den gelen bazı gerillalar 11 gün boyunca güvenli bir evde tutuldu.[47] Halid cephe operasyonlarına dönmek için sabırsızlanıyordu, oysaki bu kez daha da büyüyen namının elini kolunu bağlayacağının farkında değildi. Ama grup oradan ayrılmadan önce Cemal Abdül Nâsır'ın mezarına bir çelenk bırakmaya gitti. Siyah bir pantolon takım giymiş ve kara gözlük takmış olan Halid'e ITN'den Michael Brunson geçen haftalarda Ortadoğu'nun büyük bir bölümünü yerle bir eden yangını ateşlemekle ilgili bir sorumluluk hissedip hissetmediğini sordu. Halid, "Hiçbir biçimde," diye cevap verdi.[48]

"Diğer yoldaşlarla birlikte Kahire'den Suriye'ye gittim," diyor

45 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 165-66.

46 Snow ve Phillips, *Leila's Hijack War*, s. 174.

47 MacDonald, *Önce Kadınları Vurun*, s. 130.

48 Snow ve Phillips, *Leila's Hijack War*, s. 175.

Halid sadelikle. "Avrupa hapishanelerinde olan diğer yoldaşlarla birlikte. Sonra Lübnan'a gittik, çünkü FKÖ savaşçıları Ürdün'den Lübnan'a sürülmüştü."

4

Evlilik ve Ölüm

Halid Lübnan'da "atandığı göreve" Vedi' Haddad'ın FHKC dış operasyonlar birimine döndü. Ama, diye hatırlıyor, "Bütün durum karışmıştı, çünkü savaşçılar ve FKÖ Beyrut'a gittikten sonra oradaki her şeyi yeniden düzenlemek, güneyde üsleri kurmak zaman almıştı." Ve üstelik genellikle o noktada Ürdün defterinin kapandığı varsayılsa da, direniş örgütleri Lübnan'daki yeni varlıklarını inşa ederken orada da belli mevzileri korumak için aylarca uğraştı. Rayyes ve Nahas beş yıl sonra durumu şöyle anlatıyordu:

> 1971 baharına gelindiğinde, gerillalar etkili müdahaleler sonunda Ürdün'ün kuzeyindeki Ceraş ve Aclûn bölgelerindeki son sığınaklarında mahsur kalmıştı. 1971 Temmuz'unda Ürdün Ordusunun onları bertaraf etmeyi aman vermeden sürdürmesi, Filistin liderliğini sarstı ve gerillaları yakın gelecekte etkili bir güç olmayacak şekilde Ürdün'den çıkarttı. 1971'in sonunda direniş Ürdün'de ölmüş, Ortadoğu'nun kalan kısmında ise nazik bir durumdaydı.[1]

FHKC'nin çalışma konusundaki sıkı çizgisi, Halid'in Londra'daki esaretinden dönüşünde hiç boş vaktinin olmaması anlamına geliyordu. "Annem güneyden, yaşadığı Sur şehrinden gelmişti ve beni görmek istiyordu. O yüzden kız kardeşimin evine gittim. Ve Dr. Vedi' bana 'Anneni görmek için 15 dakikan var,' dedi. Ben 'Nasıl yani? Geceyi onunla geçirmem gerekir,' dedim. Bunun üzerine o da

---

1 Rayyes ve Nahas, *Guerrillas for Palestine*, s. 22.

benimle geldi, çünkü ailem onu çok iyi tanıyordu, çünkü Arap Ulusal Hareketi sırasında 1950'lerde ve 1960'larda, liderlik güneydeki evimize gelip toplantı yapardı. Annem ona 'Bırak bu gece bizimle kalsın' dedi O ise, 'Hayır çünkü uzun bir tatil yaptı, diye cevap verdi. Ben de 'Hapishanede tatil, öyle mi!' dedim. Bana, 'Orada ne yapıyordun? Hiçbir şey. Öyleyse doğrudan çalışmaya dönmen gerek," diye cevap verdi. Tabii 15 dakikadan fazla kaldık ama gitmek zorundaydım.

Ama Halid'in dediğine göre, Vedi' Haddad'ın katı tutumu sadece onun çalışmaya dönmesi arzusundan kaynaklanmıyordu. "Bir yerde kalmak tehlikeliydi, diyor, "o yüzden sürekli oradan oraya gidiyordum, çünkü İsrailliler ara sıra 'Onun Beyrut'ta emniyette olmasına izin vermeyeceğiz' diyordu. Bu açıklamaları gönderip duruyorlardı, o yüzden yer değiştirmek zorundaydım ve bu tabii bir yerde sabit kalamamam anlamına geliyordu ama aynı zamanda hareketi inşa etmek için farklı yerlerde toplantılara gitmek zorundaydım."

1960'lar boyunca, başlıca FKÖ örgütlerinin yeni üslerini kurduğu Beyrut kozmopolit bir tatil yöresiydi. Ünlü savaş muhabiri Robert Fisk'in anlattığı gibi:

> Ekonomi büyümeye devam ediyordu, bankacılık hizmetleri artmıştı, 1962'ye gelindiğinde 38 havayolu günde 99 seferle Beyrut'a uçuyordu. Ülkedeki kayıtlı 76 bin kara taşıtından 65 bininin turistler tarafından veya onlar için kullanıldığı hesaplanmıştı. Hachette'in Lübnan Rehberi 1965'de, "Beyrut turistlerin 'Doğuya Açılan Kapısı' olarak yeni rolünü başarıyla yerine getiriyor" diye çekinmeden duyuruyordu.[2]

Ama birbirine karışmış topluluklarıyla, görünüşte başarılı bir "gökkuşağı" olan Lübnan'da iktidar ve servet, etnik topluluklar,

2 Fisk, *Pity the Nation*, s. 71.

mezhepler ve cinsiyetler arasında fazlasıyla eşitsiz bir biçimde dağılmıştı[3] ve bu karışıma binlerce Filistinli savaşçının eklenmesi içten içe kaynayan gerilimleri arttırmıştı.

Burası İsrail-Lübnan sınırındaki çatışma bölgesine de Filistinli grupların ve uluslararası destekçilerinin gediklisi olduğu dağlardaki eğitim kamplarına da yakın, dünyanın her yerinden ulaşılabilen, ama istikrarsız bir mekândı. Leyla Halid ve yoldaşları radikal bir ortamın yaratılmasında etkili olmuştu. Lübnan'ın bölgedeki en özgür medyalardan birine sahip olması ve o sırada Arap dünyası ve civarındaki muhalif hareketlerden kişiler için bir korunak sağlamasının da buna katkısı oldu. Büyük mülteci kamplarında kendini gösteren, militan kazanmaya elverişli ortamların yanı sıra Beyrut aynı zamanda haddinden fazla başka grubu da barındırıyordu. Markar Melkonian, Ermeni milliyetçisi erkek kardeşi Monte'un hayatını anlattığı biyografide 1970'ler Beyrut'unu -Leyla Halid ve Vedi' Haddad gibi- kişiliklerin renklendirdiği, dünyanın her yerinden silahlı devrimci grupların bilgi, deneyim ve kadro değiş tokuşu yaptığı, yaman ve heyecan verici bir dünya olarak betimler.[4] "Değişik ülkelerden, bazıları örgütlü yabancılar buraya bizimle çalışmak için gelirdi," diyor Halid. Patrick [Arguello] Sandinistalardandı, onlarla ilişkimiz vardı. Filistin davası muhalif grupların ve kurtuluş hareketlerinin pek çoğunu Filistin Direnişi'nin Fetih, FHKC gibi farklı gruplarına çekiyordu. Bir anda, Avrupa'dan, Amerika'dan, Japonya'dan insanlar bizimle tanışıp eğitim almak için gelmeye başlamıştı." Bazıları Filistin için savaşmak üzere oradaydı; kimileri bir solcu enternasyonalizm ruhu içinde asilerden eğitim alıyordu ve burada öğrendikleri hünerleri başka mücadelelere taşıyacaklardı.

Bu uluslararası ilişkilerden bazıları, Leyla Halid'in ve FHKC'nin

3 Örn. bkz. Rima Sabban, "Lebanese Women and Capitalist Cataclysm", Nahid Toubia (der.), *Women of the Arab World*, (Londra: Zed Press, 1988), s. 124-138.

4 Markar Melkonian, *My Brother's Road: An American's Fateful Journey to Armenia* (Londra/New York: I. B. Tauris, 2007), 76.

şimdiki sözcüsü Halil Makdisi'nin röportajlar ve açıklamalarda vurguladığı, sivillere yönelik şiddetten kaçınma ve İsrail askeri hedeflerine odaklanma taahhüdü konusunda şüphe uyandırıyor. Örneğin 1972'de Japon Kızıl Ordusu'ndan silahlı kişiler Lod havaalanında çoğu sivil olan 24 kişiyi vurarak öldürdü. Bu kişiler FHKC tarafından eğitilmiş ve Ortadoğu'ya Lübnan üstünden girmişlerdi ve baskında ölenlerden biri bu öldürmelerden birkaç gün önce Beyrut'ta Leyla Halid ile birlikte fotoğraflanmış olan Kızıl Ordu üyesi Fusako Şigenobe ile evliydi. Gerillalardan biri, Kozo Okamoto, grubun operasyon öncesi yaptığı anlaşılan intihar sözleşmesine uyamamış, İsrail güvenlik güçleri tarafından esir alınarak uzun süre işkence görmüş ve tecritte tutulmuştu. Beyrut'ta bir örgüt evindeyken temasta olduğu kişilerden birinin adını "Basam Towfik Sheriff" (FHKC'nin Dawson's Field'deki sözcüsü Bessam Tevfik Ebu Şerif'in adının bozulmuş bir şekli) olarak vermişti.[5]

FHKC Merkez Komitesi 1970'te uçak kaçırma eylemlerini durdurmaya karar verdi ama Vedi' Haddad bu hamleyi doğru bulmuyordu. 1976'da, Halid'e göre FHKC'den atılmasına sebep olan Entebbe baskınını düzenledi (bazı anlatımlara göre Haddad bundan önce, büyük bir ihtimalle daha 1972'de örgütten ayrılmıştır).[6] Entebbe'de, Benyamin Netanyahu'nun kardeşi Yonatan'ın da aralarında bulunduğu İsrail komandoları hava korsanlarını ve rehinelerden bazılarını öldürdü. Yonatan Netanyahu da dahil, bazı İsrailliler de öldürülmüştü. Haddad 1978'de bir Alman hastanesinde kanserden ölene kadar bazı FHKC üyeleriyle ilişkilerini sürdürdü. FHKC ona minnettarlığını dile getirdi ve Corc Habaş'ın önderliğindeki bir heyet defnedildiği Irak'ta düzenlenen cenaze törenine katıldı.[7] Arafat'ın İsrail'le diyaloğa girme eğilimlerine muhalefet eden Filistinli grupların koalisyonu olan Red Cephesi'ne FHKC ve daha

5 *Guardian*, 6 Haziran 1972.

6 AbuKhalil, *Internal Contradictions in the PFLP*, s. 367.

7 *Guardian*, 3 Nisan 1978.

spesifik olarak şiddete dayanan siyaset yürüten örgütler katılmıştı. Bunlara, Ahmed Cibril'in yönettiği, uçak kaçırıp rehine salıvermektense yüzlerce kişinin yaralandığı ya da öldüğü havadaki bombalamaları tercih eden ve Lockerbie-Pan Am uçağının bombalanmasıyla ilgili komplo teorilerinde düzenli olarak adı geçen FHKC-Genel Komutanlık da dahildi.[8]

Radikal 1970'li yıllarda Beyrut'ta bulunan kişiliklerden biri de tabii FHKC'nin baş rakibi ve FKÖ'deki ortağı olan Fetih'ten Yaser Arafat'tı. Yıllar içinde, Halid Filistin Ulusal Konseyi ve Filistinli Kadınlar Genel Birliği (*el-İttihad el-Aam lil-Maraa el-Filastiniye*) içindeki faaliyetleri aracılığıyla onu iyi tanır hale gelmişti. "Tel ez-Zaatar kampında çocuklar için bir ev kurduk," diyor, "o da sık sık öğlen ya da akşam yemeği yemeye oraya gelir ve çocuklarla ilgili bilgi alırdı. Bazen farklı politik tutumları tartışırdık, bazen o bize politik tutumlara FKÖ liderliğinin karar verdiğini anlatmaya çalışırdı. Ben ona derdim ki, bu diktatörlük, siz de öyle düşünmüyor musunuz? Biz demokratik bir halk değil miyiz? O her zaman Filistin demokrasisinin bir silahlar dünyası olduğunu, silahlarla demokrasi arasında bir denge olması gerektiğini söylerdi. Çok pragmatik bir insandı, çok karizmatik, aktif ve dinamikti ama aynı zamanda doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapardı, komitedeki ya da başka gruplardan insanlar istedikleri kadar tartışsınlar o kararı kendi başına alırdı. Bir keresinde bunu açıkladı. Siz istediğinizi konuşun, ben de istediğimi yapacağım dedi."

FKÖ'nün diğer ağır toplarından FHKC Genel Sekreteri Corc Habaş da Arafat'la bazen birlikte çalışıyor, bazen çatışıyordu. Halid, Ocak 2008'deki ölümüne kadar, kırk yıl boyunca Habaş'la çalışmıştı ve ondan hâlâ büyük saygıyla ve derin duygularla söz ediyor. Direnişin içinde olanların çoğunun tanıdığı, hem tıp eğitimini hem de herkesçe takdir edilen bilgeliğini ifade eden isimle el-Hekim yani

8 Örn. bkz. Kalz, *Israel vs Jibril*.

"doktor"un liderlik tarzını Arafat'ınkiyle karşılaştırıyor Halid. "Tartışır ve sonra çoğunluğun pozisyonunu alırdı," diye iddia ediyor. "Çok bilge bir adamdı, kendi tarzında çok coşkulu ve aynı zamanda karizmatikti. Onunla konuştuğunda dikkatle dinler ve sonra bir cevap verirdi. Onu bağırırken ya da haykırırken hiç görmedim. Bir keresinde bana, 'Öfkelendiğinde öfkeni esasa [esas soruna] karşı kullanmalısın ki bu düşmandır, o yüzden Filistin işgal altında olduğu sürece öfkelenmemelisin ve sinirlenmemelisin, demişti."

Halid, "Çok tutkulu bir adamdı," diye devam ediyor. "Onu defalarca sessiz sessiz ağlarken görmüştüm, çocuklardan, şehitlerin annelerinden söz ettiğimizde, hatta son yıllarında birisi İşgal Altındaki Topraklar'dan selam gönderdiğinde ağlardı. Ve çok sağlam bir insandı, ondan çok şey öğrendim. Öyle bir adamdı ki, fikirlerine katılmasanız da onunla ilgili sevgi ve saygıdan başka bir şey hissetmeniz mümkün olmazdı. Arafat bile hep şöyle derdi, fikirlerimiz uyuşmuyor ama o kavgada kardeşimdir. Bence o sırada bile o devrimin vicdanıydı. As'ad AbuKhalil, FHKC bağlamında, Habaş'ı "kişilik kültünün aşırı bir örneği" olarak tartışırken bile, liderliğinin zaman zaman "otoriterleşen" tabiatına ve FDKC'nin kurucusu Nayef Havatmé ile olan rekabetinin "yıkıcı" etkisine rağmen onun "büyük karizma ve popülarite" sahibi bir adam olduğunu teslim eder.[9]

Davaya bağlılığına rağmen Halid sürdüğü tehlikeli, göçebe hayatın ona kişisel olarak zarar verdiğini kabul ediyor. 1970'teki görevinden önce üslendiği askeri kampın komutanı olan Besim ona evlenme teklif etti. 1973 tarihli biyografisinde yazdığına göre, 1969 yazında Ürdün'deki ilk FHKC eğitim kampındayken birbirlerine âşık olmaya başlamışlardı. *My People Shall Live*'de (Halkım Yaşayacak)

9 AbuKhalil, *Internal Contradictions in the PFLP*, s. 363.

görülen duygusallıktan uzak dil ve politik cümleler şunları yazarken birden romantik bir hal alır: "Bölük komutanımız Besim ve ben [Ürdün tepelerindeki eğitim kampının yakınındaki bir Bedevi topluluğunu] sık sık ziyaret ederdik ve zaman zaman sofralarına davet edilirdik. Gelinin anne-babası onu damadın çadırına götürmeden önce yapılan bir düğün yemeğine katıldığımız geceyi dün gibi hatırlıyorum. Çöl mehtabı orada toplananlara aşkı fısıldıyordu; sevmeye ve sevilmeye dair bir geceydi. Zarif genç kızlar dans ediyor, gökkuşağı gibi dalgalanan renkli elbiseleri hafifçe yanaklarımıza değiyordu. Her şey neşeli, her şey eğlenceliydi. Besim ve ben âşık olmaya başlıyorduk. Şubat 1970'te -iki aileye de danışılmamışsa da FHKC'nin onayıyla- nişanlanmışlardı ve o bahar Besim'in ablası Samira, Halid'i bir görsün diye Ürdün'e gönderildi. *Fidaiyin*, Haşimi güçleriyle çatışırken Halid savaşçı rolünün yanına müstakbel -neyse ki yürekli- görümcesine yanan araçlar ve silah sesleriyle dolu bir Amman'da refakat etmeyi sığdırmak zorunda kalmıştı.[10]

Besim Irak'ta Komünist Parti üyesi olduğu için on yıl hapis yattıktan sonra 1968'de FHKC'ye katılmış bir Iraklıydı. Halid, onun teklifiyle ilgili, "Evet dedim," diyor. "Herkes soruyordu, nasıl birlikte yaşayacaksınız? Ben de 'problem değil, o işine gider, ben işime giderim, hepsi bu,' diyordum. Ailem bile soruyordu, bu nasıl evlilik? Nasıl olacak? Ben dedim ki, tamamdır. Bir dava için savaştığımıza göre ilişkimizi ve evliliğimizi üstüne kuracağımız zemin budur.

Halid'in düğününde çok az romantizm vardı. Kocasının FHKC liderliğinden izin istemesi gerekiyordu ve Halid'in hatırladığına göre "düğün yapılmadı." Otobiyografisinde 26 Kasım tarihini veriyorsa da Batı basınındaki haberler bundan birkaç hafta öncesine rastlıyor, bu da hayat hikâyesinin hatalı olabileceğini düşündürüyor. Ama 35 yıl sonra yüzü ve tavırları, gerilla eğitimine rağmen -ya da belki onun sayesinde- bir başka âşık olma yolu bulduğunu

10 Khaled, *My People Shall Live*, s. 123, 168.

düşünen genç bir kadının heyecanını biraz olsun hâlâ gösteriyor. "Bana silah tutmayı ilk o göstermişti," diye hatırlıyor, "O yüzden ona tanrı gözüyle bakardım. Silah taşımak bile benim için hayalini dahi kurmaya cesaret edemediğim bir şeydi O bana bu eğitimi vermişti ve evlenme teklif ettiğinde bir an bile tereddüt etmeden, hemen evet dedim."

Sade törene rağmen -İngiltere'de tutsaklıktan dönmesinden topu topu bir ay sonra- gerçekleşen olayın uluslararası medyada yer alması garantiydi. *Guardian* gazetesi 7 Kasım 1970'te, "Bir El Al uçağını kaçırmak için başarısız bir girişimde bulunmuş olan 25 yaşındaki Leyla Halid bir zamanlar kendisine silahsız kavga dersi vermiş olan Besim kod adlı bir Iraklı gerilla arkadaşıyla evlendi, diye bildiriyordu. *Time* dergisi, 16 Kasımda "Evlendiler. Leyla Halid (24), cesur Filistinli komando ve geçen Eylül'de gerçekleşen çok-uçaklı korsanlığın merkezindeki insan; ve sadece Besim olarak tanınan bir gerilla; Ürdün, Amman'da" diye yazmıştı.

Çifte, damadın Irak'taki ailesini ziyaret etmek için bir haftalık balayı izni verildi. Sonra, yeni kocası Ürdün'deki bir FHKC üssündeki görevine, Halid de geri Lübnan'a dönmüştü. Birbirlerini bir daha üç ay sonra üç günlüğüne gördüler. Ve tekrar, bir üç ay daha sonra, Besim Temmuz 1971'de onu ziyarete geldi. "Bütün bunları liderlik aracılığıyla düzenlemek zorundaydık," diye hatırlıyor Halid, "ki ben başka bir yerde değil de Beyrut'ta olmayı ayarlayabileyim.

Ama Besim Beyrut'a vardığında Ürdün'de, Filistinli *fidaiyin* ile Haşimi rejimi arasında bir kere daha savaş çıktı ve sahada adamlarıyla birlikte olmadığı için Besim "öfkeli" idi, diyor Halid. "'Senin yüzünden orada değilim, geri dönmeliyim, dedi. O zaman tamam dedim, dönebilirsin. Savaşçıların birçoğundan sorumluydu ve onların öldürüldüğü haberi gelmişti, o yüzden onun ve tabii benim için de, ama o onlardan sorumlu olduğundan, daha çok onun için zordu bu. Böylece Suriye'ye ve sınırdan Ürdün'ün kuzeyine gitti.

Bu olay evliliğin sonunu getirmedi hemen, ama yolun sonunun habercisi oldu. Halid, "Beceremediğimizi, çünkü birlikte oturmadığımızı, birlikte yaşamadığımızı fark ettim, benim fikirlerimle onun fikirleri, yaşam tarzlarımız arasında birçok çelişki olduğunu da fark etmeye başladım, diyor. Halid'in kendisi gezip dolanmak ve bazen FHKC görevleri için Lübnan'ı terk etmek zorundaydı ve 1972'de Besim altı aylığına Çin'e, Halid'in "eğitim kursu" olarak tanımladığı bir şey için gönderildi; o sırada Çin, Filistin direnişine düzenli biçimde silah ve askeri eğitim veriyordu.[11] Bunun bir sonucu olarak çift bir yıldan uzun bir süre boyunca görüşemedi. Sonunda buluştular ama "aralarında herhangi bir ilişki olmayan iki insan gibi."

Karmaşık duygular yaratan buluşmalarından sadece bir hafta sonra İsrail'in tehditleri bir kere daha Halid'in kişisel yaşamına müdahale etti. 8 Temmuz 1972'de, Parti'nin önemli kişilerinden, yıllar boyunca FHKC yayınlarından birçoğunun editörlüğünü yapan ünlü Filistinli yazar Ğassan Kanafani (ergenlik çağındaki yeğeniyle birlikte) Mossad'ın arabasına yerleştirdiği bombayla öldürüldü. Bu cinayet, İsrail'in önemli FHKC ve diğer FKÖ figürlerine yönelik suikastlarından yalnızca bir tanesiydi, bunlara -Dawson's Field'de ön planda olan- parti sözcüsü Bessam Ebu Şerif'i sakatlayan, neredeyse kör eden ve birkaç parmağını kaybetmesine sebep olan bombalı mektup saldırısı da dahildi.[12] FHKC büyük ihtimalle haklı olarak Kanafani'ye yönelik suikastı partinin diğer tanınmış üyelerine yönelik bir tehdit olarak algıladı ve Leyla Halid'e yeraltına geçmesini emretti.

"Liderliğimiz saklanmam gerektiğini söyledi," diye hatırlıyor Halid, "ve benim için güvenlik önlemleri getirdiler. Besim de bana

---

11 Yukiko Miyagi, "China's Palestine Policy", Durham Üniversitesi Arap Dünyası Hakkında İleri Araştırmalar Merkezi'nde (CASAW) sunulan yayımlanmamış atölye bildirisi, Ekim 2009.

12 Bassam Abu-Sharif [Bessam Ebu Şerif] ve Uzi Mahnaimi, *Tried by Fire: The Searing True Story of Two Men at the Heart of the Struggle Between the Arabs and the Jews (Londra: Little, Brown & Co, 1995)*, s. 97 [*Uzi Mahnaimi ve Bassam Ebu Şerif, Ateşle Sınandılar*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, Doğan Kitap, 1999]

'Seninle olmayacağım,' dedi ve evliliğimiz böyle son buldu. Ona bu önlemler senin için değil benim için dedim ama o bunu kabul etmeyeceğini söyledi ve bitti. Boşanmak zorundaydık. Boşanmayı kabul etmedi ama hallettik. Bana gelince, eğer eşim yüz yüze olduğumuz tehlikeler ve zorluklara uygun biçimde benimle sorumluluk almayacaksa o zaman nasıl bir ilişkimiz var diye durup düşünmek zorundaydım. Böylece partimizin liderliğiyle konuştuk ve onlara boşanmak zorunda olduğumuzu söyledik ve ayrıldık ve birbirimizi bir daha hiç görmedik." İlk evliliğinin başarısızlığından söz ederken Halid sükûnetini ve vakarını koruyor ama minicik bir pişmanlık da aradan sızıyor; görünen o ki, en kişisel meseleleri bile devrimci taahhütlerinin çerçevesine sığmak zorunda.

"Bizim toplumumuzda boşanmış olmak zor," diye kabul ediyor Halid. "Özellikle çocuklar olduğunda, ama yine de. O yüzden bu öncelikle kadına, kadının bununla nasıl yüzleştiğine, ama aynı zamanda ailesiyle nasıl yüzleştiğine de bağlı, sanki utandığı bir şeymiş gibi onlara bir şey söylemeden gitmemesi gerek. Aynı zamanda, yaşadığımız topluma saygı duymamız gerek." Onyıllar boyunca militan yoldaşları arasındaki evliliklerin yürümediğini gören Halid politik olarak aktif bir kadın için, "eğer evliyse ne zaman gidip bir şey yapması gerektiği konusunda eşine karşı çok açık olması gerekir" diye vurguluyor. "İlk evliliğim yürümedi, çünkü farklı konuları konuşmak aklımıza gelmedi. İkimiz de özgürlük savaşçısı olduğumuz için her şeyin yolunda gideceğine inandık ama bu bir hayatın temeli olamaz."

İsrail tehditlerine rağmen belli ki FHKC, Leyla Halid'in bir Londra polis karakolundaki misafirliğiyle de ününün ölçüye vurulamayacak kadar artmış -ya da adının çıkmış- olmasının sunduğu fırsatı kaçırmamaya karar vermişti. O sırada bir Kanada üniversitesinde ders veren Lübnanlı akademisyen Corc Haccar 1970'te Halid'in otobiyografisini Halid'in adıyla yayımlanmak üzere onunla birlikte yazmayı teklif etti. Filistin perspektifiyle yazılmış bir

kitap, FHKC'nin bakış açısından politik olarak arzulanır bir şeydi, satışı artıracak öğe, Cephe'nin yıldız hava korsanı olduğundaysa, mesajlarını ulaştırmak açısından kitaba paha biçilemeyebilirdi.

Haccar Lübnan'a gelerek Leyla Halid'in kendi hayat hikâyesini anlatmasını kaydetti ve Haccar yazdıkça Halid her bölümü Ğassan Kanafani ile birlikte gözden geçirdi. Onlar taslağı tamamlarken Kanada'ya dönmüş olan Haccar'dan bir haber aldılar. ABD'deki bir Siyonist örgüt, Haccar'ın anlaşması olan Amerikan yayıncılara dava açmıştı ve bizzat Haccar'ı da mahkemeye vermeyi planlıyorlardı. Halid'e göre Siyonistler ABD'de kitabın terörizmi teşvik ettiğini başarıyla ileri sürdüler ve 1972'de oradaki anlaşmalarını kaybettiler. Haccar ve FHKC, mahkeme masraflarını da ödemek zorunda bırakıldı. Bu ihtilaflar sırasında Haccar Kanada'daki üniversitesinden atıldı ve Halid'in iddiasına göre kitap yüzünden, Beyrut'a döndüğünde Amerikan Üniversitesi'nde de kendisine kürsü verilmedi. 1973'te Hodder & Stoughton kitabın taslağını ele aldı ve *My People Shall Live* (Halkım Yaşayacak) Britanya'da yayımlanarak hem başarı kazandı hem de farklı eleştiriler aldı. Büyük kitapçı zincirlerinden W. H. Smith kitabın raflarında bulunmayacağını söylediğinde bu küçük başlıklarla haber oldu, şirketse sadece "kitabın iyi satmayacağını düşündükleri"nde ısrar etti.[13] Ancak kitap korsan baskılar için Fransızcaya, bir Lübnanlı yayıncı tarafından Arapçaya, Urdu diline ve Japoncaya tercüme edildi. Orijinal kopyalar bugün yüzlerce pound karşılığında el değiştiriyor, kitabın tamamının PDF'lerineyse internette kolaylıkla ulaşılabiliyor.

Leyla Halid ve yoldaşlarına yönelik İsrail tehdidinin yanı sıra, Lübnan'daki Filistinli nüfus ülkede gitgide artan gerilimlerin yarattığı

13 *Guardian*, 5 Haziran, 1973.

tehlikeye maruz kalıyordu. Sınıf ve politik aidiyetlerin yanı sıra inanç temelinde de baştan sona bölünmüş ve Suriye gibi komşuların yanında Batı devletlerinden de gelen dış müdahalelere açık bir ülkede Filistinliler birçok sorundan sadece biriydi. Halid 1973'te, "Lübnan ordusu Beyrut'taki kampları kuşattı," diye hatırlıyor. "Ben Beyrut'un Doğu kısmında bir yerdeydim ve orada görülmem çok tehlikeliydi, o yüzden o gün şehri kat edip kamplara dönmek zorundaydım.

Bunu izleyen yıllarda Beyrut'un batısından doğusuna gitmek bütün dünyada tehlikesi en ayyuka çıkmış yolculuklardan biri olacaktı. 1973'ün o gününde Leyla Halid kendisini ve sorumlusu olduğu birtakım savaş malzemelerini şehrin öteki tarafına geçirmek için olanca yaratıcılığını ve cesaretini kullanıp biraz da düpedüz kabadayılığa başvurmak zorunda kaldı. "Evinde olduğum kadın, hamileydi. Kocası bir lokantada çalışıyordu, ordu her yerdeydi ve orada ikimizden başka kimse yoktu. O yüzden ona dedim ki, artık ben senin hizmetçinim, başıma bir eşarp takacağım ve sen bebeği doğuruyormuşsun gibi yapacaksın. Balkona çıkıp bağırmaya başladım, askerler sorun nedir diye sordu. Bağırdım, 'Lütfen bize bir ambulans getirin, bu kadın doğum yapıyor.' Bütün bunları yapmamın sebebi evde silahlar bulunmasıydı. Kadın bunlardan haberdar değildi ama kocası biliyordu. Silahları bir çarşafa koydum, kadını da onların üstüne ve ona 'Hiçbir şey söyleme, sadece bağır!' dedim. Bebek yolda olduğu için değil, korkudan bağırıyordu. İki adam gelip onu arabaya koydu, hâlâ feryat ediyordu, ben de ediyordum ve bizi Batı Beyrut'a götürdüler. Lokantaya gittik, kocasına dedim ki, karını al! Ben de silahları aldım."

Halid 1973'teki çatışmalar sırasında bir ay kadar Burc el-Baracne ve Şatila mülteci kamplarında kaldı, Şatila daha sonra İsrail tarafından desteklenen Maruni Hıristiyan Falanjistlerin 1982'de gerçekleştirdiği katliamlarla adını duyuracaktı. Halid kendisi kamplara güveniyordu çünkü tehlikeli bile olsalar burası

insanların onu arayacağı son yerdi. Bu dönemde, savaş, Lübnan ordusunun kampları kuşatmayacağı ve Filistinli savaşçıların buralarda çalışmasını engellemeyeceğine dair ihtilaf konusu olan bir anlaşmayla son buldu.

Leyla Halid artık sansasyonel bir hava korsanı ve Vedi' Haddad'ın dış operasyonlar biriminin yıldızı olarak yaşadığından çok farklı bir hayat sürdürüyordu. 1970'te FHKC'nin Merkez Komitesi yaptığı bir toplantıda bir taktik olarak uçak kaçırmaya son verdi, bu tekniğin, Filistinlilerin durumuna dünyanın dikkatini çekme amacını yerine getirdiğini açıkladı Halid'e göre, uçak kaçırmaya devam etmenin davalarına zarar vereceği ve fazlasıyla tartışmalı olduğu duygusunu da taşıyorlardı. O yüzden Halid'in eşsiz uzmanlığı bundan sonra eskisi gibi geçerli olmayacaktı.

"Aynı zamanda," diyor Halid, "FHKC'nin bu seksiyonu taşınıyordu ve ben gitmek istemediğimi, Beyrut'ta kalacağımı söyledim. Bir yandan da bana çok fazla odaklanıldığını hissediyordum. Sanki herkes bana yoldaşlarımdan bir biçimde farklıymışım gibi bakıyor duygusu vardı. Bu bana artık ışıkların altında olmamam gerektiğini, bir biçimde onlardan daha farklı bir kategoride olduğumu hissetmek ve fazla gururlanmak istemediğimi düşündürdü." Halid'in bulduğu çözüm, gidip Beyrut'taki mülteci kamplarında yaşamasına izin verilmesini talep etmekti. "Yeni bir görev almaya gitmek istiyordum," diye açıklıyor. "Yeni bir nesil için örgütlenmek, kendimizi yönetmek zorundayız."

Yine 1973'te Halid Filistin kadın hareketiyle ilgilenmeye başladı, bu -daha sonra göreceğimiz gibi- tartışmalı olsa bile 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında hayatının önemli bir kısmını kaplayacak bir kariyerdi.

1975'e gelindiğinde Lübnan'da tam bir iç savaş baş göstermişti, Filistinliler, sürekli değişen ittifaklara dahil olan ağır silahlı güçlerden sadece biriydi "Bir sürü grev vardı," diye hatırlıyor Halid. "İşçiler, çiftçiler, öğrenciler. Güneyin önemli parlamenterlerinden biri olan Maruf Saad da belediye başkanı olduğu Sayda'da, güneydeki balıkçılarla bir gösteri yaptı. Balıkçıların hükümetten kendi talepleri vardı ama o vurularak öldürüldü. Bu 1975'te oldu." Gerilimin artmasında bir başka önemli an da, Falanjist güçlerin Tel ez-Zaatar kampındaki bir politik gösteriden Batı Beyrut'a dönen bir otobüs dolusu Filistinliye saldırısıydı.

Leyla Halid, Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nde FHKC'nin temsilcilerinden biri olarak hareket ediyordu ama aynı zamanda mülteci kamplarını Lübnan ordusunun ve sağcı Hıristiyan milislerin baskınlarına karşı korumaya çalışan silahlı direnişin bir parçasıydı.

Ancak 1976'da, Noel günü Halid'in mimlenmiş olmasının en büyük etkisi ailesini vurdu. Bir sabah dairesine döndüğünde, kız kardeşini ve kız kardeşinin nişanlısını vurulmuş halde buldu. Silahlı adamların asıl hedefi Halid'in kendisiydi.

2008'de, gözle görülür biçimde üzgün olan Halid olayı şöyle anlattı: "1976'nın sonunda kardeşim ve nişanlısı benim evimde öldürüldü. Ben dışarıdaydım. 25 Aralık'tı. Savaşın durduğu açıklanmış ve Suriye, askerleriyle ülkeye girmişti. Noel gecesi olduğundan Falanjistler belki bir şeyler planlıyordur diye tehlikeli olabileceği için bize evlerimizde uyumamamız talimatı verilmişti. O yüzden kardeşime orada kalmamasını söylemiştim, çünkü dairede benimle birlikte yaşıyordu. Aslında orada yaşamıyorduk da sadece eşyamızı oraya koyup çıkıyorduk, o kadar işimiz vardı çünkü. Bazen de orada uyurduk."

"Kız kardeşim ve nişanlısı evlenme planları yapıyordu. Ama anneme göre düğün yapamazdık. Bize çok uzun zaman önce, büyük düğünlerin ve kadının beyaz gelinlik giymesinin ancak Hayfa'da

gerçekleşebileceğini söylemişti [çünkü aile, mülteciler olarak eve dönemedikçe hiçbir kişisel olay layıkıyla kutlanamazdı]. Ve tabii savaş vardı, bu da düğün yapmamak için bir başka sebepti. Ama bunun yerine Sur'daki evimizde bir yemek verecekti, düğün yemeği olarak. Yoldaşlar, özellikle de anneleri İşgal Altındaki Topraklar'da olanlar için. Bu olay benim için bir şoktu ve çok korkunç oldu. Kız kardeşimle saat onda buluşup düğün için Sur'a gitmeyi ayarlamıştım. O sırada Lübnan'da, özellikle Beyrut'ta eğer bir randevu verirsen ona mutlaka uymak zorundaydın, eğer bir dakika ya da beş dakika gecikirsen bu kaçırılmışsın demekti, çünkü işler böyle yürüyordu, o yüzden çok dakik olmak gerekiyordu. Ben de tam zamanında geldim, daire sekizinci kattaydı. Kız kardeşimin arabasını görünce demek saat on, kardeşim burada, diye düşündüm."

"Asansör yoktu, elektrik yoktu, o yüzden merdivenleri çıktım, kapının açık olduğunu gördüm ve dedim ki 'kapıyı açık bırakmaya utanmıyor musun? Çünkü dört kilidimiz vardı, her yerde güvenlik böyleydi. Oturma odasına girdim. Kız kardeşimin nişanlısı kolları açık halde oturuyordu. Kardeşim yerde yatıyordu. O evde koyu renk bir kilim seriliydi o yüzden kanını görmedim. Nişanlısı başından vurulmuştu, alnı açıktı ama kanı görmedim, oturduğunu gördüm. Ve gidip yanına oturdum. Ona bakıp 'neden konuşmuyorsun?' diye sordum. Kardeşime, 'Yere mi devrildin? Nişanlının kucağına mı oturuyordun?' diyordum. Böyle düşünüyordum. Aklım gördüğümü kabul etmiyordu.

"Sonra, 'hadi gidelim' dedim ve tabii bana cevap vermediği için ona bakıp soruyordum, 'Bana niye cevap vermiyorsun? Bugün Sur'a gitmeyi planlamıştık, hadi gidelim artık.' Ama derken duvarda birkaç damla kan gördüm. Yerdeki bütün o kanı görmedim ama bunu gördüm Çığlık atmaya başladım, elimi kız kardeşimin bedenine koydum ama üzerinde hiç kan görmüyordum, vurulmuştu ve yerdeydi. Bunun üzerine tabancamı alıp aşağı koştum, onları öldürenin kim olduğunu bildiğimi düşünüyordum ve ben de gidip onları

öldürmek istiyordum. Ama iki kat indikten sonra geri döndüm."

Çok açık biçimde kafası karışmış ve acısından hayal görür halde olan Halid, "Onlar [kardeşi ve nişanlısı] bir kere daha öldürülür diye endişelendim. Binadan bir kadın 'ne oldu?' dedi, ona durumu anlattım. Sonra diğer kız kardeşimin evine gidip olanları anlatmak zorundaydım, o da şoke oldu, çünkü benim öldürüldüğümü düşünmüştü. Anneme de hep ölmeme hazır olmasını, benim böyle yaşamayı tercih ettiğimi, o yüzden olumsuz bir tepki vermemesi gerektiğini söylemiştim. Kendimin öleceğini düşünüyordum, kardeşimin değil. Bana, 'ne demek istiyorsun?' dedi. Ben de, ona bir şehit gözüyle bakmalısın ve gurur duymalısın, dedim. Şimdi, bunun annem için ne kadar zor olduğunu anlıyorum. Benim için de çok zordu."

FHKC'deki yoldaşlarıyla yaptığı tartışmalar, Halid'i cinayetlerin iki taraflı çalışan ajanlar tarafından işlendiğine ikna etmişti, bunlar FHKC içinde çalışan İsrail casusları veya Falanjistlerdi. Bunun bir sonucu olarak, katiller bulunup gerçek açıklanana kadar partiyle çalışmayı reddetti -ki bu bir yılı bulan bir süreç oldu.

Kayıpları yüzünden harap halde ve savaşın param parça ettiği Lübnan'ın bitmek bilmez baskısından kaçma ihtiyacı içinde olan Halid erkek kardeşlerinin yanında kalmak üzere Körfez'e gitti. Ama orada bile yemek yiyemiyor, uyuyamıyordu. Lübnan'a dönüp annesiyle birlikte kalmak için Sur'a gitti. FHKC liderliği ona suikastları araştırdıkları yönünde teminat verdi. Halid, annesinin bile ona, "Gidip çalışmalara katılman gerek, bu senin inancın," dediğini söylüyor. Ama diyor, "Yapamıyordum, hiçbir şey yapamıyordum."

1978'de İsrail, Lübnan'ı işgal etti ve Halid nihayet Sur'dan Beyrut'a döndü. FKGB ve diğer kadın örgütleriyle birlikte İsrail saldırısı altında olan bölgeden kuzeye akın eden yerinden edilmiş binlerce kişiye barınma sağlamak için çalıştı. "Gerçekten bölgede büyük bir karışıklık vardı ve gece gündüz demeden bir yerden başka

bir yere gidip çalışmak zorundaydık," diye hatırlıyor Halid. O sırada silahlı mücadelede yer almak istediği halde buna izninin olmadığını da itiraf ediyor, belki de FHKC liderliği onun kırılgan durumunun farkındaydı. O yüzden, diyor, "Benim görevim kadın birliği içindeydi, çünkü Birlik liderliğinin üyelerinden biriydim.

Leyla Halid'in Lübnan'ın dehşetinden ve aile hayatının yasından kurtulması, uluslararası sosyalist kadın örgütleriyle yaptığı çalışmalar aracılığıyla oldu. 1978 yılının yazında Moskova'da Demokratik Kadınlar Federasyonu'nun bir konferansında, Sovyet komitesiyle buluşan Filistin delegasyonunda yer almıştı. Valentina Tereşkova, Halid'e nerede okuduğunu sordu. Ailesinin yeterince parasının olmaması, Halid'in Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde 1960'ların ortalarında başladığı eczacılık eğitimini tamamlayamamasına yol açmıştı, bunun üzerine Tereşkova ona Beyrut'a döndüğünde bir Sovyet üniversitesine başvurmak üzere belgelerini göndermesini önerdi.

"Çok genç olduğumu, okulu iki yıl önce bitirdiğimi sanıyorlardı," diye hatırlıyor Halid. "O zamanlar çok genç görünüyordum. Ama okuldan ayrılalı on altı yıl olmuştu. Böylece onlara belgelerimi gönderdim ama tabii Bakanlık beni kabul etmedi, çünkü okula gitmeyeli çok zaman olmuştu. Ama kadın komitesi bana söz vermişti, o yüzden gelmeme izin vermek zorundaydılar."

1970'li yıllarda Sovyet bloku dünyanın her yerinden öğrencilere çok sayıda burs verir, Latin Amerika, Afrika ve Asya'daki sosyalist ve bağlantısız ülkelerden doktor, mühendis ve eczacı yetiştirirdi. Leyla Halid eğer çok talep olan bu üç alandan birinde eğitim yapmak istemiş olsaydı, hikâyesi farklı olabilirdi. Ama tarih okumak için başvurdu. Ve diyor ki, "Kimse tarih okumak için başka bir ülkeye gitmez, o yüzden beni kabul ettiler."

Eğitim almak istedikleri sırada bu imkâna kavuşamamış olan çoğu insan ve Ortadoğu'nun en eğitimli nüfuslarından olan Filistinlilerin

çoğu gibi, Leyla Halid kendini çalışmaya verdi. Sovyetler Birliği'ndeki ilk yılı olan 1978-79'da, Rusçayı sonraki üç yıl bu dilde eğitim alabilecek düzeyde öğrenmesi gerekiyordu. "Bazen benden başka derse giren olmazdı," diyor. "Diğerleri gelmezdi ve hoca onları beklemek zorundaydı, o yüzden başka şeyler konuşurduk." Halid'e göre, onu tavsiye eden Tereşkova'nın komitesinin gözü üzerindeydi, üniversite yetkilileriyle irtibata geçtiklerinde şu cevabı alıyorlardı: "Derslerine kendini veren bir tek o var." "On altı yıl sonra tekrar derse girmek zor," diyor Halid, "ben de bir anaokulu öğrencisi gibi davranıyor, çalışıp ev ödevlerimi yapıyordum. Benim için iyi bir tecrübe oldu bu."

SSCB'deki üniversitede bir başka FHKC üyesi, tıp öğrencisi Fayiz Hilal de bulunuyordu. Hilal son senesinde olmasına rağmen Halid'le tanıştılar, çünkü aynı ülkede eğitim gören FHKC üyelerinin birbirlerine yardım etmeleri ve destek olmaları bekleniyordu. Fayiz de onunla ilgilenmekle görevlendirilmişti. Talihsiz ilk evliliğinin Leyla'da uyandırdığı ihtiyatlılığa karşın, Fayiz Hilal ile aralarında, Leyla'nın bir daha yaşamayacağını düşündüğü anlaşılan duyguların geliştiğini gördüler.

"1979'da, Fayiz de Lübnan'da Filistinli Öğrenciler Genel Birliği'nin bir konferansına gidiyordu," diye hatırlıyor Halid. "Sonra Sovyetler Birliği'ne döndü ve birbirimizle, yani yoldaş olarak ilgilenmeye başladık ama aynı zamanda bir tutku vardı. Bir şeye karar vermedik ama bu ilişki gelişti."

Fayiz 1979'da mezun oldu ve o öğrenim yılının sonunda Halid Lübnan'a döndüğünde, Fayiz parti liderliğiyle konuşmalarını önerdi, çünkü Halid'in dediği gibi, "her şeyi parti içinde tartışırız, özel düzeydeki konuları bile."

Daha önce yaşadıklarından gözü korktuğu için Halid tereddüt etti ve ilişkilerinin daha yeni olduğunu ve önünde SSCB'de okuması gereken yıllar olduğunu söyledi. "Karar vermeden önce bu ilişkiyi

imtihan edelim, ayrı kaldığımız süre içinde imtihandan geçirelim, diye düşünüyordum. Ve tabii ilk evliliğimin tecrübesiyle, başarısız bir evlilik daha yapmaktan korkuyordum, o yüzden çok tedbirliydim.

Böylece, Fayiz Hilal Ürdün'e döndü ve Ürdün yetkililerine pasaportunu SSCB'de kaybettiğini söyledi ki ülkeye girip orada planladığı gibi bir tıp kliniği açabilsin. Bu arada Leyla Halid, Sovyetler Birliği'ne döndü, peşini bırakmayan mimliliği onu bir kere daha yakalayacaktı. Moskova Olimpiyatları 1980'de yapılacaktı: SSCB, Reagan yönetiminin boykot çağrılarının yönlendirdiği büyük bir siyaset ve medya saldırısıyla karşı karşıyaydı ve eski bir hava korsanının başkentlerinin sokaklarında elini kolunu sallaya sallaya dolaşması Rusların pek işine gelmiyordu.

Halid, Moskova'da aynı zamanda Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nin bir temsilcisi olarak bulunduğunu ve -yabancı öğrencilerin okumak üzere gönderildikleri şehir için çıkartılmış belgelerinin olması ve ülke içinde dolaşamamaları anlamına gelen- Sovyet seyahat tahditlerinin işini yapmasını engelleyeceğini söyleyerek itiraz etti. Sovyet yetkililer onu 200 kilometre uzağa, Rostov'a göndermek istiyor ve oradaki üniversitenin onun okuduğu beşeri bilimler konusunda uzman olduğunda ısrar ediyorlardı. Filistin delegasyonunu Halid'in yönettiği çocuklar konusundaki bir konferansta Küba Kadınlar Komitesi başkanı ve Raul Castro'nun karısı olan Vilma Espin, Halid'in okumaya Küba'da devam etmesini önererek durumu daha da karıştırdı.

Sonunda Filistinli Kadınlar Genel Birliği Halid'e konuyu büyütmemesini ve bir yıllığına Rostov'a naklini kabul etmesini söyledi. Halid'in Moskova'daki arkadaşlarından biri, kocası Moskova Üniversitesi'nde üst düzey parti görevlisi olan bir Rusça öğretmeni sonunda ona Sovyet hükümetinin onu bir yıllığına Moskova'dan göndermeyi neden istediğini anlattı. "eğer yardımcı olmak istiyorsan

Rostov'a gidersin," dendi ona. Başka durumlarda yaptığı gibi parti disiplinine uyarak buna da boyun eğdi. Ama diyor, "Öğrenciler çok gençti, 19 veya 20 yaşlarında, okulu yeni bitirmiş ve üniversiteye gelmişlerdi. Bu yaştaki öğrencilerle birlikte okumak benim için zordu. Ben 35 yaşındaydım.

Ama daha önce Beyrut'ta olduğu gibi Leyla Halid bir türlü eğitiminin sonuna gelemedi. 1980'de Lübnan'a İsrail askeri baskınları arttı ve bütün FKÖ gerillaları, nerede ne yapıyor olurlarsa olsunlar çağrıldılar. Yılın başında eğitimine mi dönsün, yoksa parti için çok önemli bir olay olan FHKC konferansına hazırlık yapmak için Lübnan'da mı kalsın diye liderlikle zaten çatışmıştı. O tartışmayı kazanmıştı ama İsrail baskınları tırmanırken ve öğrenci arkadaşları Ortadoğu'ya dönmeye başlamışken, onlara katılmak zorundaydı. FKÖ'lü öğrencilere Sovyet üniversitelerinden resmi izin verilmişti ve döndüklerinde eğitimlerini tamamlamalarına müsaade edilmişti, ama Halid bir daha dönmedi.

1981'de İsrail'le çatışma daha da kızıştı. Beyrut'la Güney Lübnan'ı birbirine bağlayan köprüler bombalandı ve Filistin direnişi için durum gitgide daha tehlikeli bir hal alıyordu. Bütün bunların ortasında Fayiz geldi. Leyla ile ara sıra birbirlerine yazıyorlardı, gerçi ikisi de ülkeden ülkeye geçtiği için bu zor oluyordu. Ama Halid'in Kopenhag'da tehditler aldığını ve Lübnan'daki durumu duymuş ve endişelenmişti. Fayiz onu şaşırtan bir şey yaptı, evlenme teklif etti. Halid, her zamanki gibi ihtiyatı elden bırakmayarak ona beklemesini söyledi ve SSCB'deki eğitimine devam etmesi gerektiğine işaret etti. Fayiz de tıp eğitiminde uzmanlaşacağı bir yer bulma niyetindeydi, o yüzden Leyla ona Rusya'ya dönmek için başvuru yapmasını ve orada buluşabileceklerini söyledi Ve tabii FHKC liderliğine başvurup izin almaları gerekiyordu.

Bunu izleyen yıl, İsrailliler, Filistinliler ve çeşitli Lübnan güçleri arasındaki savaş en kanlı evresindeyken Leyla ve Fayiz bağlantılarını

zar zor sürdürebildi, o yüzden 1982'nin Mart ayında Fayiz tekrar ortaya çıktığında Leyla onun gelmesini beklemiyordu. Leyla'ya Beyrut'ta ulaşmak bir mücadele gerektirmişti; Ürdün istihbaratı yolda pasaportuna el koymuştu. Ve sonra Fayiz korumacı kayınvalidesinin tavsiyesiyle de yüzleşmek zorunda kalmıştı.

"Bürolarımızdan birinde çalışıyordum ve bir gün öğle yemeği için eve geldiğimde Fayiz'i orada buldum. Onu evimde bulmak benim için büyük bir sürprizdi," diye anlatıyor Leyla Halid. "Annem ona diyordu ki, neden onunla evlenmek istiyorsun? Hep meşgul. Eğer benim oğlum böyle bir kadınla evlenmek isteseydi, kabul etmezdim. Madem senin annen burada değil, senin annen benim ve sana onunla evlenmemeni tavsiye ediyorum. Fayiz Batı Şeria'da yaşarken bir FHKC eylemcisiydi ve orada hapse atılmış, 1970'te İsrail makamları tarafından sınır dışı edilmişti, o zamandan beri ailesini göremiyordu.

"Ben de, 'neden?' dedim," diye devam ediyor Halid. "'Ben kötü bir insan değilim. Ben iyi bir insan olduğumu düşünüyorum.' Annem dedi ki, 'Biliyorum ama diğer kadınlar gibi yaşayamazsın. Fayiz ona kendisinin de FHKC üyesi olduğunu ve İsrailliler tarafından hapse atıldığını falan söyledi ama annem, 'evet biliyorum ama Leyla böyle bir şey yaşadı, adam bir eğitim kampının şefiydi, görüyorsun olanları!' dedi. Biliyorsun, bizim toplumumuzda kadınlar boşanmaktan korkar ve eğer boşanırsa, nasıl davrandığı sürekli izlenir. Eğer bir evlilik yürümezse kadın suçlanır. Ben boşanmış olmayı umursamıyordum, mücadele ediyordum, savaşıyordum, çalışıyordum, bu benim için sorun olmuyordu ama ailem için sorun oluyordu Ama ben bunu bilmiyordum çünkü onlarla yaşamıyordum."

Leyla'nın annesinin Fayiz'den yana çabalarına rağmen Leyla Halid ve Fayiz Hilal evlilik hazırlıklarına başladı. Tabiatıyla bu kolay bir işlem değildi, evliliğin yasal yönlerinde anlaşmak için şeyhi ziyaret

ederek işe koyuldular. Leyla'nın Lübnan pasaportu vardı ama Fayiz'in pasaportuna Ürdünlüler el koymuştu. FKÖ ona evraklar vermişti ama şeyh bunlara bakıp, "Bu ne böyle? Bu gerçek bir kimlik belgesi değil," dedi. Fayiz kendisinin İşgal Edilmiş Topraklar'dan olduğunu ve pasaportunun bulunmadığını, bunlardan başka evrakının da olmadığını anlatmaya çalıştı. Ama -bir aile dostu olan- şeyhin onları evlendirmeyi kabul etmesi, Halid'in nikâhı kıyacak başka birini bulma tehdidiyle mümkün oldu.

Evrak ve kimlik engeli (bütün bunlar sadece savaşçıların yaşadığı şeyler değildi, bütün Filistinliler için çok sıradandı) aşıldıktan sonra şeyhle çift bu sefer de farklı değerleri yüzünden çatıştı: "O zaman tamam diyor şeyh, gidip defteri açıyor, isimleri yazıyor ve 'kaç para?' diye soruyor," diye anlatıyor Halid. "Çünkü İslam'da kadına erkek tarafından para verilir ki boşanma halinde kadının elinde bir şey olsun. 'Kaç para istiyorsun?' dedi Ben de, 'Para istemiyorum. Ben bir mal değilim. Beni tanıyorsun, savaşçıları yönetiyorum, gidip mücadele içinde ölen insanlardan sorumluyum. Para istemem. Şeyh, 'hayır, hayır, hayır' dedi ve defteri kapattı Bana dedi ki, 'Eğer evlenmek istiyorsan bunu kabul etmelisin.' Fayiz gelip ne tartıştığımızı sordu, ben, 'Bunu kabul edemem,' dedim Bunun üzerine o, 'Tamam bir lira,' dedi. Ben de Fayiz'e, 'Lirayı ver bana!' dedim. O da verdi. Şeyh, 'Sonradan ne verilmesini istiyorsun?' dedi. Ben de bir lira dedim. Bana baktı ve 'Çok tuhafsın,' dedi. Ben de 'Tuhafım! Bunu da deftere yaz!' dedim."

Yasal girizgâh halledildikten sonra, nikâhın kendisi de bir o kadar kaotikti. Halid'in eniştesi onun evrakıyla birlikte şeyhi Sur'dan getirmekle görevlendirilmişti, sabah saat on bir sularında veya öğleyin gelmeleri bekleniyordu. Sabah saat sekiz buçukta Halid'in kapısı vuruldu. Gelen, bütün geceyi uyumadan sığınakta geçirmiş olan eniştesi ve şeyhti. Ailenin Sur kanadı, Güney Lübnan'da bulunan şehre yönelik yoğun İsrail bombardımanının kesintiye uğradığı bir ânı fırsat bilerek yola çıkmıştı, bu güvenli bir zamandı ama

planlanan zaman değildi. "Böylece, ofise telefon edip, 'gidip damadı bulun!' dedim. Komikti," diye anlatıyor Halid, nice gelini korkudan baygın düşürecek nikâhını. "Bir de İslamda iki şahidinizin olması gerekir, ben de ofistekilere, 'gelin, şahide ihtiyacımız var,' dedim. Onlar, 'Fayiz nerede? Tutuklandı mı?' dediler. Ben de, 'öyle de denebilir, evleniyor,' dedim."

Şimdi dalgasını geçse de Halid'in haklı olduğu bir nokta var. Kendisi, Fayiz ve FHKC'li yoldaşları için "Biz başka insanların yaşadığı hayatı sürmüyoruz," diyor. Annesi, tıpkı öldürülen kız kardeşi gibi -ve hatta onun ölümünden dolayı daha da kuvvetle- ona da "beyaz gelinlik" giymeyi ve düğün yapmayı yasaklamıştı. Fayiz de Batı Şeria'da yaşadıkları için ulaşamadığı kendi ailesine evlendiğini bildirmek istiyordu. Bu, Lübnan'dan ayrılmaları demekti, çünkü burada düşman ülke İsrail'le telefon bağlantısı yoktu, böylece çift, Bulgaristan'da bir haftalık balayı tatili için izin kopardı.

Bu arada, Fayiz'in annesi felç olmuştu ve oğlunu sınır dışı edildiğinden beri, yani on iki yıldır görmüyordu, ancak SSCB'deki eğitimi sırasında telefonla konuşabiliyorlardı. "Fayiz annesini aradığında ağlıyordu, annesi de ağlıyordu, ben de ağlıyordum, çünkü evlenmiştim ve annesi oğlunu göremiyordu," diyor Halid. "Annesi felç olduğu için konuşamıyordu, Fayiz ağladığı için konuşamıyordu. Bunun üzerine telefonu ben aldım ve merhaba dedim, annesi iki kelime söyleyebildi: '*Biddi Bedir*' -Bedir istiyorum- çocuk sahibi olmamızı ve adını Bedir koymamızı istiyordu."

Bütün bunlar 1982 Mayıs'ında oldu. Balayı girişimleri sırasında Halid hasta düştü ve hastaneye kaldırıldı; o arada İsrail'in Lübnan'ın tamamını işgal etmeyi planladığı dedikoduları onlara rahat vermedi. Halid dönmeleri konusunda ısrar etti; birkaç gün sonra da işgal gerçekleşti. "Korkunçtu," diyor.

Mayıs'ın sonuna gelindiğinde Halid, aynı zamanda hamile olduğunu biliyordu; Bulgaristan'da hastalanıp kanama geçirmesinin

sebebi de buydu, ancak oradaki doktorlar bunu fark etmemişti. Beyrut'taki hekimler ona üç ay boyunca yatması gerektiğini söylemişti, bu onu hâlâ acı acı güldürüyor. Annesi de hastaydı, 1976'da Leyla'nın kız kardeşinin öldürülmesinden beri çektiği, stres kaynaklı astımı ataklar yapıyordu. Ve Fayiz, diğer bütün doktorlarla birlikte en yakın hastanede göreve başlama emri almıştı. Çift, savaşın en ciddi biçimde başladığı 4 Haziran'da Beyrut'a vardı.

Hem hamile karısı hem de onun annesi için endişelenen Fayiz, Leyla'nın kız kardeşinin yanına gitmelerini önerdi, temiz havası astımlı oğluna iyi geldiği için dağların tepesinde bir ev tutmuştu. Halid, Beyrut'a dönmek niyetiyle annesini oraya götürdü ama Suriye güçleri kaçınca dağdaki köy İsrail hava saldırıları altında kaldı. 12 Haziran'da İsrail tankları geldi. Annesi ve kız kardeşi, kötü ünüyle Leyla Halid'in tanınmasından korkuyorlardı ama o geçen on yıl içinde yüzünün ve endamının tanınmayacak kadar değiştiğini söyleyerek onları rahatlattı. "Ayrıca," dedi, "bunlar asker, istihbarat değil, bir şey bilmezler. Küçük çocuklar ayrı bir gerilim sebebiydi, küçük yeğeni teyzesine, "Sana dokunurlarsa onları öldürürüm," diye söz veriyordu. "Ona, sesini kes ve bir şey söyleme, dedim," diyor Halid, "ama yine de çocuklar yüzünden korkuyorduk."

Karısıyla hiçbir bağlantısı olmadan Beyrut'a hapsolan Fayiz çok endişeliydi. Corc Habaş ona, "Korkma, biz Leyla'yı tanıyoruz, üstesinden gelecektir," demişti. Haklıydı ama Halid bazen kıl payıyla başarılı oluyordu. Kız kardeşi evi kiraladığı insanların Falanjist olduğunu öğrendikten sonra, Halid, onu İsraillilere verirler korkusuyla, "on gün uyumadım" diyor. Bir keresinde, savaş başlamadan önce planlanan bir yaz tatili için köyde başka bir evi kiralamış olan arkadaşı, Halid ailesinin evinin arandığı sırada Leyla'yı çağırdı. Leyla bir tabanca buldu, içine bir mermi doldurdu ve kendi kendine, "Eğer İsrailliler gelirse beni canlı ele geçirmelerine izin vermeyeceğim, dedi.

"On gün boyunca tek yaptığım, İsrailliler seyretmekti," diyor Halid. "Küçük çocukların onlara gidip tanklarla ilgili sorular sorduğunu ve askerlerin 'Haydi evine git, Beyrut'u bombalamak istiyoruz,' dediğini gördüm. Düşün, böyle izliyorsun, hemen şuracıkta, Beyrut'u bombalamalarını izlemek zorundasın." Tam da şüphe ettiği gibi, köydeki gevşek ağızlılardan da korkmakta haklıydı, bazı komşular arkadaşlarına Leyla Halid'in onlarla kaldığını bildiklerini ve herkesin güvenliği için oradan ayrılması gerektiğini söylemişti.

"Kız kardeşim bir çöküntünün eşiğindeydi ve ben de çok korkuyordum, diyor Halid. "Kafamda, eğer beni tutuklamaya gelirlerse kendimi öldüreceğimi kabul etmiştim. Sonunda, köyde ailesiyle kalan Fatima adında Surlu bir arkadaş geldi. Bana evlerinin İsrailliler tarafından aranmış olduğunu, onlarda kalabileceğimi söyledi, böylece oraya taşındım. On iki gün sonra, annemle birlikte Beyrut'a gitmek istiyordum. Onun ve annemin kimliklerini aldım, bana çok benziyordu, gözlerimiz aynıydı. Ve arabayla Beyrut'a gittik. İsrailliler arabayı durdurdu tabii, ama iyi bakmadılar, sadece arabaya baktılar, ben de onlara annemin hasta olduğunu söyledim ki bu doğruydu. 'Kimse Beyrut'a gitmiyor, orası bombalanıyor,' dediler. Bombalayan kendileriydi! Ama onlara annemi hastaneye götürdüğümüzü söyledim ve oraya ulaştık, halbuki kimse Beyrut'a gidebileceğimizi düşünmüyordu Şehre vardığımızda evimiz savaşçıların üssü olarak kullanılıyordu, Fayiz de hastanedeydi. Onu görmeye gittim, bana, Dr. Corc Habaş senin üstesinden geleceğini söyledi, dedi "

Hamile olduğu öğrenilince Halid'in FKÖ gerillalarıyla birlikte savaşmasına izin verilmedi, bu çok canını sıktı. Bunun yerine Filistinli Kadınlar Genel Birliği'yle yardım çalışmalarına katıldı, yaralılara, saldırı altındaki bölgelerden ve güneyden ayrılmak zorunda kalmış olanlara yardım ediyorlardı. Beyrut korkunç biçimde mülteciler ve savaşçılarla dolmuştu, tanklardan ve havadan bombalanıyordu. Halid'e bebeğini düşürme tehlikesiyle karşı karşıya

olduğu söylendi. "Kanamayı durdurmak için şu iğneleri yaptırmak zorundaydım, bombardıman da hiç durmuyordu, o yüzden hep bir yerden bir yere koşuyorduk," diye anlatıyor. Ağustos'un 1'i diyor, "korkunçtu, en uzun gündü." Yakıcı bir sıcak vardı ve bütün şehir korku içindeydi. Saldırıların, özellikle, Arafat da dahil olmak üzere FKÖ liderliğini arayan uçaklardan yapıldığına dair birçok söylenti vardı, o yüzden Halid sığınaklara gittiğinde insanlar, onun ateşi üstlerine çekeceği düşüncesiyle sığınacak başka yerler bulmaya çalışıyordu. "Fayiz hastanedeydi," diyor tekrar, "ve bütün okullar ve camiler hastane haline getirilmişti."

Sonunda, çembere alınan Filistin direnişi, üç ay boyunca Lübnan ulusal hareketinin yanında Beyrut'u savunduktan sonra, şehri terk etmeye karar verdi. Bir ay süren müzakerelerin sonunda bir anlaşmaya varıldı: liderlik ve savaşçılar ülkeyi terk edebilirdi, bazıları gemiyle Suriye sahillerinden kuzeye veya Akdeniz'i geçip Tunus'a gidecekti, bazıları da karayoluyla Suriye'ye. Anlaşmanın maddeleri uyarınca, çokuluslu -Amerikan, İtalyan ve Fransız- bir barış gücü, gerillaların gidişini ve Falanjistler ile İsrail güçlerinin saldırılarına karşı korumasız durumda olan mülteci kamplarındaki Filistinli sivillerin güvenliğini sağlamak üzere Beyrut'a girdi. Barış gücü, görevinin ilk kısmını gerçekleştirdi ve trajik biçimde ikincisini ihmal etti.[14]

Leyla ve Fayiz ülkeyi deniz yoluyla terk etti ve sahilden Suriye'ye geçti. Önce, işlemlerinin yapılması için bir kampa götürüldüler ama Halid'in yoldaşları onu hamileliğinden dolayı bir otele naklettirmeyi başardı. Daha sonra Suriye yetkilileri erkek savaşçıları serbest bıraktı ve Fayiz Leyla'nın yanına gidebildi. Eylül ayının 17'sinde, Fayiz yine hastanede çalışırken televizyon seyreden Halid, Beyrut'ta, İsrail silahlı güçlerinin himayesindeki Falanjist milislerin Sabra ve Şatila mülteci kamplarında yaptığı katliamların

14 Bassam Abu-Sharif ve Mahnaimi, *Tried by Fire*, s. 200.

haberini gördü. Çığlıkları ve bağırışları, otelde Lübnan'dan gelmiş bir kadının kaldığını bilen personeli ayağa kaldırdı ve Fayiz işten geldiğinde onun bayılıp hastaneye yatırıldığını öğrendi.

Lübnan'da yaşanan olaylardan dolayı üzgün ve öfkeli olan ve geride bıraktıkları için büyük endişe duyan çift, kendi hayatlarını bir biçimde yeniden kurmanın zorluklarıyla da karşı karşıyaydı. Fayiz Çekoslovakya'da tıp eğitimine devam etmek için başvuruda bulunmuş ve kabul edilmişti ama bununla ilgili yazışmaları kaçarken Beyrut'ta bırakmışlardı. Şam'daki Çekoslovakya Büyükelçiliği'nde onunla ilgili kayıtlar yoktu ama çifte, Çekoslovakya'ya gidip konuyu çözebilmeleri için vize verildi. Ama oradaki üniversite de ellerinde onun kabul edildiğine dair kayıt bulunmadığını iddia etti ve Şam'a dönmek zorunda kaldılar. Leyla uçakla döndü, Fayiz ise trenle arkadan gelecekti, çünkü ancak tek bir uçak biletine yetecek paraları vardı. Ama Leyla geri döndüğünde durumu öğrenen yoldaşları aralarında para toplayıp Fayiz'e uçak bileti gönderdi.

Şam'da ev bulmanın da bir o kadar güç olduğu ortaya çıktı, o yüzden çift ilk geldiklerinde Halid'in gönderildiği otelde kalmak zorundaydı. Aralık ayının 5'inde Fayiz ve başka Kızılay gönüllülerinin Lübnan'dan gelen yaralıları tedavi ettiği derme çatma hastanede Halid'in bir doktor randevusu vardı. Fayiz'in Sovyetler Birliği günlerinden arkadaşı olan kadın doktor acil hastaların arasında ona kısaca bakmayı kabul etmişti.

"Havanın rüzgârlı olduğunu hatırlıyorum, ilk kez rüzgârlıydı," diyor Halid "ve kahveyle sigara içiyordum. Doktor geldi ve 'Sigara mı içiyorsun?' dedi. Sonra Fayiz'e dönüp, 'Sigara içmesine neden izin veriyorsun?' dedi. Fayiz ise ona dedi ki, 'Savaş sırasında Beyrut'taydık ve ona hamile kadınların sigara içmemesi gerektiğini anlatan broşürler veriyordum hep. Ama sonra bir gün, bütün o bombalamalar olunca, ona iki paket sigara aldım. Sağ çıkacağımızdan emin değildik.'"

Bunu duyan doktor, doğumuna bir ay zaman olması gereken Halid'i muayene etti. Ve hiç tereddüt etmeden, başını kaldırıp, 'Doğum yakın, dedi. Halid hiçbir şey hissetmediğinde ısrarlıydı, hem üstelik kendisini muayene etmiş olan diğer doktorlar Aralık sonu veya Ocak başı gibi bir tarih hesaplıyordu. "Eğer senin ayının ilk günüyse, şimdi olabilir," dedi doktor. "Şimdi, yürü ve tuvalete gitme ihtiyacı duyduğunda bana haber ver." Halid daha koridorun sonunu bulamadan doktorun haklı olduğunu anladı ve hemen sonra kendini yatarken buldu, Fayiz'i de yeni doğacak bebeğe kıyafet almaya gönderdiler. Halid sadece bir saattir sancı çekiyordu ve anlattığına göre, "Odadaki kimse doğum yaptığımı bilmiyordu. Tek bir kelime söylemedim, doktorun bana söylediğini yapıyordum. Oradan oraya koşturarak yaşadığım için kaslarım esnekti, o yüzden doğum kolay oldu ama gerektiği kadar karnımda kalmadığı için bebeğin ölü doğmasından korkuyordum.

Korkulan boşa çıktı. Batı Şeria'daki hiç tanışamayacağı büyükannenin isteği üzerine Bedir adı verilen oğlan, doktordan tokadı yer yemez ağlamaya başladı. Annesi de ağladı; hem bebek kıyafeti almaktan dönemeyen kocası için hem de orada olamayan aileleri için. Doktor, Halid'in doğum boyunca hiç çığlık atmadığına dikkat çekti, "Ama canım sonunda yandı. Ona anlattım, şu anda kocamla, ailemle, dostlarımla mutlu olmak isterdim ama burada kimse yok, çocuğun kıyafeti de yok. Bu durumda ne yaptık? Bir çarşafı yırtıp bebeği kundakladık."

Leyla Halid uçaklar kaçırmış ve bir şehir gerilla savaşı yürütmüş olabilirdi ama yeni doğmuş bir bebekle ilgilenme konusuna hazırlıksız yakalanmıştı, hele Şam'da bir otelde, evini bavulunda taşırken. "Çocuk bakmayı bilmiyordum," diyor. "Gerçekten korkunçtu. Emzirmek istiyor ama beceremiyordu, bebek üç gün boyunca ağladı. İki evli yoldaşı yardım etmek için onu evlerine götürdü ama hiçbiri ağlayan çocuğu avutamıyordu. Leyla yavaş yavaş yeni doğmuş bir bebeği idare etmeyi öğrendi ve nihayet, kadrolarının, zaten

kalabalık olan mülteci kamplarında ev bulmaları yönündeki bir FHKC emri üzerine Fayiz üçüne Yermuk kampında bir ev bulabildi.

Halid için bir sonraki zorluk, şimdilik çalışamayacağını kabul etmek oldu. "Bu da yeni bir tecrübeydi," diyor. Şam'ın her yerinde FHKC'li yoldaşları hayatlarını yeniden düzenliyor, Beyrut'taki çalışmalarını yönlendiren çalışma ilişkilerini ve yapıları yeniden inşa ediyordu. Ama diyor Halid, aynı zamanda yuva ve kreş ihtiyacını da hakkıyla düşünmeye başlamışlardı. Parti liderliği geçmişte kadın sorunları üzerine çok konuşup az iş yapmış olabilirdi ama şimdi parti hiyerarşisinin üst kademelerindeki kadın üyelerin çocukları olduğundan, çocuk bakımı ve aile yükümlülükleri daha acil bir konu haline gelmişti. "Partiye katıldığımızda gençtik, evli değildik," diyor Halid. "Ama kadın kadrolar evlendi ve çocukları oldu, o zaman böyle şeylerin gerekliliğini düşünür olduk. İlk karar verdiğimiz şey bir kreş açmak oldu, böylece FHKC'ye çocuklarımızı bırakabileceğimiz bir kreş kurabilir miyiz diye sorduk ve tabii kabul ettiler, sadece kadrolardaki kadınlar için değil, kamptaki bütün kadınlar için. Araç gereç ne lazımsa ayarladık, çocuklarla nasıl ilgilenmeleri gerektiği üzerine toplantılar yaptılar, biz de çocuklarımızı oraya gönderdik ki işimizi sürdürecek zamanımız olsun

Halid'in de kabul ettiği gibi, FHKC'de bir kadın olarak, özellikle de ebeveynlik sorumlulukları olan bir kadın olarak var olmak korkunç zor olabilir. "Kendi yaşadıklarıma ve diğer insanların yaşadıklarına bakarak söylüyorum, bizim toplumumuzda bir kadının kurtuluş mücadelesi veren bir partiye bağlı olması, yüz yüze kaldığımız tehlikeler, çok zor ve bekâr olmaktan da farklı." Birçok kadın, diyor, rolleri arasında denge kurmanın zorluğu yüzünden hareketi bırakmıştır ve boşanmalar olur, "çünkü ilişkilerin nasıl olması gerektiğiyle bunları nasıl yaşadığımız arasında büyük fark görüyoruz." Julie Peteet de bu kalıbı teyit ediyor ve 1970'lerde ve 1980'lerin başında Lübnan'daki direniş hareketlerinde genç kadınların evlilik çağına gelince hareketten ayrılma oranlarının yüksek olduğuna dikkat

çekiyor. Eylemcilik dönemi "genç kız" olmanın kabul edilebilir bir parçasıydı ama yetişkin olduklarında kadınların artık aile sorumluluklarına, ev hayatına ve çocuk yetiştirmeye öncelik vermeleri bekleniyordu. Harekette kalanlar ya da politik sınırları biraz zorlamaya çalışanlarsa, "kadın" sorunlarını gündeme getirme çabalarının "burjuva" olma suçlamasıyla karşılandığını, fazla hırslı olan genç kadınların hafifmeşreplik ve uygunsuz davranış suçlamalarıyla karşı karşıya kaldıklarını görüyordu.[15]

O yüzden, 1980'li yıllar boyunca Leyla Halid, genellikle tek başına bakması gereken iki çocuğu olan bir anne olarak yeni rolüne uyum sağlamak zorundaydı; ikinci oğlu Beşar, Bedir'in hemen arkasından dünyaya gelmişti. "O sırada Fayiz daha Sovyetler Birliği'nde ihtisas yapıyordu," diyor. Ailesi ara sıra onu ziyaret edebiliyordu ama Halid'in FHKC içinde ve 1985'e kadar Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nde, bir dizi üst düzey görevi olduğu için (bunlara 1981'de seçildiği FHKC Merkez Komite üyeliği de dahildi) bu zor bir işti. "Onu 1985'te Aralık ayının sonunda ziyarete gitmiştik, iki çocuk ve benim işlerimle zor olmuştu bu. İşgal Altındaki Topraklar'da 1987'de İntifada başladı ve onları desteklemek için birçok faaliyet yürütüyorduk. Ve sonra Irak'a [1991] saldırısı oldu ve çok çok meşguldük. Yeğenimden gelip benimle yaşamasını ve en azından ben orada olmadığımda çocuklara bakmasını istedim. Cezayir'in başkentindeki Filistin Ulusal Konseyi toplantılarına ve başka yerlere de gitmek zorundaydım, o yüzden beş yıl boyunca koşturup duruyordum."

Yine de, Halid ikinci evliliğinde şanslı olduğunu düşünüyor. "Kocama çok yaslandım," diyor. "Tanışmamızdan önce FHKC üyesi olmasına rağmen bu konuda, benim bu kadar yolculuk yapmam konusunda hâlâ gerilir. Bununla başa çıkabilmemiz zaman aldı. Ama

15 Julie Peteet, "Women and the Palestinian Movement: No Going Back?", Saud Joseph ve Susan Slyomovics (der), *Women and Power in the Middle East*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001).

başka kadınlar da aileleriyle, özellikle ailelerindeki erkeklerle böyle sorunlar yaşıyor. Bekâr kadınlar bile, baba olmazsa ağabeyler, ağabeyler olmazsa amcalar."

Çocukları büyürken, Leyla Halid ve FHKC'nin üst kademelerindeki diğer kadınlar partinin tutum ve yapılarını kendi doğrudan tecrübeleriyle etkilemeye devam ettiler. Görüldüğü üzere, cinsiyet ilişkilerine dair ilerici teoriler hareket içinde önemli görevleri olan kadınların yüz yüze geldiği günlük zorlukların yerini tutmuyordu. Halid'in ifadesiyle, "1982'den 1992'ye kadar, bütün o yıllar boyunca Suriye'de üslenmiştim. Çalışma ile çocukları dengelemek zorundaydım. Diğer kadın yoldaşlar için de bu böyleydi, o yüzden parti içinde anne olan kadın yoldaşlar meselesini tartışmaya başladık, tüm kadınlar çocuklara bakıyor, peki ya erkekler?! Bunun üzerine tüm yoldaşların çocukların bakımından sorumlu olması kararını aldık. Bir de toplantılar gece on bire, on ikiye kadar sürüyordu, annelerin böyle geç saatlere kadar ayakta kalmak sorunda olmadığına da karar verdik. Bu da aslında, bize destek veren Corc Habaş ve Ebu Ali Mustafa gibi insanlar da dahil olmak üzere liderliğin takdiriyle karşılaştı. Hareket hayatın gerçeklerine karşılık vermek zorundaydı. Ondan önce, bekârdım, her yere gidebiliyordum, bu diğer kadın yoldaşlar için de böyleydi ama artık, başka insanlardan da sorumluyum, özellikle kocam yanımda olup yardım edemediği zaman."

Fotoğraf: Miriam Pellicano

AIDA CAMP *
SHEIKH BIM
ABDELHAKIM *

5

Devrimci Kadınlar

Leyla Halid'in Filistin mücadelesinin belirgin *dişil* simgesi olarak konumu hep biraz tartışmalı olmuştur. Genç bir Filistinli kadın eylemcinin ifade ettiği gibi, "Fark ettim ki, kadın devrimci savaşçıları ilahlaştırarak büyütülmeme rağmen onlar gibi olmam beklenmemişti. Evlenmem, çocuklar doğurmam ve kocama destek olmam bekleniyordu. Bu kadınların Arap direnişinin önemli unsurları olduğu öğretilmişti bana ama onlardan biri olmam beklenmiyordu, çünkü bu 'iyi bir Arap kadını' değilim demekti."[1]

Gerek Filistinli gerekse Batılı feminist yorumcular, Halid gibi bireysel olarak çok tanınan kadın militanlara gösterilen saygıyla askeri işgal altında yaşayan ve/veya büyük ölçüde mülteci bir topluluk olan partiyarkal bir toplumda kadınların karşı karşıya kaldığı çoklu baskılar arasındaki uçurumun altını çiziyor. Birçok Filistinli topluluklar içinde -ister diasporada ister Batı Şeria ve Gazze'de- "sıradan" kadın eylemciler için eylemliliklerinin sonucu, daha "saygıdeğer" bir kadın rolüne bürünmelerini isteyen aile üyelerinin veya içinde bulundukları topluluğun baskısı, hatta kendilerini reddetmesi olmuştur.[2] Başka birçok ulusal mücadelede olduğu gibi Filistin milliyetçi söylemi de epey cinsiyet yükü taşır, resmi belgelerde,

1 Shamillah Wilson, Anasuya Sengupta ve Kristy Evans, *Defending Our Dreams: Global Feminist Voices for a New Generation* (Londra/New York: Zed Books, 2005), s. 144.

2 Souad Dajani, "Between National and Social Liberation: The Palestinian Women's Movement in the Israeli Occupied West Bank and Gaza Strip", Tamar Mayer ve Sarah Graham-Brown (der.), *Women and the Israeli Occupation: The Politics of Change* (Londra: Routledge, 1994), s. 33; Sarah Graham-Brown, "Women's Activism in the Middle East: A Historical Perspective", Joseph ve Slyomovics, *Women and Power in the Middle East*, s. 28.

konuşmalarda ve başka metinlerde "ana" yurdun "tecavüze uğramasından" söz edilir, Filistin'i eril Siyonist saldırganlıktan korunması gereken bir dişil varlık olarak gösteren resim ve şiirler öne çıkar. Bu dilde kadınlara değer verilir, ancak ya edilgen ya da klişe rollere mahkûmdurlar.[3] 1970'lerde ve 1980'lerde Filistinli liderler ve entelektüeller arasındaki bir özeleştiri söylemi, Filistin toplumunun -kadınlara yönelik tutumları da dahil olmak üzere[4]- "modernleşmesi" gerektiğini vurgulasa da, bu her zaman eylem alanında bir değişime tercüme olmamıştır.

Kadınlar, Filistin ulusal hareketlerinde en azından 20. yüzyılın başından beri yer alıyor.[5] 1917 Balfour Anlaşması'na ve Filistin'de ikamet etmeyen Osmanlı ağalarının sattığı topraklara Siyonistlerin göç etmesine karşı yapılan gösteri ve kampanyalara kadınlar katıldı.[6] 1936 Filistin ayaklanması sırasında kadınlar (erkek) savaşçılara silah, yiyecek ve su taşıdı ve muhtaç durumdaki ailelere, özellikle Britanya manda yetkilileri tarafından hapse atılmış erkeklerin ailelerine destek verilmesini örgütledi. Filistinli yazar Soraya Antonius'un 1970'lerde röportaj yaptığı bir kadın eylemci "tabancayla talim yapmış" olduğunu hatırlıyor. 'Ama hiç savaşmadım. Esas olarak yiyecek hazırlayıp savaşçılara götürürdük, çünkü erkekler bizim kadar rahat dolaşamazdı ve biz kurye olarak çalışır, harekete para toplardık." Aynı kadın 1947-48 savaşı sırasında silah atış talimi yaptığını da anlatmış.[7] Ve 1948 Nakba'sında kadınlar ellerinden geldiği kadar yardım çalışmalarında ve az rastlanan bazı

3 Joseph Massad, "Conceiving the Masculine: Gender and Palestinian Nationalism", *Middle East Journal*, 49/3 (Yaz 1995), s. 467, 470–71, 474.

4 Frances Hasso, "Modernity and Gender in Arab Accounts of the 1948 and 1967 Defeats", *International Journal of Middle East Studies*, 32/4 (Kasım 2000), s. 492.

5 Hamida Kazi, *Palestinian Women and the National Liberation Movement: A Social Perspective*, Khamsin Kolektifi (der.), Women in the Middle East (Londra: Zed Books, 1987), s. 28.

6 Rita Giacaman ve Muna Odeh, "The Palestinian Women's Movement in the Israeli-Occupied West Bank and Gaza Strip", Toubia (der.), *Women of the Arab World*, s. 58.

7 Soraya Antonius, "Fighting on Two Fronts: Conversations with Palestinian Women", *Journal of Palestine Studies*, 8/3 (Bahar 1979), s. 26–45, 36.

vakalarda da -oğluyla kocası gözlerinin önünde öldürülünce oğlunun silahını eline alan Helva Zeydan gibi- savaşta yerlerini aldı.[8]

Nakba'dan hemen sonra çoğu Filistinli kadın kendi hayatta kalma mücadelesini veriyordu ve kadınların kamusal faaliyeti zayıfladı. Bu faaliyetler 1950'lerde ve 1960'larda tekrar ortaya çıktı; bu öncelikle kadın dernekleri ve orta sınıf kadınların yardım faaliyetleriyle ya da 1960'lara gelindiğinde, çoğu kez büyük ölçüde ana politik gruplar tarafından yönetilen ve onlarla ittifak halinde olan kadın örgütlenmeleriyle oldu.[9] 1970'lerin sonlarından itibaren feminist bir kadın hareketi gelişti, fakat azınlık olarak kaldı ve gene büyük ölçüde orta sınıflarla sınırlıydı;[10] kadınların politik faaliyetinin büyük kısmı kadınlar olarak özgül konumlarıyla bağlantılı sorunları ele almaktan ziyade hâlâ ulusal hareketle ya da çocuklarla ilgili yardım faaliyetleri ve aile desteğiyle ilintiliydi.[11]

Yine de diyor antropolog Julie Peteet, özellikle Lübnan'daki Filistinli kadınlar, "direnişin her alanına katıldı. Çok azı liderlik konumuna gelebildi ve çoğu toplumsal hizmetler alanında yoğunlaştı. Yine de, artık kadınlar eş ve anne olmaktan çok daha fazlasıydı. onlar savaşçı, lider, işçi, öğrenci, eylemci, kadro ve şehitlerdi. Bu eylem kategorileriyle bağlantılı toplumsal pratiklere yeni bir kimlik duygusu ve eviçini aşan özlemler eşlik ediyordu."[12] Kadınlar gerek İsrail yönetimindeki topraklarda gerekse dünyanın başka yerlerinde yürütülen operasyonlara katıldı ve her zaman değilse bile zaman zaman çoğunluğu erkek olan politik liderlikler onların başarılarını kabul etti. Soraya Antonius, 1979'da, "Direniş hareketinin Ürdün'de başladığı [1967'de] ve Lübnan'da kamplar açtığı 1969'da,

8 Kazi, Palestinian *Women and the National Liberation Movement*, s. 28.

9 Peteet, "Women and the Palestinian Movement: No Going Back?", Joseph ve Slyomovics (der.), *Women and Power in the Middle East*, s. 136.

10 Giacaman ve Odeh, s. 60.

11 Peteet, "Women and the Palestinian Movement: No Going Back?", s. 139.

12 Peteet, "Women and the Palestinian Movement", s. 137.

yeni bir düşünce"nin nasıl "yavaşça süzüldüğünü" anlatıyordu:

> [K]adınlar eldeki insangücü kaynaklarının yarısını oluşturuyordu, küçük, yenilmiş bir ulusun heba etmeyi göze alamayacağı bir nicelikti bu. Kadınlar, 1970 Amman muharebelerindeki Vehdat kampından Güney Lübnan'ın İsrailliler tarafından son işgaline kadar her krize, açıktan açığa katılmaya başladı.[13]

Daha sonra Arafat'la ittifak içine giren eski FHKC sözcüsü Bessam Ebu Şerif de Birinci İntifada hakkında şuna işaret etti: "Batağa saplanan İsrail güvenlik güçleri ne kadar genç adam varsa hepsini yakalayıp Nakab (Negev) çölündeki toplama kamplarına göndermeyi denedi. Ama... kadın komiteleri resmen işi devraldı ve üç aydan uzun bir süre boyunca devrimi başarıyla yönetti."[14]

Ama ulusal mücadeleyi feminist bir gündeme önceleyen kadınların hem kız kardeşlerine hem de kendilerine ne kadar ihanet ettiği, hâlâ ateşli ve yakıcı tartışmalara sebep olan bir konu. Milliyetçilik, çatışma ve ulusal kurtuluş mücadeleleri cinsiyetle herhangi basit bir biçimde kesişmiyor. Wenona Giles'ın *Feminists Under Fire*'da ifade ettiği gibi:

> Savaş kadınlar için iki uçlu bir süreç. Bir yandan savaşın getirdiği şiddetin acısını keskin biçimde çekiyorlar, diğer yandansa geleneksel patriarkal toplumlarda yaşayanlar için savaş, barış döneminin varoluşu içindeki sınırlayıcı hiyerarşilerden kurtulma zamanı olabiliyor. Ama böyle bir kazanım savaş sonrasında nadiren sürdürülebilir. Farklı savaş türleri, kadınların farklı türdeki katılımlarına imkân verir ve kadınların hayatları savaşın sonlandırılmasından çeşitli biçimlerde etkilenir.[15]

Neloufer de Mel aynı kitabın ileriki bir bölümünde bu bahsi

---

13 Antonius, *Fighting on Two Fronts*, s. 28–9.

14 Abu-Sharif [Ebu Şerif] ve Mahnaimi, *Tried by Fire*, s. 232–3.

15 Wenona Giles, Malathi de Alwis, Edith Klein ve Neluka Silva (der.), *Feminists Under Fire: Exchanges Across War Zones* (Toronto: Between the Lines, 2003), s. 1

ordudaki kadınların tahliline başvurarak sürdürür. Bir Tamil kadınının silahlı mücadele sayesinde en fazla güçlendiğini hissedebileceği zamanların, aslında kadının özgürlüğünün, cinselliği ve *kadın olarak* cinsiyetlendirilmiş kimliği baskı altına alınarak denetlendiği zamanlar olduğunu savunur. "Silahlı bir kadın savaşçı kendisi için öngörülen dişil rolü aştığı için belli bir düzeyde özgürlüğün tadını çıkartabilirse de disiplinin patriarkal zorlamasıyla özgürlüğü azalır."[16] Bazı feminist yazarlar, ulusal kurtuluşu önceleyen kadınlardan, sanki patriarkal söyleme kanmışlar ya da alternatif tercihler yapmalarını engelleyen çelikten kısıtlamaların kurbanıymışlar gibi söz ediyor.[17] Birçoğu halklarının hakları için mücadeleye katılmış olan Filistinli kadın hakları eylemcileri ve araştırmacıları bile bu konuda farklılaşıyor.[18]

Kadın özgürlüğünün simgelerinden biri olarak Leyla Halid'i kuşatan belirsizlik kendisinin Filistin kadın hareketinde yer almasıyla başlar. Kısacası bu harekete katılmayı gerçekte hiç istememişti.

1970'li yılların başında Corc Habaş, Halid'den esir tutulduğu Britanya dönüşü Lübnan'daki kamplarda militan olarak bir yandan Corc Haccar'la otobiyografisi üzerine çalışırken ayrıca FKÖ'nün "kitle örgütleri"nden Filistinli Kadınlar Genel Birliği'ndeki FHKC temsilcilerinden biri olmasını istedi; o sıralarda, Birlik, FKÖ içinde yer alan gruplardan herhangi birine üye olan veya hiçbirinden olmayan tüm kadınlar için bir şemsiye yapı kabul ediliyordu.

Ancak Halid son derece isteksizdi. "Reddettim," diyor. "Onlara, 'Ben bir savaşçıyım, silah taşımak istiyorum,' dedim. 'Sen aynı zamanda bir kadınsın, kadınların hakları için de savaşmalısın,' dediler.

16 a.g.e., s. 11.

17 Örn. bkz. Morgan, The Demon Lover.

18 Örn. bkz. Dajani, "Between National and Social Liberation," s. 33–61; ayrıca Rita Giacaman, Islah Jad ve Penny Johnson, "For the Common Good? Gender and Social Citizenship in Palestine", s. 126–34; Rita Giacaman ve Penny Johnson, "Searching for Strategies: The Palestinian Women's Movement in the New Era", Joseph ve Slyomovics, *Women and Power in the Middle East*, s. 150–8.

'Bunu yapamam, bu bir görev, hem de çok zor ve hoşuma gitmiyor,' dedim." Yılların tecrübesinin verdiği rahatlıkla yirmi küsur yaşındaki haliyle ilgili şöyle diyor: "Bazı kadın yoldaşlar, belki ben de onlardan biriydim, bizim erkeklerle aynı şeyleri yapabileceğimizi kanıtlamak istediğimizi düşünüyordu. O yüzden erkek gibi giyiniyor, saçımızı erkekler gibi kısa kesiyor ve silah taşıyabileceğimizi gösteriyorduk. Kadınları düşünmüyorduk. Bunun bizim işimiz olduğunu düşünmüyorduk."

Ancak, onun düşünüşü toplumda kadınların konumunun nasıl ilerletilebileceğiyle ilgili klasik tartışmalardan birine ışık tutuyor: kadınların toplumda karşı karşıya kaldığı özgül zorluklara ışık tutarak ve bunları çözmeye çalışarak mı, aynı şeyleri eşit başarıyla yaparak "eşit" olabileceklerini "kanıtlamak" üzere kadınları erkek rolleriyle bütünleştirerek mi, yoksa cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayananlar da dahil olmak üzere *tüm* baskıların azaldığı, teorik olarak daha eşitlikçi bir toplum inşa ederek mi?

Cebinde iki uçak kaçırma eylemiyle yirmilerinin ortasındaki Halid ikinci bakış açısına çok yakındı. "Toplumumuzda kadınların ikinci-sınıf vatandaşlar olarak küçümsendiği fikrine sahiptim," diyor. "Ben de dahil olmak üzere devrime katılanlar görev ve pratiklerde erkeklerle eşit olabileceğimizi kanıtlamak istiyorduk. Bizim için en yüksek rütbe silah taşımaktı, bu şekilde kendimizi onların alanında kanıtlamak istiyorduk." Ama Halid'e göre, Corc Habaş'ın kendisi onu bir toplantıya çağırdı ve "'bir kadın olarak kadınların hakları için savaşmak zorundasın, kadınların sesi olmak zorundasın,' dedi." Peki, kabul etmek zorundaydım ama kendime çok fazla güvenmiyordum."

Neredeyse kırk yıl sonra, Halid silahlı mücadeleye katılan kadınların yarattığı örneğin tüm Filistinli kadınlar üzerinde belirgin bir etkisi olduğunda hâlâ ısrarlı. "Pratikte, elimize silah alarak kadınlar için birçok şey başardığımızı düşünüyorum, çünkü bu, erkekleri

kadınların erkeklerle aynı şeyi yapabileceğine ikna etti, çünkü silah kullanmak pratiğe geçirilmiş siyasettir. Benim silahlı mücadeleden anladığım budur."

Ama, belki de gerilla olarak geçirdiği gençlik yıllarında teslim edebileceğinden fazlasını kabul ediyor: "Biz kadınların insan olarak -kadınların biyolojik olarak erkeklerden farklı olmasından söz etmiyoruz- bizim durumumuzda karmaşık bir baskı altında olduğumuzu düşünüyorum. İşgal altındayız ve bunda erkeklerle eşit baskı altındayız. Mülteciyiz, bunda da erkeklerle eşitiz. Aynı zamanda, toplumsal baskı var ve bu güçlü, o yüzden kadınlar silah taşıdığında, hem ulusal mücadeleye hem de toplumsal mücadeleye katılmaya çalışıyorlar.

Halid'in ilk meydan okuması, FKGB'nin 1974 konferansındaki karmaşık örgüt içi politikayı sorgulamak oldu. Bu birliğin ikinci konferansıydı; Kudüs'te 1967'de yapılan birinci konferansa İsrail makamları tutuklamalar ve sürgünlerle karşılık vermişti. Tutuklananlar arasında Birliğin Başkanı, eski bir siyasetçi olan İsam Abdul Hadi de vardı ve herhangi bir suçlamaya maruz kalmadan serbest bırakılmıştı.

Lübnan'da düzenlenen 1974 konferansı, Filistin ulusal kurtuluş hareketinin sağ ve sol kanatları arasındaki hizip tartışmalarıyla bölünmüştü. Üç gün sürmesi planlanan konferans yedi güne uzadı ve Halid'e göre olaylar o sırada Küba'yı ziyaret etmekte olan Yaser Arafat tarafından bile yakından izleniyordu. "Arafat Küba'dan doğrudan bizim konferansı yaptığımız yere geldi," diye anlatıyor Halid. Birlik, Fetih'in "geçici çözüm" teklifini tartışıyordu. Bu teklif, FKÖ'nün vurgusunu silahlı mücadeleden Filistin sorununun politik çözümüne kaydırmasına yönelikti. Emel Kavar'a göre,

> "Kadınlar Birliği'nin içinde Fetih'in Ebu Hadra'sı, İsrail'in Mısır'la yakınlaşmasının ardından uluslararası planda ve bölgede güç dengesinin İsrail'in lehine değiştiği argümanıyla bu

öneriden yana olan grubun başını çekiyordu. Halk Cephesi'nden Leyla Halid bunun FKÖ Misakı'ndan keskin bir kopuş olduğu ve silahlı mücadelenin Filistinlilerin elinde kalan, İsrail'e karşı kullanacakları tek araç olduğunu savunarak muhalefetin başını çekiyordu. " Kadınlar Birliği'nden bir uzlaşma kararı geçmesiyle Arafat koşullu bir zafer kazanmış oldu. Kadınlar Geçici Çözüm'ü destekledi ama aynı zamanda Ulusal Konsey'in tüm kararlarını destekleyen bir şartı da ekledi; bunun anlamı 1968 Ulusal Sözleşme'sini ve silahlı mücadeleyi desteklemek oluyordu. Ancak Halid de Abdul Hadi de muhalif kalmıştı. Uzlaşma Arafat açısından durumu kurtarıyordu ama kendi fraksiyonu içinden taraf değiştirenler onu mutsuz etmişti.[19]

Halid'in hatırladıkları ise şöyle: "Arafat, bizim konferansın sonunda anlaştığımız deklarasyonu değiştirmemizi istedi, biz bunu reddettik, o da çok öfkelendi. Ama burada 150 kadın delege vardı, bazıları sadece STK'ları değil ülkeleri temsil ediyordu, bu yüzden Arafat ne kadar kızarsa kızsın [deklarasyonu değiştirmeyi] reddettik."

1975'te Lübnan iç savaşı gerçekten başladı, ama bu aynı zamanda Birleşmiş Milletler Kadın Yılı'ydı. "Böylelikle," diyor Halid, "iç savaşın sürdüğü bir yerdeydik; aynı zamanda Birlik olarak o Yıl'ın bir parçası olmak üzere yaptığımız programı, planlarımızı sürdürmek zorundaydık. Birleşmiş Milletler'in ilk belirlediği şey de her ülkede o ülkenin sorunlarıyla ilgilenecek ve o toplumda kadınları destekleyip güçlendirecek bir ulusal komitenin olmasıydı. Bu bizim için zordu, çünkü biz bir 'ülke' değildik, 1974'te FKÖ BM'de artık gözlemci olarak kabul ediliyordu, bu yüzden Afrika Ulusal Konseyi (ANC) ve Güneybatı Afrika Halk Örgütü (SWAPO) ile aynı şekilde, bir kurtuluş hareketi olarak muhatap alınıyorduk."

Birlik, programı hayatı geçirmek için, çatışmaya ara verilen

19 Amal Kawar EEmel Kavarı, *Daughters of Palestine*, s. 58–9.

dönemlerden yararlanarak Kadın Yılı planlarını uygulamaya girişti. Ve Birlik'e katılması emrine başta şüpheyle yaklaşmasına rağmen Halid üstüne düşen işin hem tatmin edici hem de eğitici olduğunu gördü. "Kamplardaki diğer kadınları eğitmek zorundaydım, çünkü kendimizi savunmak ve harekete geçmek mecburiyetindeydik," diyor, "o yüzden kamplarda bir evden diğerine gitmek zorundaydım, bu da benim için müthiş bir deneyimdi, insanlardan çok şey öğrendim, alçakgönüllü olmayı öğrendim. Kadınların yaşadığı sorunları fark etmeye başladım, sadece mülteci olduklarını değil, hepimiz mülteciyiz ve kamplarda insanlar zor koşularda yaşıyor, ama aynı zamanda kadınların sorunlarına daha fazla kulak vermeye başladım. Bu bana Birlik içinde yeni bir rol verdi, sadece FHKC'nin temsilcisi olarak değil, aynı zamanda bir kadın olarak kadınların sorunlarını çözmek için çalışmam gerekiyordu. Bu bileşim benim için büyük bir tecrübeydi. Aynı zamanda, sadece mülteci kamplarında değil, köylerde yaşayan kadınların hayatı hakkında da bilgi edindim, buralarda kadının, ailesi için para kazanmak üzere çalışmaya gitmesi kabul edilir ama eşini seçemez, bu bir sorundur. Geniş aile tarafından para kazanmak üzere sömürülür ama politik konumunu seçme özgürlüğüne sahip değildir, ağabeyi ya da kocası gibi olmak zorundadır. Bu büyük bir sorundur."

Halid bu tecrübeleri seçildiği diğer FHKC ve FKÖ mevkilerine de -buna Filistin Ulusal Konseyi'ndeki (FUK) yeri de dahil- taşıdı. "Kadın sorunlarını tartışmaya, devrimin kendisinin sorunları olarak tartışmaya 1979'da başladık," diyor. "Genel Birlik ve kadın örgütlerimiz olmasına ve kadın sorunları üzerine çalışmalarına rağmen bu sorunlarla parti [FHKC] içinde ilgilenmiyorduk. Böylelikle fikirlerimizi aktarmaya başladık; kadınlar FKÖ içinde temsil ediliyor mu? FUK içinde? Buralarda kadınlar vardı ama hiçbir kadın Yürütme Kurulu'na kadar yükselmemişti ve bu konuyu FUK'de sürekli olarak gündeme getiriyorduk. Dünya Kadınlar Günü, 8 Mart hareket tarafından tanınmıyordu, biz de 1979'da bunu kutlamaya

başladık, sadece kadınlarla da değil, farklı fraksiyonların liderlerini gelip kadın sorunlarını tartışmaya davet ettik."

Uluslararası Alan

Lübnan'daki mülteci kamplarının yoksulluğundan çok uzakta, Filistinli Kadınlar Genel Birliği aynı zamanda 1970'lerin uluslararası kadın toplantılarında da yer alıyordu. Haziran 1975'te BM'nin ilk Dünya Kadın Konferansı Mexico'da toplandı ve zamanın devrimci ruhu içinde Siyonizmi ırkçılık olarak mahkûm eden bir önergeyi kabul etti. Aynı önerge 1978'de BM Genel Kurulu'nda da kabul edildi.[20] Ama 1950'lerden beri Filistin davasını desteklemiş olan sosyalist ülkelerdeki konferanslarda bile, Sovyet delegasyonundan ve Uluslararası Demokratik Kadın Federasyonu Başkanı Frieda Braun'dan "Siyonizm'den söz etmemeleri" yönünde gitgide artan baskı gördüklerini söylüyor Halid. "Braun, Siyonizm'den BM'de söz edildiği sürece bir kere daha söz etmemize gerek olmadığını söylüyordu. Bu şekilde, kadınlarla ilgili sorunlarda farklı ülkelerden kadınlar olarak herhangi bir çelişki yaşamıyorduk. Ama politik konularda çelişki yaşıyorduk."

Ama, nasıl ki Lübnan mülteci kamplarında tanıştığı kadınlar Leyla Halid'e kendi halkı hakkında çok şey öğrettiyse, uluslararası konferanslara katılmak da rüyasında bile görmediği konularda gözlerini açmıştı. "Konferanslardan birindeki bir oturumda," diye anlatıyor Halid, "bir kadın söz istedi ve kendisini lezbiyenlerin temsilcisi olarak tanıttı. Bana gelince, ben 'o nedir?' dedim. Bu bizim düşüncemizi aşar. Ve bu kadın en baştan dedi ki, platformdaki bu adamlar (çünkü iki erkek vardı ve biri rahipti), bu erkekler bizim düşmanımız.' Onlara platformdan inmelerini ve orayı terk etmelerini

20 Miyagi, "China's Palestine Policy"

söyledi Bunun üzerine biz de ayrıldık, diğerleri [panelistler] de ve o platformda kalıp konuşmasını yaptı ve kaydetti. Daha sonra herkese, 'bu ne anlama geliyor?' diye soruyordum. Benim hiçbir fikrim yoktu.

Bu Filistinli cinsel muhafazakârlığının 1970'lerin açık fikirli âdetleriyle ilk çatışması değildi. Halid'in anlattığına göre, 1969'da Filistinli Öğrenciler Genel Birliği'nin düzenlediği konferansa katılmış olan bir grup yabancı öğrenci, büyük ihtimalle Ürdün'deki FHKC eğitim kampına bir ziyarette bulunduğunda o da oradaydı, gerçi neresi olduğunu tam olarak hatırlayamadığını söylüyor. "Kadınlardan biri bize, 'Cinsel sorunları nasıl çözüyorsunuz?' dedi. Biz bunu düşünmemiştik bile ve kesinlikle tartışmamıştık. Bu yüzden, 'Bu tartışılacak bir konu değil, dedik. Onlar da bize, 'Nasıl yaşıyorsunuz? Nasıl ilişki kuruyorsunuz?' diye sordu. Biz de kurmadığımızı söyledik. Kampta erkeklerin çadırları kadınların çadırlarından ayrıdır. Halkımızın, kadınlarının kampa gelmesini engellemesini istemiyoruz, o yüzden toplumun geleneklerine dikkat etmek zorundaydık. Aynı zamanda toplumumuzun fikirlerini eğitimle değiştirebiliriz ama yavaş yavaş, zamanla."

"Bu konuyu ilk tartışmamız oldu, öğrencilerden biri de "Evet, erkeklerle cinsel ilişkilerimiz var," dedi ve tabii evlilik dışı ilişkiydi bu, biz de 'Nasıl?' dedik. Buna izin yoktur. Bizim kadınlardan biri, 'Hayır, hayır, hayır, Leyla'ya bakmayın, dedi çünkü ben biz bu konuları konuşmayız demiştim, o da solcu olduğumuz için ilerici olduğumuzu ve partide her konuda karar verildiğini göstermek istiyordu ama ben "Hayır, bu konuşmadığımız bir şeydir,' dedim.[21]

Uluslararası konferanslar Leyla Halid'i sadece yeni cinsel fikirlerle

---

21 Bu olay -çıplaklık haricinde- bir grup Kızıl Ordu Fraksiyonu eylemcisinin adı verilmeyen bir Filistin devrimci grubunun eğitim kampını ziyaret ettiği ve kamu içinde çıplak gezme ve cinsel faaliyet sebebiyle kamptan atıldığı, 2008 tarihli Alman filmi *The Baader-Meinhof Complex*'teki bir sahneye çok benziyor. Filistinlilerin cinsel muhafazakârlığı ve 1970'ler Avrupa ve Amerikan solunun özgürleşmiş varsayılan cinselliği arasındaki gerilim, 1970'lerde Batı'da ve İsrail'de Filistin solu hakkında yazılanlarda ve örneğin John Le Carré'nin *Little Drummer Girl*'ü gibi bağlantılı kurgularda sık sık ele alınan bir temadır

tanıştırmadı. Aynı zamanda uçak kaçırma veya askeri bir karşılaşma olmayan bir ortamda İsrailli düşmanlarıyla karşılaşmaya ve bazı durumlarda müttefiki bile olabileceklerini kabul etmeye zorladı onu. Halid'in delegasyonunun lezbiyen konuşmacı konuşurken dışarı çıktığı konferansta Filistinliler aynı zamanda, İsrail'in Filistinli vatandaşlarının da içinde bulunduğu, Maki'den (İsrail Komünist Partisi) bir grupla karşılaşma ihtimaliyle baş etmek zorunda kalmıştı.

"Onlarla hiçbir biçimde ilişkimizin olmamasına karar vermiştik," diyor Halid: "Ortak dostlarımız, özellikle Sovyetler bize soruyordu, onlarla neden konuşmuyorsunuz? Biz evlerimizi işgal eden insanlarla konuşmayız, dedik. Filistinlilerle bile, onlar İsraillileri temsil ediyordu, o yüzden onlarla konuşmuyorduk. Ama uluslararası bir konferansın yoğun ortamında, hepsinden kaçınmak her zaman mümkün olmuyordu. "Genel bir oturuma gidiyordum ve dışarıda bir erkek ve bir kadın duruyordu," diye anlatıyor Halid, "Adamı tanıyordum, bir Sovyet yazarıydı ve bana, 'Merhaba Leyla, nasılsın? Gelsene,' dedi. Arapça konuşuyordu. Ve kadın da gelip bana sarıldı ve aksanının Arapça olmadığını fark ettim. Arapça konuşuyordu ama bir yabancı Arapça konuştuğunda aksanı hemen fark edilir. Ona sordum, 'Sovyet misiniz?' ve arkadaşım bana dedi ki, 'Onu tanımıyor musun?' Ben, 'Hayır, kimsiniz?' dedim. Sovyet yazar 'Felicia Langer,' dedi, 'İsrail hapishanelerindeki bütün Filistinli tutsakları savunan İsrailli avukat.' Ben de, 'Peki, tanıştığımıza sevindim,' deyip oradan ayrıldım. Elim ayağım titriyordu. Grubumuzdan biri neyin var diye sordu ve. ağlamaya başladım. Dedim ki, 'Düşün! Felicia Langer bana sarıldı!'"

Ama diyor Halid, FHKC delegasyonu daha sonraki bir oturumda Langer'in konuşmasını dinledi ve İsrail hapishanelerinde ve işkence altında olan Filistinli kadınların, çantasından birbiri ardına çıkarttığı mektuplarını okumasını izledi. "İsrail'deki ırkçı devletten söz etti," diye hatırlıyor Halid. "Şaşırmıştık, delegasyon olarak bir

toplantı yaptık ve kendi kendimize sorduk, neden böyle bir tavır aldık? Bu kadın bizim gibi konuşuyor."

İkinci büyük Birleşmiş Milletler kadın konferansı 1980'de, Kadın Onyılı'nın ortasında, Kopenhag'da yapıldı. Halid, daha geniş bir FKÖ delegasyonunun parçası olarak oradaydı, çünkü FKÖ, BM gözlemci statüsüyle bu tür etkinliklere katılmak ve buralarda konuşmak hakkına sahipti ama oy kullanamıyordu. Ama Halid için, aldığı ölüm tehditleri ve İsrail hükümetinin Danimarka'dan iadesini istediğine dair haberler etkinliğe katılımına gölge düşürüyordu.[22] Anlaşılan, kanlı bir savaş kuşağının ön cephesinde her gün hayatının tehlikede olmasıyla baş edebiliyordu ama yabancı bir ortamda, değerlendiremediği bir çevrede ne yapacağını bilemeden bulunmak daha zordu. "Her gün tehdit mektupları alıyordum, diyor. "Delegasyonumuz korkuyordu çünkü bazı mektuplarda 'Seni burada öldüreceğiz. Danimarka'dan çıkmana izin vermeyeceğiz,' deniyordu ve Danimarka'ya gelmeme izin verdiği ve beni İsrail'e göndermediği için hükümeti eleştiriyorlardı falan. Delegasyonumuzdan farklı bir biçimde yaşamak zorundaydım.

Halid 1970'lerde birçok uluslararası konferansa katılmıştı, bunlar esas olarak kadın toplantılarıydı ama bazıları da farklı konulardaydı, çoğu sosyalist ülkelerde gerçekleşmişti ve bu toplantılarda Batılı basından ya da Batılı feministlerden fazla ilgi görmemişti. Kopenhag'da, bazılarının küstah ifadesiyle "tekrar ortaya çıktı" ve herkes de gördüğünü beğenmiş değildi.

Milliyetçilikle feminizm arasındaki gerilim bazıları için Leyla Halid'de vücut bulmuş gibiydi ve Halid, Robin Morgan gibilerinin belli bir düşmanlığıyla karşılaşmıştı. Morgan 1960'ların sonlarında ortaya çıkan ABD kadın hareketinin eski tüfeklerindendi ve Halid'e yönelttiği iğneleyici sözler düşünüldüğünde belki de ironik biçimde,

22 *Guardian*, 18 Temmuz 1980.

Sisterhood is Global'ın editörüydü. Ama terörizmin toplumsal cinsiyetlenmesi ve cinselliğine dair tahlilinde -ki buradaki başlıca tezlerinden biri terörist eylemlere katılan kadınların genellikle erkeklerin piyonu olarak veya kendileri bir tür ikame erkek olarak katıldıklarıdır- Halid ile ilgili olarak söylediği şudur:

> Bu bir kadın konferansı olmasına rağmen delegasyonun başında bulunan [FKÖ'lü] erkekler bu kadar dikkatin bir kadına yönelmesine öfkeleniyordu. Kadınlar (kürsü dışında ve resmi olmayan özel konuşmalarda) rahatsızlıklarını ifade ediyordu, çünkü Halid hiç *kadınlardan* söz etmiyordu. Bunun nedenleriyse bir yıl sonra bir Alman feminist dergisine verdiği röportajda ortaya çıktı. FHKC gerillalarının malum elit dudak büküşünü -İsrail kibutslarına mütevazı sınır baskınları düzenleyen *fidaiyin*'e yönelik küçümsemeyi- kadın olmakla ilgili bir çifte mesajla katmerlendirerek sergiliyordu: "Kopenhag'daki gibi bir uluslararası konferansta konuştuğumda Filistinlileri temsil ediyorum, kadınları değil Arap toplumunda evli ve çocuklu olmak çok önemlidir, ama benimle ilgili olarak bunu kimse merak etmiyor. Politik mücadele veren bir kadın saygı görür bundan [kadın hakları] söz etmeye başlayacak olsak örgütleyenler ve örgütler bizi ciddiye almaz. Avrupalı kadınlar gibi olmak istediğimizi söyleyecek... ve bizi reddedeceklerdir. O yüzden biz de namusun bekâretten ibaret olmadığını, anayurdumuzu geri almanın namusluluk olduğunu söylemeye çalışıyoruz." Kadın olmakla baş edebilmiş değil. Röportajda çok açık; bağlayıcı ilişkisi olmayan kadın için bile tabiyet ifade eden jestler, inkârın teyidi mecburidir. Etil tarz aracılığıyla isyan eden kadın bunu ancak kendi isyanının başlayabileceği noktaya kadar götürebilir.[23]

(Belki de konuya ilgili başka yazarların Morgan'ın Filistin delegasyonunun başında erkeklerin olduğu yönündeki iddiasını desteklemediğine işaret etmek gerekir; Emel Kavar'a göre delegasyonun

23 Morgan, *The Demon Lover*, s. 209–10.

başında Fetih'ten Mey Sâyiğ ve Cihan Hilu vardı. FKGB Başkanı İsam Abdul Hadi konferansın bir bölümünü izlemiş ve sağlığı bozulduğu için oradan ayrılmıştı.[24])

İngiliz gazeteci Jill Tweedie, Morgan kadar sert değildi ama arada büyük bir fark olduğu da söylenemez. Halid ile bir röportaj yapamamış olmasına kuvvetle içerlediği görülüyor ve Morgan'ın aksine, tamamen kadınlardan oluştuğunu söylediği FKÖ delegasyonunun "birleşmiş ve isimsiz kalmakta kararlı birlik"ini şiddetle eleştirmişti. Halid'i ya da başka bir Filistinli kadını başlı başına kadınlar hakkında konuşturmanın zorlukları konusundaysa Morgan'ın sözlerine katılıyor, ancak Tweedie kısa bir röportaj koparttığını da anlatıyor -"Arkasındaki sığır sürüsü çiğnemesin diye sırtımı siper ederek onu zorla dört dakikalığına sıkıştırmanın kibarcası- Bayan Halid'in hep hayatta ve iyi ve Beyrut'ta yaşıyor olduğunu öğrendim. Evli değil ve Filistinli Kadınlar Birliği'nin bir üyesi olarak günlerini Lübnan'daki mülteci kamplarında çalışarak, kadınlara okuma yazma dersleri vererek ve yetim kalmış Filistinli çocuklara bakarak geçiriyor." Tweedie sözlerine şöyle devam ediyor: "Son on yıl boyunca yürüttüğü çalışmalar gençliğindeki uçak kaçırma maceralarından temelde farklı değil; bunların hepsi Filistin anayurdu davasını ileriye götürmek için. Ve anlaşılan kaçınılmaz bir biçimde, Halid'in ölümcül Garbovari cazibesi"nden söz ediyor.[25]

Feminizm ve Milliyetçilik

Feminizm ve milliyetçilik konusunda Halid'in kendi pozisyonu açık. Öncelikle şunları ifade ediyor: "Bölgemizdeki bazı araştırmacılar, kadınların ulusal sorundan önce erkeklerle aralarındaki eşitsizliklere

24 Kawar [Kavar], *Daughters of Palestine*, s. 62.

25 *Guardian*, 18 Temmuz 1980.

ve toplumsal baskıya karşı çıkmaları gerektiğini söyledi. Bu çok ciddi bir konu ve bununla ilgili büyük tartışmalar yaptık. Benim için soru, daha doğrudan baskı hangisidir? İşgaldir. Kadınlar ve erkekler, çocuklar ve yaşlılar için bu aynı şey. Biz dedik ki, Filistinlilere ilk baskı yapan kim? İşgal."

Ama aynı zamanda kendi pozisyonuyla ilgili pragmatik sebepler sayarak 1967'den beri Batı Şeria ve Gazze'de var olan koşullar altında toplumsal konularda eylemler yapan herhangi birinin -doğrudan işgale karşı çalışmasa bile- tutuklanabileceğini söylüyor. "Hayır diyorlardı," diye anlatıyor, "önce toplumu değiştirmemiz gerekir. Biz de diyorduk ki, onu başaramayacaksınız, çünkü siz de hapse atılacaksınız. Şimdi hangisi daha tehlikeli? Seni hapse atan mı, yoksa istediğin eşi seçmene izin vermeyen baban mı? Daha tehlikeli olan senin hayatını, ailenin hayatını tehlikeye atandır, o daha kuşatıcıdır."

Ancak Halid aynı zamanda kadınlar için mutlak eşitliğin sosyalizmle sağlanacağına inananlara da tamamıyla katılmıyor. "Mücadelenin bize bazı haklar sağlayacağına inanıyoruz," diyor, "Ama bu her zaman paralel gitmez. Her toplumda bir kültür ve gelenekler mirası vardır, bunu da yasalar ve politikayla hemen değiştiremezsin, yavaş yavaş değişmesi kuşaklar alır. Politik olarak değişebilirsin, ekonomik olarak daha kolay değişirsin ama bunlar kültürle ilgili sorunlar ve eğitime dayanır. Anlıyoruz ki kadınlar haklarını elde ettiklerinde bunun anlamı erkeklerin ayrıcalıklarını ve otoritelerini kaybediyor olmaları."

Libya'da 1988 yılında bir konferansta tanıştıklarından beri Halid ile arkadaş olan Linda Clair, Birleşik Krallık'ta yaşayan Yahudi bir Filistinli dayanışma eylemcisi, "genelde, bu tartışmada feminizm tarafından saldıranların doğrudan mücadele tecrübesine sahip olduklarını düşünmüyorum, derken bu çizgiyi reddedecek Filistinli feministler olduğunu da kabul ediyor. Örneğin Gazzeli eski

bir FHKC eylemcisi olan İtimad Muhanna, başını örtmediği için Hamas eylemcilerinin fiziksel saldırısına uğramıştı, yaşadıklarıyla ilgili bir noktaya dikkat çekiyor: "Konu başörtüsü ve solcu partim ve üyeleri tarafından korunmam olduğunda, ulusal direnişe ve kitle hareketine aktif bağlılığımın hiçbir anlamı olmadı. Kadın kimliğim ve bunun, milliyetçi solcu bir özne olarak kimliğim tarafından nasıl gölgelendiği üzerine düşünmeye başladım. Ulusal kurtuluş ve bireylerin/kadınların özgürlüğü arasında bağ olduğunu koşulsuz varsaymam artık mümkün değildi.[26] Ve daha 1979 yılında Filistinli şair ve eylemci Mey Sâyiğ, Ebu Ammar'ın [Yaser Arafat] "kadınların karargâhlara gitmeleri ve buralarda yaşayıp savaşmaları gerektiğine" inanırken nasıl "daha güpegündüz kadınların evlerinden tek başlarına ayrılmalarını sağlamakta zorluk yaşadığımızı" anlamadığını söylüyordu. "İnsan birkaç aşamayı birden böyle atlayamaz, bu kadınları evde kilit altında tutmak kadar hatalı bir görüştür. Eğer karargâha giderse fahişe olarak görülecek. 1967-68'de Ürdün'deki kamplara gidişimizi hatırlıyorum, bütün erkekler sokaklara dizilip bizi selamlarken alaycı bir biçimde 'İşte *fidaiyina* geliyor,' diye tezahürat yapardı."[27] FKGB, Filistin toplumunda kadınların konumunu değiştirmek için "kayanın içinden bir yol açmak" zorundaydı diye anlatmaya devam etmiş Sâyiğ. Lübnan'daki bir Filistin mülteci kampında yaşayan bir halk eylemcisi "Fatma"ya göre, bazı erkekleri kadınların ön cephede yeri olduğuna ikna eden, ancak 1976 yılında Tel ez-Zaatar kampının kuşatılması ve bütün topluma yönelik aşırı tehdit olmuştu. "Kimse kızının yoluna yatmadı, çünkü herkes tehlikeyi hissediyordu ve komşular dedikodu yapamazdı, çünkü tüm kadınlar -anneler, kızlar, eşler ve bacılar- hepsi çalışıyordu."[28]

Leyla Halid, Halk Cephesi'nde geçirdiği kırk yıl boyunca önemli

26 Aitemad Muhanna [İtimad Muhanna], "The Leftist and Islamic Movements in Gaza: Conflating Ideology and Practice?", School of Oriental and African Studies'de 27-28 Şubat 2010'da düzenlenen konferansta sunuldu, basılmadı; ayrıca bkz. bu kitabın 169. sayfası.

27 Antonius, *Fighting on Two Fronts*, s. 30.

28 a.g.e., s. 33.

değişikliklere tanık oldu. Parti, diye iddia eder Halil Makdisi, kadınları silah altına almak ve 1960'larda dirilen direnişin ilk kadın Filistinli "şehidi" olan Nabluslu FHKC askeri komutanı Şadya Ebu Ğazale gibi örnekleri anarak teşvik etmek konusunda diğer fraksiyonlardan daha önde olmuştur. Halid, Şadya'nın adını 1969'daki görevinde kod adı olarak kullanmıştı.

Yine de, diyor Halid, "Lübnan'da bir grup savaşçıya ilk kez komuta ettiğimde adamlarda biri 'sen bize komuta edemezsin' dedi ve bazıları itiraz etti. Askeri seksiyonun şefi onlara, 'Bu bir savaş, kimin komutası altında hizmet vereceğinizi kendiniz seçemezsiniz, tartışmayıp emirlere uyuyorsunuz,' dedi. Gerçi bu benim için, başka kadın yoldaşlar için olduğundan daha kolaydı, çünkü uçak kaçırmalardan sonra tanınıyordum. Oysa başka kadın subaylar için, 'Ölmeye hazırız ama bir kadının komutasında değil,' diyorlardı. Savaş zamanında bile gidip bunu tartışarak zaman kaybetmek zorunda kaldığımız oluyordu. Ama dört kadın subaydık ve erkekler bizi tanıyıp bize daha fazla güvenmeye başladı. Ne var ki bu kırk yıl aldı. Mücadele sırasında, toplumdaki ve parti içindeki birçok eski fikri ve geleneği kırabiliyorduk ama parti için de bizim için de çok zordu. Bazı kadınlar 1970'lerde evlerimizde bile eşit olmamız gerektiğini düşünürdü; yani ben bulaşık yıkıyorsam o da bulaşık yıkamalı. Bu zor. Yine tartışmamız gerekiyordu, bunu zamanla değiştirmemiz gerekiyordu, radikal biçimde değil. Bazı insanlar diyordu ki: böyle şeyleri konuşurken kademe kademe gitmeliyiz, yoksa erkek üyeler partinin kendisinden korkmaya başlayacak."

İçerden kendi kadın kadrolarının ve daha geniş dünyadaki olayların baskısıyla -esas olarak İşgal Edilmiş Topraklar'daki kadınların hapsedildiğinin ve öldürüldüğünün ama mücadele içinde yüz yüze geldikleri sorunların erkek eylemcilerin karşılaştıklarından farklı olduğunun teslim edilmesiyle- FHKC, partide kadınların rolü üzerine bilgi temin ederek, parti kademelerindeki eğitim programlarına toplumsal cinsiyet sorunlarını dahil etti. "Bu önemliydi," diyor

Batı Şeria'nın Beyt Sahur kasabasındaki bu duvar resminde Leyla Halid'in görüntüsü bir suikast sonucu hayatını kaybetmiş olan FHKC'li yazar Ĝassan Kanafanl (resimde) ve FHKC'nin üç genel sekreteriyle -Corc Habaş, Ebu Ali Mustafa ve Ahmed Saadat- bir arada yer alıyor. (Sarah Irvlng).

Halid, "çünkü teorik olarak her parti kadınlar ve erkekler arasında eşitlik sağladığını söyleyebilir ama FHKC'de bu farklıdır, çünkü insanların üye olarak kendilerini kanıtlamaları gerektiğinden, kadınların daha yüksek kademelere aday gösterilebilmesi için sorunları üzerine kafa yorulmalıdır."

FHKC İçinde Kadınlar

Che Guevara ve Fidel Castro[29] gibi kişilerin fikirlerinden ilham alan bir Marksist devrimci örgüt olarak FHKC, öncülü olan Arap Ulusal Hareketi gibi, katı bir görevler ve sorumluluklar düzeni kurmuştur.[30] Şu ana kadar gördüğümüz gibi, üyelerin evlilik gibi hayatlarına dair önemli kararlarda liderliğin onayını almaları ve tam üyeliğe kabul edilmeden önce faaliyetleriyle bağlılıklarını ispat etmeleri gerekir. Bu, FHKC'nin politik etkisinin her zaman resmi üyelikten daha büyük olması anlamına gelmiştir. Üyelik bilgileri bariz güvenlik sebepleriyle hiçbir zaman kamuya açılmamıştır ama bazı yorumcular üye sayısının birkaç bin, daha yakın zamanlardaysa yüzler düzeyinde olduğunu kestiriyor.[31] FHKC kadınlarının bu katı iç düzenlemeleri etkilemesi gerekiyordu ve Halid diyor ki, bu zaman zaman bir mücadele gerektiriyordu. "Fetih bir küçük burjuva hareketidir ve daha fazla insan bu örgüte katılır, çünkü farklı politik fikirlere açıktır. FHKC'de birçok taahhüdümüz vardır, FHKC aynı şekilde örgütlenmez ve Marksistler olarak birçok yeni yöntemi benimsedik. Kadın ve erkeklerin mücadele içinde eşit olarak nasıl çalışabileceği konusundaki fikirlerimizi pratiğe geçiriyoruz ama aynı zamanda bu konuda büyük tartışmalar yapıyoruz."

---

29 Alexander, *Palestinian Secular Terrorism*, s. 33.

30 Kaziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World*, s. 23.

31 Alexander, *Palestinian Secular Terrorism*, s. 38.

Ve fraksiyonların yüksek kademeleri ve resmi üyelerinden ziyade taban düzeyinde, kadınların rolü daha da tartışmaya açıktır. Lübnan'daki Nehr el-Bârid kampından Filistinli bir militan 1970'lerde Rosemary Sayigh'e, "korku çemberinin kırıldığını ve artık kampta faal bir hareketin olduğunu," anlatmıştı: "Tarihimizde ilk kez kadınlar gerçek rollerini aldı ve oğlanlar gibi kızlara da askeri eğitim verildi. Kimliğimizi yeniden kazandığımızı hissettik, sadece Filistinliler olarak değil, insanlar olarak."[32] Ama Filistin direnişinde kadınların rolünün geliştiği konusunda bu kadar ümitli olmayanlar da vardı. Lübnan'daki mülteci kamplarında büyümüş olan ve 1970'lerde Sayigh'in röportaj yaptığı bir kadın militana göre:

> Bugüne kadar Devrim kadına gerçek rolünü vermedi. Devrim kadınların rolünü hâlâ onların kafesten kurtulmasına izin vermeyecek bir şekilde anlıyor.. bugüne kadar kadınlarımızın çoğunluğu ailelerine karşı politik faaliyete katılacak kadar mücadele edemiyordu.. Devrim'de sorumlu pozisyonlarda olan ve gerçek devrimciler olduklarını iddia eden ama hâlâ karılarının ve kızlarının Devrim'de yer almasına izin vermeyen insanlar tanıyorum.[33]

Leyla Halid işin hiç de bitmiş olmadığının farkında. "FHKC'deki erkekler, hepsi bir kadının bunu yapabileceğine ikna olmuş değil. Eğitim zaman alıyor, ama kadınlar önder olabileceklerini pratikleriyle de kanıtladı." FHKC'nin Merkez Komitesi'ne ilk kez 1972'deki üçüncü konferansta kadınlar seçildi, diyor Halid ve buradaki ve Politbüro'daki kadın sayısı yavaş yavaş arttı. 2000'deki altıncı konferanstan beri FHKC Politbürosu'nda üç kadın var diyor Halil Makdisi; Leyla Halid, Halide Cerar ve Meryem Ebu Dakka. Halid kadınların temsilini seçim yoluyla arttırmanın da, özellikle Batı Şeria ve Gazze'deki durum ve mevcut Genel Sekreteri Ahmed Saadat'ın İsrail'de tutuklu bulunması yüzünden FHKC 2000'den beri konferans

32 Sayigh, *Palestinians: From Peasants to Revolutionaries*, s. 165.

33 a.g.e., s. 180.

düzenlemediği için, yavaş ilerleyen bir süreç olduğuna işaret ediyor.*

FHKC içinde kadınlar tarafından talep edilen değişikliklerin hepsi sempatiyle karşılanmadı. Partinin 1981'de yapılan dördüncü konferansında hareket içinden kadınlar önderliğe FHKC üyeleri arasında çokeşliliğin yasaklanması önerisiyle geldiklerinde, yoldaşları onlara, "İki kere evlenen FHKC üyemiz mi var?" diyerek karşı çıktı "Biz de belki bir ya da iki kişi, dedik," diyor Halid. Göründüğü kadarıyla parti, partili erkeklere harekette yer alan kadınlar üzerindeki yaygın bir baskı değil de marjinal bir mesele olarak görünen bir şeyi ele alarak, FHKC'nin doğrudan İslami bir hükmü reddettiği yönünde tartışma ve muhalefete yol açmaktan korkmuş. "Biz de artık buna belgelerimizde yer vermiyoruz," diyor Halid. "Vakalar üzerinden tartışıyoruz ama partinin resmi pozisyonu değil, çünkü belgelerimiz, politikalarınız kitlelere açık ve bunu orada yazsak bilinir hale gelir..O yüzden bunu kabul etmek zorunda kaldık."

Ve Halid FHKC'nin üst kademelerinde kadınların artışından bahsetse de FKÖ'nün aynı şeyi yapmadığını da bildiriyor. "Bu şeyleri diğerleriyle, Fetih'ten kadınlarla konuştuk ama FKÖ'nün kendisi için, kadın bakış açısını FKÖ olarak ele alan bir belge çıkartabileceğimizi sanmıyorum, çünkü orada bulunan kadınlar kadın olarak değil, farklı parti ve fraksiyonlardan seçilmiştir ve birçok farklı görüşleri vardır. FKÖ'nün önderliğine neden ulaşamadığımız sorusuna gelince, daha yüksek mevkilere ulaşabilmek için daha fazla kadının karar veren konumlarda olmasına ihtiyacımız var. FKÖ'de de bu henüz gerçekleşmedi. Bunu tartıştık ama toplumsal olarak kurtuluşumuzu nasıl gördüğümüz ve bunun ulusal mücadeleyle bağı konusunda bir politikaya, bir belgeye hiçbir zaman ulaşamadık. Bununla ilgili daha fazla şey bilmeye ihtiyacımız var, kadın sorunlarıyla ilgili yazılmış çok şey var ama bizim tarihle ilgili, kendi tarihimizdeki kadınlarla ilgili daha fazla şey bilmemiz gerekiyor."

* FHKC, 46. Kuruluş yıldönümünü kutlamak için 7 Aralık 2013 tarihinde Gazze'de düzenlediği kitlesel mitingde 7. Ulusal Konferansı'nı kısa süre önce gerçekleştirdiğini ilan etti. (Yayıncının Notu)

1990'lı yılların ortasında Emel Kavar tarafından yapılmış olan hesaplamalara göre, ana FKÖ fraksiyonları içinde kadınlar en büyük başarıya üyeliklerin yüzde 28'ine, Merkez Komite'nin yüzde 17'sine ve Politbüro'nun yüzde 13'üne sahip oldukları FDKC içinde ulaşmıştı. FHKC içinde, kadınlar kadronun yüzde 15'ini temsil ediyordu ve Merkez Komite üyeliklerinin yüzde 5'ine sahiplerdi, Politbüro'da ise hiç kadın yoktu (bu 2008'de Leyla Halid, Halide Cerar ve Meryem Ebu Dakka'nın Politbüro'ya seçilmesiyle değişti) En kötü göstergeler Fetih'ten geldi, örgütün 1980'de gerçekleşen 4. kongresindeki delegelerin sadece yüzde 7'si kadındı; 5. Kongre 80 üyeli Devrimci Konsey'e 6 kadını -daha önce bir kadın vardı- seçti.[34] Kavar, daha sonra FUK içinde bu kadar az sayıda kadının bulunmasının kadınların yeterince temsil edilmediği ve Hıristiyan Filistinliler gibi başka gruplar için kota benzeri uygulamaların ve Fetih iktidarının tabanını güçlendirmek için varılan uzlaşmaların kadınların aday listelerine girmesini özellikle zorlaştırdığı anlamına geldiğini belirtti. 1996'da FHKC, 6. Kongresi'ne cinsiyet kotası getirdi ama, diyor Kavar, "ketum Halk Cephesi'nin önde gelen kadın üyelerinden biri, aşiretçiliğin önderlik kademelerini ne kadar belirlediğini gördüğünde yaşadığı şaşkınlığı anlatmıştı, bunun kanıtı, erkek önderlerin belli kadın önderliği görevleri için kendi kadın akrabalarını seçmesiydi."[35] Ancak Leyla Halid bu açıklamanın "gerçeği yansıttığını" inkâr ediyor.

Leyla Halid, Filistinli kadınların durumunu, yüz yüze kaldıkları mücadeleleri, uzun dönemli mülteci varoluşunun veya askeri işgalin etkilerini ve 1970'lerde ve 1980'lerde kaydettikleri ilerlemenin ardından, kendi gözünde, neden gerilediklerini daha iyi anlama ihtiyacına vurgu yapıyor. "Bence şimdi toplumumuzda kadınların neden geri gittiğiyle ilgili derinlemesine bir çalışma yapmamız gerek,"

34 Kawar [Kavar], *Daughters of Palestine*, s. 85–6.

35 Amal Kawar [Emel Kavar], "Palestinian Women's Activism after Oslo", Suha Sabbagh (der.), *Palestinian Women of Gaza and the West Bank* (Indianapolis: Indiana University Press, 1998), s. 239.

diyor. "Bütün durum zor. Bütün teori elimizde, şimdi gerçekleri tartışabilmeye ihtiyacımız var. Ve bir de sadece kadınlar olarak değil. İşgalin çocuklarımız üzerindeki etkisini ve televizyonun, okuldaki müfredatın ve bütün bu şeylerin düşüncelerine ne yaptığını bilmek zorundayız. Askeri işgal altındaki bir toplumda veya sürgünde yaşayan insanlarda nasıl değişikliklerin olduğunu bilmek zorundayız."

Genel Birlik içinde farklı fraksiyonlardan kadınların ilişkisi bazen rahatsız yürümüştü ama 1982'de Beyrut'tan toplu göçün ardından dağılma ve politik anlaşmazlıklar Birlik'i daha da böldü. FKGB önderliğinin Fetih'le bağlantılı olan birçok üyesi, sol fraksiyonların yerleştiği Şam yerine Tunus'a yöneldi. FKÖ Başkanı Yaser Arafat'ın 1985'te Mısır'ı ziyaretinin ardından Suriye ile Fetih arasındaki ilişkiler bozuldu;[36] Arafat, Filistin Ulusal Konseyi'nin Amman'da toplanmasını sağladı, Fetih de Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nin Suriye'de çalışmasını yasakladı. FHKC o sırada Arafat'la olan birçok politik anlaşmazlığı üzerine FUK'yi boykot etmeyi seçti, gerçi esas sebep İsrail ile diyaloga girme konusuydu. FKGB konferansını yapmaya karar verdi, Tunus'a gittikten sonra yapılacak ilk konferanstı bu, aynı zamanda Amman'daki ilk konferanstı. Bunun üzerine, FHKC ve diğer FKÖ fraksiyonları bunu da boykot etti.

FKGB ile ilişkileri düzensizken FHKC kadın sorunlarıyla Filistin Halk Kadın Komiteleri aracılığıyla ilgilendi. Komiteler 1970'lerde, eylemci kuşaktan daha genç kadınlar tarafından, İşgal Altındaki Topraklar'da kurumsallaşmış olan kadın hareketinin yardım çalışmalarının yanı sıra politik eğitim ve kampanyaları yürütmek için kurulmuştu. Ancak 1980'lerin başına gelindiğinde bunlar, farklı hizipleri yansıtan dört ayrı örgüte bölünmüştü.[37] 1981'de, "Filistinli

36 Said K. Aburish, *Arafat: From Defender to Dictator* (Londra: Bloomsbury, 1998) [Bay Filistin Yaser Arafat, Ankara: Elips Kitapları, 2008].

37 Joost Hiltermann, "The Women's Movement During the Uprising", Sabbagh (der.), *Palestinian Women of Gaza and the West Bank*, s. 41, 41–52, 42–3.

kadınları güçlendirmek, erkekler ve kadınlar arasında gerçek eşitlik ve bunun yanı sıra bütün toplumsal sınıflar arasında adalet sağlamak için mücadele" etmek üzere FHKC'nin Filistin Halk Kadın Komiteleri Birliği (FKK) oluşturuldu. "Diğer yandan [FKK] kendisini ulusal bağımsızlığı sağlamak için İsrail'in kanunsuz işgaline karşı mücadele eden Filistin ulusal hareketinin parçası sayar."[38] Komiteler, politik faaliyetlerin yanında gelir elde etmek için kurulan kooperatifleri ve kreş merkezleri gibi sosyal programları da desteklemiştir. Leyla Halid 1986'da, Yermuk mülteci kampında yaşadığı sırada başkan seçildi.[39]

FHKC grubunun FKGB'nin muadilini yarattığı ya da rolünü ele geçirmeye çalıştığı yönündeki suçlamalara cevaben Halid şunu ileri sürüyor: "Genel Birlik, Suriye'de çalışmayı bıraktı, çünkü Fetih ile Suriye'nin arası iyi değil, biz de burada bir şey yapmak zorundaydık, bu bizim buradaki kitle örgütümüz oldu, dedik." Örgütün FKGB'nin yerine geçmeyi değil onun şemsiyesi altındaki üye örgütlerden biri olmayı hedeflediğinde ve başta almayı planladıkları Filistinli Kadınlar Örgütü adını FKGB'yi kızdırmamak için değiştirdiklerinde ısrarlı "Bu örgütün amacı parti üyesi olsun olmasın kadınları ulusal ve toplumsal mücadeleye örgütlemekti," diyor Halid. Genelde, komiteler, sol eğilimli kadınlar için önemli bir örgütlenme aracı oldu, özellikle de içlerindeki pek çok eylemcinin İsrail güvenlik güçleri tarafından tutuklama ve hapis cezasıyla tehdit edildiği, Batı Şeria ve Gazze'deki İntifadalar sırasında.[40] Komitelere kimlerin üye olduğu kamuya açıklanmasa da 1990'ların ortalarında, çoğu öğrenci olan 5-6 bin eylemcileri olduğunu iddia ediyorlar.[41]

FHKC'nin Oslo Anlaşması'nı reddetmiş olmasına rağmen 1996'da

38 www.upwc.org.ps, 1 Ağustos 2011.

39 "Union of Palestinian Women's Committees: Farewell to Comrade Leader Maha Nassar", www.pflp.ps, 14 Ekim 2008.

40 Kawar [Kavar], *Daughters of Palestine*, s. 103.

41 a.g.e., s. 102.

FKK'nin Batı Şeria/Gazze seksiyonu, 1994'te Planlama Bakanlığı'nın bir parçası olarak kurulan ve Oslo-döneminin İşgal Altındaki Toprakları'nda kadınların haklarını ileriye götürmek için çalışan Kadın Sorunları Teknik Komitesi'ne (KSTK) katıldı. Kendi ifadesiyle, KSTK'nin amacı, "gelecekteki Filistin devletinin örgütlenmesinin ve altyapısının bir parçası olmak, barış sürecini destekleyecek bütün hazırlık çalışmalarına toplumsal cinsiyeti dahil etmek ve devlet kurumlarını, Filistinliler arasında cins, din ve ırk ayrımı olmaksızın eşitlik ilkesini teyit eden Bağımsızlık Bildirgesi'ni (1988) bütünüyle hayata geçirecek şekilde inşa etmekti." FHKC, Oslo sürecine muhalif kalsa da Giacaman ve Johnson şuna inanıyor: "FKK, KSTK'nin 'önce kadınların çıkarı' şeklindeki istikrarlı politikasını ve hükümet-dışı karakterini inandırıcı bulmuştu." Buna ek olarak FKK, kadın sorunlarını geliştirmeye gerçekten ilgi göstermekle birlikte içten belli ölçüde zayıflamıştı ve kendini yeniden yapılandırıp gerek maddi gerekse siyasi kaynaklara ulaşmak için yeni kadın müdafiliği ve lobicilik alanında bir 'oyuncu' olmaya ihtiyacı vardı.[42]

42 Giacaman ve Johnson, "Searching for Strategies," s. 156.

6

Ürdün'e Taşınma ve Filistin'e Dönüş

Leyla Halid ve kocası 1992'de Şam'dan ayrılıp Ürdün'ün başkenti Amman'a taşınmaya karar verdi ama Filistinli mültecilerin muğlak yasal durumu, ailenin yer değiştirme kararının hiç de basit bir konu olmadığı anlamına geliyordu. Halid'in eşi Fayiz, fizyoterapi ve akupunkturda tıbbi uzmanlık kazanmıştı ve bir klinik kurmak istiyordu. Ailenin karşı karşıya olduğu en büyük sorun ona ve çocuklara pasaport alabilmekti. Ürdün ülkeye dönmek isteyenler için bir süre önce sınırlarını açtığından Fayiz, yetkililerin iptal ettiği pasaportunu almak için bu ülkeye gitti

Ürdün yetkilileri ona geçici bir pasaport verdi. Göçmenlik bürosu memurları bunun üzerine çocukları beraberinde getirebileceğine karar verdi ama -1970'teki karmaşayı gündeme getirerek- Halid'in onların yanına gelmesine izin vermedi. Bedir ve Beşar'ın sadece Suriye'de dünyaya geldikleri hastaneden verilmiş olan doğum kâğıtları vardı, burada Leyla Halid anneleri olarak görülüyordu. Sonunda Ürdünlüler, ailesiyle yaşamasına izin vermek üzere Leyla ile görüşmeyi kabul etti ama onun ve oğullarının pasaport alabilmesi iki yılı buldu. Aile, Ürdün'de kalma iznini alınca bu sefer de yeni bir ev kurmakla uğraşmaya başladı.

"Buraya 1992'de geldik, ev bulmak da gerçekten zordu, çünkü

Birinci Körfez Savaşı yüzünden Kuveyt'ten tüm Filistinlilerin atılmasından hemen sonraydı, diye anlatıyor Halid. "Fayiz kliniğini yeni kurmuştu, o yüzden bankadan borç almak zorunda kaldık, bir de mobilyalı bir daire kiralamak zorunda kaldık, bunlar burada çok pahalıdır. Sonra çocuklara okul bulmak zorundaydık, o zaman da sorun şuydu ki Suriye'de çocuklara İngilizceyi birinci sınıftan değil beşinci sınıftan itibaren öğrettikleri için çocuklarımız geri kalmıştı ve zorluk çekiyorlardı. Bir yıl boyunca burada hiçbir şey yapamadım, bir ülkeden diğerine gelmek, ev aramak, sadece bunlarla ilgilenebildim, o yüzden hiçbir politik faaliyetim olmadı.

Halid ailesinin karşı karşıya kaldığı zorluklar Leyla'nın acil ev sorunlarıyla sınırlı kalmadı. Eylül 1991'de, henüz otuzlarında olan en küçük erkek kardeşi uzun bir hastalıktan sonra öldü, altı ay sonra da aile bir erkek kardeşi daha kaybetti. "Bütün bunlardan sonra hüzün ve acıyla yüz yüze gelmeye başladım," diye itiraf ediyor Halid. "Ama bu benim elimde değil."

Leyla Halid, Fayiz ve aileleri Amman'a, görünüşe bakılırsa mesut bir biçimde yerleşmişse de bir anne olarak onunla büyümek çocukları için her zaman kolay değildi. "Çocuklarımı kendi kişilikleri olacak şekilde büyüttüm," diyor. "Annelerinin değil babalarının soyadını taşıyorlar ve çocuklukları boyunca onlara 'okuldaki diğer çocukların önünde benim anneniz olduğumu söylemeyin' dedim. Oğullarım benden gurur duymuyor ya da beni sevmiyor değil, ama onların kendi kişilikleri olacak, insanlarla kendileri olarak konuşacak şekilde büyümelerini istedim. Lise yıllarından arkadaşları benim onların annesi olduğumu daha yeni öğrenmiş ve üniversitede de bundan söz etmiyorlar."

"Hep hayatı dengede tutmaya çalıştım, diye devam ediyor Halid, "Bazen bu yürümedi, bazen aile pahasına oldu ama bence bütün kadınlar özel hayatlarında büyük fedakârlıklarda bulunuyor ve bunu kabul etmeleri gerekiyor. Bununla baş etmenin yollarını bulmak için

biraz daha çalışmak gerek. Oğlanlar küçükken hep 'Neden konferanslara gidiyorsun? Neden bizi bırakıyorsun?' diyorlardı. Ve Birinci İntifada sırasında çok küçüklerdi ve beni özlüyorlardı. Daha büyüdüklerindeyse Japonya'ya bir politik geziye çıktım ve Bedir'e benimle gelmek isteyip istemediğini sorarak ona genç insanlarla konuşup onlara Filistin'deki gençliği anlatmakla görevli olduğunu söyledim. Yaptığım işin önemini görmesini istiyordum. Daha sonra Beşar benimle birlikte Güney Afrika'ya geldi ve döndüğümüzde, 'İnsanlarla konuşmanın ne kadar önemli olduğunu şimdi anlıyorum,' dedi. Önceleri, 'Gidip yüz ya da bin kişiye konuşuyorsun, televizyon seyreden milyonlar ne olacak? Eğer yine silah kullanırsanız herkes eski günlerdeki gibi size dikkat edecek, ateş açtın mı herkes duyar,' derdi."

Ama, itiraf ediyor ki, "Çocuk sahibi olmadan önce çocuklarımı bu kadar koruyacağımı hiç düşünmemiştim." Çocuklukları boyunca, kendisi yüzünden kaçırılabilecekleri ya da zarar görebilecekleri korkusuyla yaşamak zorundaymış. Artık işi oluruna bırakmayı öğrenmek zorunda. Oğullarından biri Londra'da okumuş ve ikisi de onun ve babalarının politik hayatını izlemeyi tercih etmemiş. "Ama bu şekilde büyütüldüler, bizim fikirlerimizle birlikte ama farklı görüşleri olacak şekilde. Oğlanların kendi fikirleri var ve en azından fikirlerini anlamak için tartışıyoruz, ama ana ilkelerde, Filistinli olduklarında ve geri dönüş hakları olduğunda anlaşıyoruz. Ve onlarla eşitlik temelinde ilişki kuruyorum, bazen de arkadaşları onlara diyor ki, size gıpta ediyoruz, çünkü anne babanızın sizinle arkadaşmışsınız gibi konuştuğunu görüyoruz."

Amman'a taşınmanın Halid'in politik faaliyetini etkileyen önemli sonuçları oldu. 1970'teki Kara Eylül olaylarından beri

Ürdün'de Filistinli örgütlere izin verilmez, FHKC'den hoşlanmamaksa belirgin sebeplerle yetkililerin içine işlemiştir. "Burada kişi olarak ve FUK üyesi olarak yaşamama izin veriyorlar," diyor Halid, "ama FHKC adına basınla bile konuşmama izin yok. Çok güç, ama idare etmek zorundayım."

1990'ların başında Halid Amman'da yeniden politik faaliyet yürütmesine olanak sağlayan bazı örgütler buldu. Bunlardan bazıları ille Filistinli değildi ama Batı Şeria ve Gazze'deki İntifada'yı desteklemek üzere, diğer bazıları da Irak'a yardım için bağış toplamak üzere kurulmuştu. "Irak, Filistin ve hapistekiler için hareket eden büyük bir kadın cephesi vardı, diyor. Ama Irak'a ABD saldırısının yarattığı politik hararet azaldığında "fark edilmiştik," diyor ve Birinci İntifada ile ilintili örgütleri ve Irak'a yönelik ABD yaptırımlarına karşı kampanyaları engelleyerek "bizi kısıtlamaya başladılar."

Leyla Halid Amman'daki evinde, Eylül 2008 (Sarah Irving).

Halid aynı zamanda aile Ürdün'e taşındıktan hemen sonra buranın güvenlik servisleriyle tanışmaya çağrıldığını da anlatıyor. "Bana buraya hoş geldiniz ama biliyorsunuz, burada kurallar var dediler. Ben de, evet biliyorum, dedim." Halid hangi sınırlar içinde çalışacağını denemek için, konferanslar ve basına röportaj ve demeçler vermesine yönelik davetleri kabul etti.

Şam'dan ayrılmak aynı zamanda Halid'in FHKC Suriye örgütünün yönetimindeki konumunu da bırakması anlamına geliyordu ama ilk kez 1981 yılında seçildiği, 1993 ve 2000'de de tekrar seçildiği Merkez Komitesi üyeliği devam etti. 1985'te FHKC, FKÖ örgütlerinden desteğini geçici olarak çektiğinde Halid de Filistinli Kadınlar Genel Birliği'nin liderliğini bıraktı ama 2011'de Birlik'in Yönetim Konseyi üyeliği sürüyordu. Aynı zamanda hâlâ FHKC'nin Filistin Ulusal Konseyi'ndeki temsilcilerinden biridir, bu göreve 1979 yılında seçilmişti. Partinin Mülteciler ve Geri Dönüş Hakkı komitesinin başkanlığını da sürdürmektedir. Bu görevlerin hepsi sürekli yolculuk yapması, Amman, Şam ve başka yerler arasında mekik dokuması anlamına geliyor, 2011 yılında birkaç haftada bir yolculuğa çıkıyordu.

FHKC ile FKÖ'nün çeşitli örgütlenmeleri ve Filistin Ulusal Konseyi arasındaki ilişkiler hep fırtınalı olageldi. 1970'lerde, birçok vakada Halk Cephesi, FKÖ Yürütme Komitesi'ndeki temsilcilerini İsrail'le yürütülen müzakereler konusuyla ilgili olarak geri çekti ve aynı şeyi 1991'de bir kere daha yaptı. Oslo Anlaşması'ndan sonra sorunlar arttı. Ama diye vurguluyor Leyla Halid, "biz hâlâ FKÖ'nün üyeleriyiz, yürütme komitelerinde üyelerimiz var, ama Filistin Yönetimi'ne [FY] katılmıyoruz. FUK ve Yürütme Komitesi bütün Filistinlileri temsil eder, buna Filistin'deki Filistinliler de dahildir,

FY ise sadece Filistin'in içindeki Filistinliler içindir ve bizim itiraz ettiğimiz Oslo sürecinin bir ürünüdür. Kurulmasına karşıydık ama onunla ilgilenmek zorundayız."

Halid, Filistin Yönetimi'ni -ya da bugün bilindiği adıyla Filistin Ulusal Yönetimi'ni (FUY)- ABD -ve AB- tarafından eğitilmiş Filistin Yönetimi güçlerinin Hamas üyelerini tutuklamasına ve bazı durumlarda öldürmesine yol açan Dayton Planı'na uygun olarak İsrail'le yürüttüğü güvenlik işbirliği siyaseti yüzünden de eleştiriyor. "[Bu] halkımızı savunmaya değil halkımızın direnişini engellemeye yönelik bir aygıt kuruyor," diye iddia ediyor Halid. "Bunun anlamı sadece eğitim değil, direniş hücreleriyle karşı karşıya gelmektir; sadece Hamas'la değil bütün fraksiyonlarla. Bu arada İsrail her gün bir şehre giriyor, insanları tutukluyor ve öldürüyor. Filistin Yönetimi bunun yerine direniş için hazır olanları güçlendirmeli Filistin Yönetimi hükümette olsun, güvenlik aygıtı veya poliste olsun, Dayton'ın vizyonuyla kurulmuştur, halkımızın yararına değil." [1] 2011'de Halid, Filistin Ulusal Yönetimi'nin güvenlik işbirliği programına yönelttiği eleştiriye ek olarak Filistin Yönetimi'nin sadece Hamas'ı değil İslami Cihad ve FHKC üyelerini de hedef aldığına işaret etti. "Örneğin FHKC Genel Sekreteri Ahmed Saadat ve diğer dört FHKC üyesi 2002'de Filistin Yönetimi tarafından tutuklanarak ABD ve Britanya güçlerinin gözetimi altında Eriha'da hapsedildi; eşi benzeri görülmemiş bir durum, dedi. "İsrail ordusu Eriha'ya saldırdığında İsrail'deki bir hapishaneye götürülerek uzun süreli hapis cezalarına mahkûm edildiler, hâlâ da tecritte tutuluyorlar."

Filistin Yönetimi 1994'te Fetih'in egemen olduğu FKÖ ile İsrail arasında imzalanan Oslo Anlaşması'na göre kuruldu. Aradan on yedi yıl geçmiş olmasına rağmen statüsü hâlâ muğlaktı. Batı Şeria'nın büyük bir bölümü hâlâ İsrail askeri denetimi altındaydı (B ve C Bölgeleri), A Bölgesi'nde kasaba ve kentler ise görünüşte

1 "'This Calm Will Not Last': Jon Elmer Interviews Palestinian Icon Leila Khaled", IPS News Service, 4 Kasım 2009.

FUY'nin yetki alanında olsa da İsrail yerleşimleri ve kontrol noktalarıyla çevrelenmiş ve askeri saldırılara açık durumda. Hamas-Fetih ilişkilerinin Hamas'ın 2006 seçimlerindeki şaşırtıcı başarısının ardından bozulması da FUY altındaki bölgeleri bölmüştü, seçimleri hukuken kaybeden Fetih Batı Şeria üzerindeki kontrolünü korudu, Gazze ise Hamas'ın yönlendirdiği bir rejimle yönetiliyordu. 2011 yazında BM'nin Filistin'i bir devlet olarak tanıması için küresel bir kampanya yoldaydı; İsrail ve ABD tarafından engelleneceği kesin olan bir çaba. FHKC, karşı çıkışını koruduğu iki-devletli çözümün kabulünü somutlaştırdığını ve mevcut FUY yapılarının, yeni bir FUK seçimi yapılmadıkça gayrimeşru olduğunu öne sürerek Filistin Yönetimi'ne itirazını sürdürüyor.[2]

FHKC tüm Filistinli mülteciler için geri dönüş hakkını yürürlüğe koymayan, İsrail'le imzalanmış olan Oslo Anlaşması'na güçlü bir biçimde karşı çıkmaya devam ediyor. Aynı zamanda Fetih ve FDKC'nin iki-devletli çözümü kabul etme çizgisine itiraz etmeyi de sürdürüyor. Halid, Oslo barış sürecinin 1990'larda getirdiklerine dair 2006'da şöyle demişti: "Arafat'ın nasıl bir kenara itildiğine [Halid 2011 de, zaman içinde kuşatma altına alınıp öldürüldüğüne diye ekledi] şahit olduk, halbuki Oslo Anlaşması'nı imzalayan oydu... ABD, İsrail'in görüntüsünü bir demokrasi olduğu ve barış istediği şeklinde onarmak istiyordu. Ama son on yıl içinde şahit olduğumuz şey, İsrail'in kasaba ve şehirleri yeniden işgal etmesi ve anlaşmadan çekilmesidir."[3] FHKC, Halid'e göre "FKÖ'nün yeniden inşası ve FUK üyeliklerinin yenilenmesi" için çağrıda bulundu. "FUK için seçim çağrısında bulunuyoruz, çünkü FKÖ'nün yeniden inşası ve dünyanın her yerindeki Filistinlilerin temsilcisi olarak konumunu yeniden kazanmasının bu yolla gerçekleşeceğini öngörüyoruz."

2 Örn. bkz., "Jailed PFLP leader: Only a One-State Solution is Possible", *Haaretz*, 5 Mayıs 2010, http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/jailed-pflp-leader-only-a-one-state-solution-is-possible-1.288412.

3 "A Just Solution is the Way Out of Conflict", *An Phoblacht*, 11 Ağustos 2005.

Leyla Halid'e çocukluğundan beri Filistin'i tek ziyaret fırsatını 1996'da sağlayan da FUK'deki konumuydu. Konseyin 1996 yılındaki toplantısı, Yaser Arafat ile Şimon Peres'in, FKÖ Misakı'nda bazı değişiklikler öngören anlaşması kapsamında Gazze'de yapıldı. Ama gitme kararını almak kolay olmamıştı. O sırada hâlâ FHKC Genel Sekreteri olan Corc Habaş mülteciler için geri dönüş hakkı hayata geçinceye dek İsrail sınırlarından içeri girmeyeceğini açıklamıştı. "Genel Sekreter bir tutum açıklayınca diğerleri için zor olur," diyor Halid, "Ama Merkez Komite'de başkaları 'Nehir'den [Ürdün] ve Lübnan sınırından savaşmak için zaten giriyorduk ve bu bizim ülkemiz, halkımızın herhangi bir bölümünün de ülkemize gitmesi iyidir' diyordu. Yani FHKC olarak buna karşıydık ama biz FKÖ'nün de parçasıyız, böylece Filistin'e gitme fırsatını değerlendirdik, çünkü eğer o sırada gitmezsek bir daha şansımız olmayabileceğini düşündük."

Mimlenmişliği düşünüldüğünde Leyla Halid'e Batı Şeria ve Gazze'ye giriş ve aslında birinden öbürüne geçiş izni verilmesinin İsrail ve dünya basınında tartışmalara yol açmış olmasında şaşılacak bir taraf yok: "Üç ay önceden dünyanın farklı yerlerinden aramaya başladılar, gazeteciler evime geliyordu. İsrailliler aramaya başladı, biri *Yediot Ahronot*'tan, biri televizyondan. Seslerini duyduğumda telefonu kapatıyordum, onlar da 'Bizimle konuşmuyor' diye yazıyorlardı. *Maariv*'in Ortadoğu bölümünün editörü. On kere aradı, ben de bu on kereden birinde cevap verip 'Beni aramayın, sizinle ülkemizi terk ettiğinizde konuşacağım,' dedim ve bunu yazdı. Ama İsrail hükümeti Halid'in adının "onaylanan" 154 kişilik listede yer aldığında ısrar ediyordu; Halid, hakkında daha fazla bilgi edinilmesi gereken 18 kişiden biri bile değildi.[4]

Tabii, bunun ardındaki politik sürece ve kabul edileceklerin bulunduğu resmi listeye adının dahil edilmesine rağmen, Leyla

4 *New York Times*, 20 Şubat 1996.

Halid'in İsrail sınır denetimlerinden gerçekten geçip geçemeyeceği de son dakikaya kadar belirsizdi.

Yolculuğa çıkmasına birkaç gün kala diyor Halid, bir İsrailli askeri sözcü, terörizmi kınayan ve barış sürecini destekleyen bir belge imzalamaması halinde ülkeye alınmayacağını duyurmuştu. Şeria Nehri üzerinden Eriha yakınlarında Batı Şeria'ya giren Kral Hüseyin Köprüsü'ndeki sınır kapısına ilk ulaştığında İsrail'in kâğıdını imzalamayı reddetti ve bekleneceği gibi geri çevrildi. "Hiçbir belge imzalamayacağım, dedi onlara. "Bu bir barış süreci değil, bu sadece bir süreç." Ama aylardır psikolojik olarak Filistin'i ziyaret etmeye hazırlanmış olan Halid, "çok üzgün" olduğunu itiraf ediyor.

Oysa İsrail'in Halid'i ülkeye almayı reddetmesi sadece ona yönelik kişisel bir meydan okuma değildi, aynı zamanda Yaser Arafat ile Şimon Peres arasındaki anlaşmaya da aykırıydı ve daha geniş sonuçları oldu. Halid'e göre, "Arafat İsraillilere, FUK üyelerini geri çeviriyorsunuz, oysa FUK üyelerinin ve ailelerinin girebileceği konusunda anlaşmıştık. Eğer onu geri çevirirseniz, demek ki başkalarını da geri çevirebilirsiniz, bu da anlaşmamızın ihlalidir, dedi." Halid böylece Kral Hüseyin Köprüsü'ne dönmüş. "Ve bekledim, bekledim ve Şin Bet [İsrail istihbaratı] tarafından çağrıldım," diye anlatıyor. "İki adamın bir tezgâhın arkasında oturduğu çok küçük bir oda vardı, adamlardan biri bir bilgisayar taşıyordu, diğeri, çok küçük gözleri olan çok çirkin bir adam da bana ve ordudan bir kadına bakıyordu."

Çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman geçmişken Halid, Ealing polis karakolunda David Frew'u o kadar sinirlendiren cüretkâr oyunlarda ısrarlıydı. İsmini sorduklarında, kendisini bürolarına davet ettiklerine göre adını da bilmeleri gerektiğinde ısrarcı oldu. Şin Bet'in sorularına cevap vermeyi reddetti ve bir memur tarafından "barışa karşı" olmakla suçlanınca, "Hangi barış? Barış ben sizi görmediğim zaman, sorgulanmadan ülkeme geldiğim zaman, sizin beni

sorgulama hakkınız olmadığı zaman gelir," diye cevap verdi.

"Buna cevap vermedi, diye devam ediyor Halid. "Öyleyse terörizmin yanındasın, dedi sadece! Ben de ona, 'Size ilk silahı çeken ben miyim? İşgal terörizmdir' dedim. Cevap vermedi. Onu kışkırtmak istiyordum, biliyor musun, bizi sorgulayan insanları kışkırttığımızda tedirgin olurlar.

Diğerinin beni öldürmek istediğini hissettim. Sorular sormaya başladı. Bana, 'Anayasadaki İsrail'in imhasını isteyen maddeleri çıkartmayı düşünüyor musunuz?' diye sordu. Anayasada böyle bir şey yok, çünkü FKÖ 1964'te kurulmuştu, o yüzden anayasada Filistin'i özgürleştirmek var, Batı Şeria ve Gazze işgal altında değildi, anayasa da dışarıdaki ve içerideki Filistinliler içindir, öyle, 'İsrail'in imhası' gibi bir madde yok. Ona 'Bu sizi ilgilendirmez, bu bizim meselemiz' diye cevap verdim. Sonra o 'Peki, İsrail'de akrabaların var mı?' dedi. Ben de, '1948 bölgesinden söz ediyorsunuz, tabii,' dedim; o, 'İsimlerini verebilir misin?' dedi. Ben de, '850 bin kişinin adını nasıl vereyim?' dedim. O ise, 'Ama 950 bin kişi var,' dedi. Ben, 'Evet ama 100 bini sizin ajanınız, benimle bir bağları yok,' dedim. Ama kuzenlerimden birinin adını verdi: 'Ya Semir?' Ben de, 'Dedim size, hepsi benim akrabam, hepsi benim halkım, hepsi benim ailem, cevaplarını git hükümetten al, benden değil,' dedim. Ama bazen sadece çekişiyordu, 'Hayatın boyunca yaptığın en iyi şey ne?' Ben de, 'Ne bu, gazeteci misin? Söyleyeyim sana, hayatımda yaptığım en iyi şey size karşı silahlanmak oldu.' diğer adam gülüyor ve 'Şimdi silahları ne yapacaksın?' diyordu 'Silahları ne yapacağımı sana söylemeyeceğim, dedim."

Karşılıklı düşmanlık ve şüpheye rağmen Halid'in Şin Bet ile yüzleşmesi sadece çeyrek saat sürdü. Diğer FUK üyeleri saatlerce sorgulanmış ve gece boyu alıkonulmuştu. "Her şeyden önce bizi aşağılamak ve bütün bu FUK üyelerinin kimler olduğunu bilmek istiyorlardı, diye iddia ediyor Halid. Diğer konsey üyeleri, diyor,

daha sonra İsrail güvenliğinin, "resmen bizi araştırmak istediğinden" emin olduklarını söylediler.

Ama İsrail istihbaratından geçmek bile Filistin'e girmek için çekilen azabın sonu değildi. Sınır kapısını geçerken "bir kadın polis bana geldi ve 'Barışa inanmıyor musun Leyla?' dedi. Ben de başımı çevirdim. Yine geldi ve 'Barışa inanmıyor musun?' dedi. Ben de, 'Seni burada görmediğim zaman, bu topraklarda barış olduğunu söyleyeceğim,' dedim."

Kargaşa dışarıda da sürdü. "Peres, Leyla Tov" (sağcı yerleşimciler tarafından "güvercin" olarak algılanan Şimon Peres'e bir mesaj ve Halid'in adı ile "iyi geceler"in İbranicesine dayalı bir kelime oyunu [İng. *dove*: güvercin, İbr. *layla tov*: iyi geceler - ç.n.]) yazılı pankartlar taşıyan bir grup İsrailli yerleşimci, Filistinli bir güvenlik görevlisi havaya ateş ederek sınır kontrol binasındaki İsrailli askerlerin paniğe kapılmasına sebep olunca dağıldı. Halid binadan ayrılmak üzereydi ki bir Filistinli memur ona yaklaştı ve çıkar çıkmaz arabasına atlamasını, çünkü İsrail güvenlik servislerinin onu bir askeri araca zorla bindirip götürmeye çalışacağına dair şüpheler olduğunu söyledi. Hızla oradan çıkartıldı ve sonunda on yıllardan beri ilk kez Filistin'i -Batı Şeria ve Gazze'yi- görme şansına erişti.

"Bazen çok hararetli, bazen de iyi geçer," diyor Halid, Filistin Ulusal Konseyi toplantılarıyla ilgili olarak. Çeşitli fraksiyonların üst düzey üyelerinin -bazen başkan veya genel sekreterler- gündemdeki çeşitli konularla ilgili tutumlarını ortaya serdikleri genel kurul toplantıları olur. Çeşitli ulusal sorunlarla ilgili komiteler ayrılıp çözümleri tartışır ve bunları sonraki genel kurul toplantılarına getirir ve oylama yapılır. Tarihsel olarak gidişata genellikle Filistin direniş hareketinin büyük isimleri hükmetmiştir ve Halid'in katıldığı birçok FUK oturumunda belirttiği görüşlerin üstüne "Arafat reddetti" gibi cümlecikler yağdırılmıştır. En önemli tartışma ve kararların birçoğunun da resmi toplantıların dışında, koridorlarda

ve mutfaklarda gerçekleştiğini kabul ediyor, "herkes de her zaman partisinin dediklerine uymaz." Ama diyor FUK oturumları Filistin politik arenasının her tarafından insanların bir araya geldiği bir buluşma noktasıdır da. "Dünyanın her yerinden geliyoruz, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Latin Amerika ve Arap ülkelerinde yaşayan FUK üyelerimiz var, o yüzden dört yılda bir bir araya gelmeleri eşsiz bir tecrübe oluyor." Gazze'deki buluşma, onyıllardır anayurtlarına girmelerine izin verilmeyen FUK üyelerinin çoğu için derin bir duygusal olaydı.

Diğer FUK oturumlarıyla ilgi canlı tanıklıklar benzer hikâyeler anlatıyor. FUK'nin on sekizinci oturumu 1987'de Cezayir'de yapıldı ve bir Britanya gazetesi tarafından "parti konferansı, sınıf arkadaşları toplantısı ve dev bir duygusal düğün arasında biraz tuhaf bir karışım" olarak tarif edildi. Leyla da o FUK oturumundaydı; basının onunla ilgili anlatımları artık uçak kaçırdığı günlerden "daha tombul ve anaç" göründüğüne işaret ediyordu. Konseydeki erkek arkadaşlarının görünümleriyle ilgili bir yorumda bulunulmamıştı.[5]

Gazze Kongresi sona ermek üzereyken FHKC üyeleri Gazze'de biraz daha kalmayı ümit ediyordu ama gece yarısı Filistin güvenliği tarafından telefonla arandılar ve kendilerine İsrail'in talimatlarının hemen hepsinin gitmesi yönünde olduğu söylendi. "Gitmeyi reddettik," diyor Halid. "Erkekler gitti ama kadınlar reddetti, çünkü eğer gidersek geri dönemeyecektik." Ama FUK üyeleri gitme emrine meydan okumayı sürdürürlerse karşılaşacakları kısıtlamaların fazlasıyla farkındaydı. "Erez'le [Gazze'nin kuzeyiyle İsrail arasındaki sınır kapısı] ilgili hikâyeleri duymuştuk, Gazze'ye dönemeyen, dışarı çıkmalarına da izin verilmeyen aileler, kadınlar, erkekler ve çocuklar orada bekliyordu. Kahire üzerinden Gazze'ye gelmiş, Kanada'da yaşayan bir Filistinli aile vardı. Erez'den çıkabileceklerini düşünmüşler ve o yüzden diğer tarafa geçmedikçe dışarı çıkmadığın

5 *Guardian*, 22 Nisan 1987.

sınır kapısına girmişlerdi ve bir haftadır oradaydılar. Onun için kocam ve çocuklarımın geliş iznini alıp alamadıklarını görmek için bekliyordum ama onlar reddedilmişti, o yüzden gitmek zorundaydım ve buraya, Amman'a döndüm."

Birinci İntifada'nın başından beri FHKC sadece Fetih'teki eski yoldaş ve hasımlarıyla değil yükselen İslamcı hareketler ve özellikle Hamas'la baş ederek kuracağı yeni politik ilişkilerin müzakeresini yapmak zorundaydı. Birçok parti için sorunların özü olan konuda, Filistin'in İsrail karşısındaki duruşu ve çeşitli barış müzakerelerindeki statüsü açısından, FHKC Oslo Anlaşması'na karşı çıkmakta Hamas ile ortak bir zemin buldu. Kendi güncel politik zayıflığını tanıyan FHKC zaman zaman Fetih ile Hamas arasında barışın aracılığını yapmaya da çalıştı, bu iki fraksiyon arasındaki çelişki hem Fetih denetimindeki Batı Şeria'da hem de Hamas'ın kontrolü altındaki Gazze'de iki tarafın da cinayetleri, işkence ve hapsetme vakalarıyla sonuçlanmıştır. "Bu korkunç bir şey, bizim için korkunç," diyor Halid, "Filistin hareketinin parçası olarak onları müzakere zeminine çekmek için elimizden geleni yapıyoruz, çünkü bu bölünme halkımız için, özellikle de Gazze'de yaşayanlar için çok zararlı oluyor." 2009'un sonlarında şunu da ekledi: "[FHKC] ve diğerleri bu iki fraksiyon arasında uzlaşma olması için çağrıda bulunuyor, çünkü bu bölünme halkımızın çıkarına değil. Filistinlileri İsrail'e (karşı) zayıflattı, ayrıca uluslararası düzeyde Filistinlilerin insan haklarıyla dayanışmayı da zayıflattı... Hamas'ın meşruiyetini doğru biçimde kullandığını düşünmüyoruz. Seçimlerde çoğunluk sağladılar ama Fetih'le aralarındaki çelişkileri silahla çözecek noktaya gitmemeliydiler."[6] 2011'deki konuşmamızda Halid bu eleştiriyi

6 "'This Calm Will Not Last'", IPS News Service, 4 Kasım 2009.

Hamas kadar Fetih'e de yöneltiyordu.

Batı Şeria ve Gazze'de, ulusal birlik ve Fetih-Hamas çatışmasının son bulması çağrısıyla düzenlenen "15 Mart Hareketi" gösterileri Ağustos 2011 itibarıyla farazi bir anlaşmayı ortaya çıkartmayı başarmıştı, ama FUY Başkanı Mahmud Abbas'ın gitgide daha az sevilen neoliberal Selam Feyyad'ı başbakanı olarak tutmakta ısrar etmesiyle süreç tıkandı.[7] Kasım 2011'de, Halid tekrar "bölünmenin son bulması, Meşal ile Ebu Mazin arasında bir görüşme yapılması ve bütün hiziplerle ulusal diyalog için baskı yapıyoruz. Bölünmeye son vermeliyiz çünkü mücadelemize zarar veriyor," dedi.

Ama İsrail'le müzakereler konusundaki ortak bir tutumları olmasına rağmen Halid bir hareket olarak Hamas konusunda hâlâ şüpheci. "Kendisini Hamas olarak deklare etmeden önce," diye vurguluyor, Müslüman Kardeşler'di, bize karşıydılar ve hep Sol aleyhinde konuşuyorlardı. FHKC'nin ve diğer sol partilerin zayıflamasına karşılık İslamcı hareketlerin büyümesinin bir dizi sebebi olduğuna inanıyor Halid. Oslo sürecinin başarısızlığının ve Filistin Yönetimi'nin yolsuzluklarının yarattığı hayal kırıklığının halkı yeni temsilciler arayışına ittiği kanısında. Ve şunu vurguluyor: Silahlı mücadele tarihi bulunan sol, Birinci İntifada ve Oslo dönemleri sırasında İsrail güvenlik servisleri ile onların uluslararası destekçilerinde, daha yumuşak olarak algıladıkları dini hareketlere oranla hâlâ daha fazla kaygı uyandırıyordu. "1990'larda," diyor Halid, "kadrolarımızdan bazıları FHKC'yi terk etmişti ve esas eylemcilerinden 500 kadarı hapisteydi, bir de Genel Sekreterimiz Ebu Ali Mustafa'nın uğradığı suikast vardı. O yüzden insanlara ne Fetih tarafından temsil edilen sağ herhangi bir sorunu çözecek gibi geliyordu... onlar yozlaşmıştı, [ne de] sol onun yerini doldurabiliyor, öyleyse değişimin yeni gücü nerede? İslam bizim kültürümüz ve

7 Joel Beinin, "The Israeli-Palestinian Conflict and the Arab Awakening", *Middle East Report Online*, 1 Ağustos 2011.

Hamas kendisini göstermeden önce toplumsal anlamda çalıştı, bu da çok akıllıca. Üniversiteler, okullar, hastaneler, sağlık merkezleri kurup fakirlere destek verdiler, böylece kendilerini ilan ettiklerinde kabul edildiler. Sonra da İsrail'de intihar operasyonları yaptılar ve halk doğru yolun bu olduğuna inandı, çünkü bu şekilde direnmeye devam ediyoruz."

Sol özeleştiri geleneği içinde Halid halkı programlarına ikna etmek üzere yeterince çalışmadığı için biraz da kendi hareketini suçluyor. Ama aynı zamanda bunu daha geniş jeopolitik gelişmeler bağlamına oturtuyor -Sovyet bloğunun ve buna bağlı olarak sol örgütlerin ulaşabildiği askeri ve finansal kaynakların zayıflaması, Ortadoğu'da siyasal İslam'ın yükselişi ve ABD'nin desteklediği rejimlerden kurtulmanın mümkün olduğu yönünde İran'ın verdiği ders. Halid'in FHKC politbürosundan çalışma arkadaşı Halide Cerar, hiçbir solcu partinin kendi başına fazla bir şey yapamayacağını söyleyerek bunu açmıştı.

> Şimdi solcular zor bir durumla karşı karşıya: gücümüz yok, paramız yok, uluslararası desteğimiz yok. Arap dünyasında bile aslan payını İslamcı gruplar alıyor. İç meselelerle karşı karşıyayız, ekonomik sorunlar gibi. Bizler yoksul partileriz ve eğer toplumsal programlar yürütmek istiyorsanız bunu yapmak için paraya ihtiyacınız var. Büyük altyapısı ve fonları olan Hamas'la nasıl rekabet edebiliriz? İnsanlar sadece laf değil, toplumsal düzeyde hareketler istiyor.[8]

Ama Halid, İslamcı örgütlerin de FHKC ve Fetih ile aynı kaderle yüz yüze gelebileceğini ileri sürüyor. Gazze'deki iç cinayetlerin, halka Hamas'ın da "aynı şey" olduğunu, Fetih kadar çürümüş olduğunu göstereceği, bu arada Hamas'a ve İslami Cihad liderlerine karşı yürütülen birçok suikastınsa, Ebu Ali Mustafa'nın öldürülmesi ve

8 "An Interview with Khalida Jarrar of the Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)", Alternative Information Centre, 12 Mayıs 2009.

Ahmed Saadat'ın hapsedilmesi FHKC'yi nasıl zayıflattıysa aynı şekilde bu hareketleri de zayıflatacağı düşüncesinde. İsrail makamları ile ilgili olarak, "Daha fazla tutsak istemiyorlar, eylemcileri öldürmek istiyorlar sadece," diyor Halid.

Batıda Hamas'ın kuvvetle ilişkilendirildiği intihar bombacılığı gibi pratikler hakkında Halid iki uçlu bir tutumu koruyor, ama kesinlikle mutlak bir ret ifade etmiyor. "Hamas liderlerine söyledik, bu bir taktiktir, mücadelede stratejik bir çizgi değildir, çünkü bu bir ölüm kültürü ve eğitimi. Hayatla değil ölümle ilgili," diye açıklıyor. Filistin halkına "hava korsanı" yaftasının yapıştırılmasındaki kendi rolü düşünüldüğünde belki de ironik bir biçimde, bu pratiği "bütün dünyayı aleyhimize çeviriyor, bütün dünya için biz artık teröristiz," diye eleştiriyor. FHKC'nin -adını partinin İsrail tarafından öldürülen genel sekreterinden alan- Ebu Ali Mustafa Tugayları 2002'de Netanya'daki bir pazara ve aynı yılın Şubat ve Mart aylarında Batı Şeria'daki Karney Şomron ve Ariel yerleşimlerine yönelik olanlar da dahil olmak üzere 2002 ve 2003'teki birçok intihar saldırısını üstlenmiştir.[9] Halid bunları, 2002'de İsrail ordusu ve hava kuvvetleri tarafından Batı Şeria ve Gazze'nin Savunma Kalkanı Operasyonu ile yeniden işgaline karşı çok özel bir askeri operasyon olarak haklı buluyor. "Bazen bu taktiği kullanırız, 2002'de saldırdıklarında olduğu gibi. Eğer birkaç kişi bunu yaparsa haklı görülebilir, ama sürekli değil," diyor.

Halid intihar saldırılarına genç Filistinliler nezdinde mücadele fikrini insanlıktan çıkarttığına inandığı için de itiraz ediyor: "Bu kuşağın sadece düğmeye basarak mücadele edebileceklerini sanmasını istemiyoruz. İnternet değil bu, hayatları. O yüzden intihar saldırılarını aklamıyoruz ama mahkûm da edemeyiz. Bunlar da bizim insanlarımız, bu genç insanlar da bizim halkımız, ölmüş birini, hayatını feda etmiş insanları mahkûm edemeyiz. Onlara [Hamas] bunu halkı

9 Joe Stork, *Erased in a Moment: Suicide Bombing Attacks Against Israeli Civilians* (New York: Human Rights Watch, 2002), s. 89.

harekete geçirmenin en iyi yolu olarak görmediğimizi söyledik."

Kendisiyle 2010 yılında yapılan bir röportajda Halid bu tutumunu geliştirdi ve "İsrail hayat ve ölüm arasındaki mesafeyi o kadar azaltıyor ki [intihar bombacıları] ölümle hayat arasında bir fark görmüyorlar" diyerek gene "iyi bir gelecek, parlak bir gelecek hayal eden genç insanları gidip kendilerini patlatmaya" iten hayal kırıklığına işaret etti. Aynı zamanda sol fraksiyonların müdahalelerinin İslami gruplar tarafından gerçekleştirilen intihar eylemlerinin sayısını azaltmaya yardımcı olduğunu da iddia ediyor. Hamas ve el-Cihad'daki kardeşlerimize bunu kullanmanın tartışmalı bir şey olduğu yönünde tavsiyede bulunduk, onlar da bunu durdurdular. şimdi durdu ve sanıyorum böyle bir eylemin mücadelenin yararına olmadığını fark ettiler."[10]

Ama Halid, Batı'nın intihar bombacıları takıntısına da, birçok Filistinli ve Ortadoğu'da adil bir barışın birçok destekçisi gibi, haklı sebeplerle itiraz ediyor. Filistinliler tarafından öldürülen İsrailli sivillere ve özellikle de intihar bombalamalarına medyanın yüksek ilgisi dolayısıyla, Batı medya haberciliği üzerine Greg Philo ve Mike Berry tarafından 2004'te anlatılan örneklem ve odak gruplarındaki gibi çözümlemeler, duruma ilişkin Batılı algıların ne kadar çarpıtılmış olduğunu gösteriyor. Philo ve Berry'nin izleyici örneklemlerinden çoğu çatışmada Filistinlilerden çok İsraillilerin öldürüldüğünü veya zarar görenlerin sayısının neredeyse aynı olduğunu sanıyordu, haberlerin tahlili de Filistinlilerin çoğu kez saldırgan ve katil olarak daha faalmiş gibi anlatıldıklarını vurguladı (buna karşılık İsrail'in askeri eylemleriyse Filistinlilerin "ölmesi" ile sonuçlanıyordu). Ölen İsraillilere daha fazla yayın zamanı ayrılıyor ve onları kayıp sayılarının ötesine taşıyan vaka çalışmaları ve hikâyelerle daha fazla "kişileştiriliyordu" [11] İsrailli insan hakları örgütü B'Tselem tarafından

10 Mike Walker'la röportaj, 6 Nisan 2010, döküm ve YouTube video bağlantısı: http://wpnz-pflp-solidarity.blogspot.com.

11 Greg Philo ve Mike Berry, *Bad News From Israel* (Londra: Pluto Press, 2004).

tutulan istatistikler, 2000'de İkinci İntifada'nın başlangıcından 2008'in sonuna kadar (yani Aralık 2008-Ocak 2009 arasındaki Dökme Kurşun Operasyonu sırasında gerçekleşen kitlesel ölümleri hesaba katmadan) İşgal Edilmiş Topraklar'daki Filistinli ölü sayısının 4800'ün üstünde, buna karşılık İsrailli ölülerin 480 civarında olduğunu göstererek Batı medyasında çizilenden çok daha farklı bir resim koyuyor ortaya. İsrailllilerin ve onları destekleyenlerin sık sık öldürülen "militanların" ve "teröristlerin" de bu rakamlara dahil olduğunu vurgulamasına karşın, aynı dönemde öldürülen Filistinli çocukların sayısı 952, buna karşılık 39 İsrailli çocuk hayatını kaybetmiş.[12]

Bazı Filistinli yorumcuların (ve intihar eylemi denemesinde bulunmuş olanların kendilerinin de) aksine Halid genç kadınların bu operasyonları üstlenmiş olmasının kadınların Filistin toplumunda ilerlediklerini gösterdiğini düşünmüyor.[13] Ömrü boyunca kadınların erkekler kadar ustalıkla savaşabileceklerini kanıtlamaya çalışmış olmasına ve İşgal'e karşı silahlı mücadelenin gerekli olduğu fikrine hâlâ tamamen bağlı bulunmasına rağmen 2002'de kendisiyle yapılan bir röportajda "Biz FHKC'de hep erkeklerle kadınların eşit olduğunu düşündük. Yoldaşlarım beni baştan beri kabul etti ve yıllar önce askeri eylemlere çağırdı. Aramızda hiçbir fark yoktu ve hiçbir zaman onların bana saygı duymadığını hissetmedim. Dini önderler intihar eylemi yapan kadınların nihayet erkeklerle eşit olduğunu söylediğinde bir sorunum oluyor. Ölümde herkes eşit, zengin, fakir, Arap, Yahudi, Hıristiyan, hepimiz eşitiz. Ben kadınların erkeklerle yaşamda eşit olduğunu görmeyi tercih ederim."[14]

Bu görüşe uygun olarak Leyla Halid, İslamcı partilerin yükselişinin Batı Şeria ve Gazze'de kadınların konumuna olan etkisiyle

12 http://www.btselem.org/English/Statistics/Casualties.asp.

13 Barbara Victor, *Army of Roses: Inside the World of Palestinian Women Suicide Bombers* (Londra: Constable and Robinson, 2004), s. 142.

14 a.g.e., s. 63.

ilgili kaygılarını da ifade etti. Birçok Filistinli feminist 1990'ların başından itibaren, Filistinli kadınların 1970'ler ve 80'lerde gerek kişisel bağımsızlık gerekse kurumsal haklar bağlamında kat ettikleri kısmi ilerlemeye karşıt yöndeki tepkiyle ilgili endişelerini dile getiriyor. Anaakım partilerin 1980'lerin sonlarında Gazze'de "başörtüsünün zorla uygulanması" ile ilgili çatışma sırasında kadınların hakları için ayağa kalkmamış olmaları kadın eylemcilere, fraksiyonların erkek önderliklerinin, diğer politik ittifaklarını sürdürmek için gerekirse onların haklarını kurban edecekleri konusunda bir işaret göndermiş oldu.[15] 1988 yılının bahar ve yazında bir dizi olayda, Gazze sokaklarında kadınları "mazbut" giyinmeye ve İntifada şehitlerine saygı işareti olarak başörtüsü takmaya çağıran duvar yazıları görüldü. FHKC'ye bağlı Filistin Kadınlar Komitesi'nden (FKK) İtimad Muhanna'nın da aralarında olduğu birkaç yalnız bırakılmış eylemci bu taleplere karşı çıkarken "Örtü şehidi olsam bile takmayacağım," diyordu. Ancak hem sol partilerin hem de partiye bağlı kadın örgütlerinin önderlikleri tabandaki üyelerine arka çıkamadı. FKK'nin gelişim biriminden Aylin Kûttab gibi bazıları örtü dayatmasının kadınları kamu hayatından uzaklaştırabileceğini hissediyorlardı ama önderliğin diğer üyeleri daha çok Hamas'la karşı karşıya gelmenin Birinci İntifada'nın zirvesinde Filistin toplumunda tehlikeli bir bölünmeyle sonuçlanmasından kaygılıydı.[16] Muhanna'nın kendisi 2010 baharında Londra'da SOAS'taki (School of Oriental and African Studies/ Şark ve Afrika Araştırmaları Okulu) bir konferansta yaptığı sunumda, sol partilerin "ideolojilerini topluma içselleştirmekte başarısız olduklarını, çünkü ulusal politikalar ve ideoloji ile popüler toplumsal ve kültürel değişim arasında suni bir ayrılığı koruduklarını" söyledi, "Geleneksel değerler sistemlerine, özellikle de patriarka ve/veya İslam'ı temel alan değer sistemlerine karşı açıkça harekete geçerek yaygın kanılara uzlaşmaz biçimde karşı çıkmaktan

15 Giacaman, Jad ve Johnson, "For the Common Good? Gender and Social Citizenship in Palestine", s. 146.

16 Kawar [Kavar], *Daughters of Palestine*, s. 115–17.

korktular," dedi.[17] Gazze'de bir Rus gazetesine konuşan, Leyla Halid'in arkadaşı FHKC Politbürosu'ndan Meryem Ebu Dakka, 58 yaşında başörtüsü takmayı reddetmesinin hâlâ mesele edildiğini söylüyor:

> İşte ben... başı açık tek kadın, sigara içen tek kadın. [Müslüman] Kardeşler'den biri başımı Halk Cephesi'nin kırmızı bayrağıyla örtmemi rica etti. Ben de evimden bir Ebu Dakka olarak ayrıldığımı ve Filistin'in sadık bir kızı olarak geri döndüğümü söyledim. Bütün hayatımı Filistin'e verdim. Eğer başımı örtseydim mollalar benimle gurur duyacaktı ama bu şekilde ben varken mahcup oluyorlar... Şimdi bir kadın cesaretle ve kendi başına hareket ettiğinde herkes onun Halk Cephesi'nden olduğunu anlıyor. Ben de onların örneği ve koruyucusuyum.[18]

Gazze olayı epey biliniyor ama Batı Şeria'da el-Halil şehrinde de benzer olaylar yaşandı. Ancak orada sokakta başı açık kadınları taciz eden erkekler, FHKC eylemcileri tarafından yakalandı ve Hamas üyeleri değil, İsrail istihbaratının bilinen yerli işbirlikçileri oldukları ortaya çıktı.[19] Hamas'ın kendisinin üst mevkilerinde bir kadının elinde olan tek bakanlık koltuğu Meryem Salih'in oturduğu Kadın Sorunları Bakanlığı'dır. Halid Hrub'a göre Hamas'ın, özellikle üniversitelerde ve üniversite mezunları arasında epey kadın eylemcisi vardır ama kadın komiteleri öncelikle -1970'lerin öncesindeki Filistin kadın hareketi gibi- yardım ve okullar gibi "geleneksel alanlarla" ilgilidir. Kadın eylemcilerin geniş ölçekte harekete geçirilmesi diyor Hrub, Hamas'ın seçim başarısı için hayati önemdedir ama "Başka düzeylerde, en çok da önderlikte Hamas'taki kadınlar ortadan kaybolur... Birçok kadının kamusal düzeyde ve önderlik düzeyinde politik etkisi olan, daha geniş Filistin ulusal hareketiyle kıyaslandığında Hamaslı kadınlar dış dünya için neredeyse

17 Muhanna, "The Leftist and Islamic Movements in Gaza".

18 "What Makes a Woman Go to War?," www.rt.com, 20 Mayıs 2011.

19 Kawar, *Daughters of Palestine*, s. 117.

görünmezdir."[20]

Leyla Halid'in dediği gibi, "Bence [Hamas ve Cihad] farklı bir vizyona sahip. Bunu onlarla tartıştığımızda 'biz hakkaniyete inanıyoruz, eşitliğe değil' dediler. İnsanlar İslam'ın kadınlara haklarını verdiğini söylese de uygulamada eşitlik yok. Hamas'ın iç kurallarında bir kadının görevi eğitimli olmak ki eğitimli bir kuşak yetiştirebilsin. Seçimlerde yedi kadını aday gösterdiler ama Filistin'deki seçim yasası her listedeki üçüncü kişinin kadın olmasını gerektirdiği için. Kadınların rolü hakkında kendi inançları var ama onların karar alanlar arasında olabileceğine inanmıyorlar. Fetih'te bile Merkez Komite'de kadınlar var, ama Hamas'ta veya Cihad'da kadınları göremiyoruz. Silah taşıdıkları zaman kadınlar ulusal mücadeleye katılıyor. Bu yüzden, 1988'de kaleme alınan Filistin Bağımsızlık Bildirgesi'nde kadınlarla ilgili bir paragraf var; özgür ve bağımsız bir devlette kadınların hak ve görevler konusunda erkeklerle eşit olduğunu söylüyor."

20 Khaled Hroub [Halid Hrub], Hamas: A Beginner's Guide (Londra/Ann Arbor: Pluto Press, 2006), s. 76–7.

7

Leyla Halid'in Geleceği, Filistin'in Geleceği

"Emekli olmak mı? Nereden? Ancak Hayfa'ya döndüğüm zaman emekli olurum" diye gülmüştü Leyla Halid 2008'de. 2000'de, kadroları ihtiyarlayan FHKC emeklilik yaşını kadınlar için 55, erkekler içinse 65 olarak belirledi. Emekli olabileceği yaşı neredeyse on yıl geçmiş olan Halid, "Mücadeleden ya da mücadelenin bir parçası olmaktan emekli olunmaz," diye ısrar ediyor. "Aynı konumlarda olmayabilirim, çünkü insan fiziksel olarak nesi varsa, belki 20-25 yaşlarından 45 yaşına kadar bütün kapasitesini, hevesle verebilir. Fiziksel olarak insanın ömrünün yarısında yukarı çıktığı, diğer yarısında da aşağı indiği bilimsel bir şey, ama irade de önemli. Olup biten her şey, psikolojik açıdan beni etkiledi tabii, ama hâlâ irademvar."

"O yüzden, diye devam ediyor, "[emekli] olacağımı sanmıyorum. Bunu düşündüm, durum zorlaşıyor, ama bu daha da zor olduğunda emekliye ayrılacağım anlamına gelmiyor. Tabii bu, konferansa, beni seçmek isteyip istemeyeceklerine bağlı, bu benim elimde olmayan bir şey. Şimdilik devam edeceğim. On yıl sonra hâlâ hayatta olur muyum, bilmiyorum." Halid'in bu düşüncelerini anlatışına eşlik eden kısık gülüşünün bir elinde sürekli tuttuğu sigarayla epey ilgisi var. 1980'den beri Halid'in arkadaşı olan Linda Clair, "Kendini nasıl adamış! O yaşta işin kolayını seçip aile hayatına razı olabilir," diyor. "Onu durdurabilecek hiçbir şey düşünemiyorum

ama keşke sigarayı bıraksa. Baca gibi tütüyor." 2011'de gerçekleşen takip görüşmesinde Halid'in elleri hareket ederken sigara Skype ekranında görülüyor.

Ama altmışlarının ortalarında olması da nikotin bağımlılığı da Leyla Halid'i yavaşlatmışa benzemiyor. FHKC görevlerini yerine getirmek için Amman ile Şam arasında yaptığı düzenli yolculukların yanında, Sovyetler Birliği'nin yıkılışının ardından birçok sol örgütü ve eylemciyi kuşatan ideolojik ve örgütsel fosilleşmeyi de reddetti. Partisinin silahlı mücadeleye beslediği daha geleneksel inancının ve parti politikasının yanındaki bir güç olarak gerek Filistinli gerek uluslararası sivil toplumun rolünü kavradı.

Halid dünyanın her yerinde İsrail İşgali'ne dair gerçeklerin farkına varılmasını Uluslararası Dayanışma Hareketi gibi uluslararası eylemci gruplarına bağlıyor. "Rachel Corrie öldürüldüğünde, bir Amerikan öğrencinin gelip bu şekilde evleri savunmuş olması gençlerimizin bilincini yükseltti," diyor. "Sırf Filistinlileri görüp desteklemek için yurtdışından gelen grupları gördüklerinde bu bizim yalnız olmadığımız anlamına geliyor ve insanlarımızı eğitiyor. Geçmişte yabancı ziyaretçilerimiz oldu ve bunları İsrail'in ajan olarak gönderdiğini keşfettik, o yüzden halkımızın bize destek vermek üzere gelen yabancılara güvenmesi zaman aldı. Ama uluslararası dayanışma, halkımızda hükümetlerin tavrının sivil toplum düzeyinde, halk baskısıyla değiştirileceği ümidi uyandıran unsurlardan biri.

Halid uluslararası konferanslarda görünmeye de devam ediyor. Bir zamanlar bunlar yalnızca BM ve Sovyet destekli, kadın hakları kampanyalarını yürütenlerin ya da sosyalist eylemcilerin katıldığı toplantılardı ama artık Leyla Halid, 2001 yılında Brezilya'daki Porto Alegre'de düzenlenen ilk Dünya Sosyal Forumu'ndan (DSF) doğan büyük sivil toplum konferansları olan DSF'de düzenli olarak görülüyor. Halid'in kendisi, bunların çok önemli olduğunu söylüyor.

"Dünyanın farklı ülkelerinden insanların buluşabildiği bir zaman oluyor, başka hareketlerle bağlantı kurabiliyor ve dayanışmayı inşa edebiliyoruz."[1] Halid Hindistan, Brezilya ve Kenya'daki DSF'de konuştu, Ortadoğu'daki Amerikan politikasından çocuk haklarına ve tabii Batı Şeria, Gazze ve diasporadaki Filistinlilerin durumuna kadar çeşitli konularda atölyelere katıldı. DSF'deki varlığı tartışmaların dışında da kalmadı; 2007'de, Kenya'da, Filistinlilerin geri dönüş hakkını veya Kudüs'ün paylaşılmasını savunmasalar bile İsrailli işgal karşıtı grupların desteklenmesini Filistin mücadelesinin desteklenmesiyle bir tutan konferans bildirgesinin kaleme alınmasıyla ilgili tartışmalara girdi. Onun görüşüne göre İsrailli işgal karşıtları ayrı bir paragrafta ele alınmalıydı.

Leyla Halid 2007'de Nairobi'deki Dünya Sosyal Forumu'nda Brezilyalı radikal çizer Carlos Latuff ile birlikte. (Carlos Latuff).

1 "Palestine on the Table at World Social Forum in Kenya", Palestine News Network, 24 Ocak 2007.

1980'lerin başında Felicia Langer ile tanışması gibi tecrübelerden aldığı derslerle, Halid bazı İsrailliilerle birlikte çalışma ihtimalini göz ardı etmiyor ve Batı Şeria köyü Bilin'de Ayrım Duvarı'na karşı her hafta yapılan gösterilere katılan İsrailli eylemcileri övüyor. Ama daha geniş İsrail barış hareketiyle çalışma konusunda daha katı bir çizgide: "Sorun şu ki, eğer mücadelenizi desteklemeyen ve işgale gerçekten karşı olmayan insanlarla uğraşıyorsanız bu zaman kaybı oluyor ve bir yanılsama yaratıyor, çünkü insanların birlikte çalıştığını, birlikte eylemler örgütlediklerini görünce, bunu barış sanıyorlar, oysa gerçekte bu barış değil. Bu gruplardan çoğunun, kendilerine Peace Now (Barış Şimdi) veya refusnik (vicdani retçi -ç.n.) deseler de bu iki konuyu açtığınızda durduklarını keşfettik. Kudüs'ten söz etmiyorlar.

Mültecilere gelince diyorlar ki, onlar başka Arap ülkelerinde yaşıyor, neden bu toprağı istiyorlar ki? O yüzden, geçici olarak onlarla çalışmak yararımıza olabilir ama onlar fikirlerini değiştirmedikçe bu stratejik bir şey değildir. Filistin halkının haklarını desteklemekle onları insani konularda desteklemek arasında fark var."

Başka forumlarda İsrail'e yaptırım uygulama çağrıları konusunda ihtilaf çıktı. Bunların bazıları yaptırım çağrılarının meşruiyeti üzerine anlaşmazlıklarla değil, yaptırımlar gibi taktiklerin hükümetler ve nüfusları üzerindeki etkisiyle ve boykotların meşru hedefini kimlerin oluşturduğuyla ilgiliydi. Leyla Halid ve FHKC'li yoldaşları hâlâ iktidar ve sorumluluğu devletler ve hükümetlerde gören zihniyette olduğundan, Halid'in o kadar devlet-temelli olmayan strateji ve özlemleri benimseyen eylemcilerle zaman zaman karşı karşıya gelmesi şaşırtıcı değil. Gerçi Halid "Apartheid rejimi sırasında Güney Afrika Hükümeti'ne karşı yürütülen kampanyaya benzer bir kampanya" çağrısında bulunmuştu.[2] Bunu nasıl "iki gün boyunca tartışıp" durduklarını anlatıyor. "Farklı gruplardan insanlar

2 "A Just Solution is the Way Out of Conflict", *An Phoblacht*, 11 Ağustos 2005.

geldi ve sonunda yaptırımları kabul ettiler. Dedim ki, siz kendi forumunuza katıldınız ve sadece şunu söylüyorum: Bu forumlarda bile farklılıklarınız var, insanlar belki fikirlerini değiştirir ya da baskı altında kalır. Ama esas olan şu, daha iyi bir dünya mümkün, ona bağlı olarak da küreselleşme ve emperyalizm karşıtı hareket falan. Birincisi şu ki hepimiz işgale karşıyız, dedim. Ülkelerde ve hükümetlerde değişim olmalı ama aynı zamanda zihinleri de değiştirmek önemli, ki seni senin vizyonunla desteklesinler, sadece başkalarının vizyonuyla değil."

Ancak FHKC'nin örgütsel disiplini doğrultusunda, Halid bir birey olarak kendisine odaklanılmasından hâlâ zaman zaman rahatsız gibi görünüyor. "Sri Lanka'daki DSF'ye davet edilmiştim ve gidemiyordum," diyor. "Özür dileyip başka birini gönderebileceğimi söyledim ama kabul etmediler. İnsanlar *bu* kişiyi istiyoruz diye düşünüyor. Onlara ben sadece kendim değilim, bir partinin parçasıyım, o yüzden başka birini gönderebiliriz diye anlattım ama buna olanak vermediler. Belki de bireylerin hâlâ bir etkisi var."

DSF'deki eylemci toplantıları kadar, Halid'in dikkat çeken kişiliği de onu FHKC ve daha geniş bir Filistin topluluğu açısından bir tür büyükelçi haline getirdi; 2010 Kasım'ında tartışmalı Nikaragua devlet başkanı Daniel Ortega'yı ziyaret etti,[3] Haziran 2011'de Türkiye'nin güneyindeki Mersin'de Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu'nun seçim mitinginde konuşma yaptı.[4] Bir seminer vermek ve Stockholm'de bir gösteride konuşmak üzere gittiği İsveç'te muhalifleri onu polise şikâyet etti ama herhangi bir önlem alınmadı;[5] Şubat 2011'de grevdeki İtalyan maden işçileriyle FHKC'nin dayanışmasını şu sözlerle ifade eden bildiride görünen de Halid'in tanınmış adıydı. "Değişim zamanı, her türlü baskıya ve yolsuzluğa

3 "Comrade Leila Khaled Meets with Nicaraguan President Ortega", www.pflp.ps, Kasım 2010.

4 "Former Palestinian Guerrilla Commander Khaled in Mersin", Firat News Agency, 4 Haziran 2011.

5 "Something Rotten in Sweden", www.ynetnews.com, 6 Mayıs 2011.

karşı direnme zamanı. Sosyal adalete, söz ve ifade özgürlüğüne dayanan yeni bir sistem kurma zamanı."[6] En son olarak, Filistin ile ilgili Russell Mahkemesi'nin Güney Afrika duruşmalarında tanık olarak yer aldı.

2010'un sonu ve 2011'de Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki "Arap Devrimi" ayaklanmalarıyla birlikte bölgenin her yerinde genel anlamda sol düşüncelere ve toplumsal değişime yönelik ilgi canlandı. Çalkantı ve rejim değişikliğinin bir İslamcı hükümetler dalgasına yol açacağı yönündeki Batılı varsayımlara meydan okuyan gösteriler, Şeriat düzeni ya da küresel hilafet çağrısında bulunmadıkları gibi (genellikle Batının desteklediği) otoriter rejimlere ve neoliberal ekonomik politikalara bir son verilmesini talep ediyordu.[7]

Ocak 2011'de "Filistin Belgeleri"nde ortaya çıkan gerçeklere rağmen[8] -üst düzey Fetih müzakerecilerinin İsrail'e Filistin [toplumu]'nun çoğunluğunun desteklediğinin çok ötesinde ödünler sunmuş olması da bunlara dahildi- Arap Baharı bazı yorumcuların 2011 başında umduğu gibi FUY'ye karşı kitle gösterilerine yol açmadı. Ama Filistinliler Fetih ve Hamas fraksiyonları arasındaki kavgaya son verilmesi talebiyle harekete geçti ve Arap Baharı Batı Şeria'da yerleşimleri ve Apartheid Duvarı'nı protesto edenleri, mücadelelerini oturtabilecekleri daha geniş bir bağlam sunarak teşvik etti. "Artık arkamızda bir destek olduğunu hissediyoruz." Ortadoğu Araştırma ve Bilgi Projesi'nin (MERIP) bir raporuna göre en-Nebi Salih'ten bir kadın protestocu bu sözleri sarf etmişti.[9] 2011'de Fetih ile Hamas arasında birlik çağrısında bulunan 15 Mart Filistin gençlik hareketinin alternatif bir stratejisinin olmadığını teslim etmesine rağmen Halid, Filistinlilerin Arap uyanışından güç aldığına inanıyor.

---

6 "Messaggi di solidarietà alla FIOM da organismi internazionali", www.carc.it, 15 Ekim 2010.

7 Beinin, "The Israeli-Palestinian Conflict and the Arab Awakening"

8 Jesse Rosenfeld ve Joseph Dana, "A Palestinian Revolt in the Making?", *The Nation*, 26 Mayıs 2011.

9 Beinin, "The Israeli-Palestinian Conflict and the Arab Awakening".

Leyla Halid'in adı 15 Mart hareketinin söylemlerinde geçmiyor değil. Güney Kudüs'te çıkan *This Week in Palestine*'da yazan Filistinli-Amerikan gazeteci Ahmed Moor, Halid'in Oslo Anlaşması ve FUY'ye dair güçlü itirazlarını şöyle aktarmıştı: "Filistin Belgeleri'nin ardından genç Filistinliler zor koşullar karşısında meşru ve vakur bir mücadele modeli arayışında onun [Halid'in] mirasına dayanabilir. Devrimci geçmişi ve bugün Filistinlilerin hakları konusundaki ısrarı Filistin'de olsun diasporada olsun genç eylemcilere ilham vermeye devam ediyor."[10]

Halid'in kendisi de "Tunus ve Mısır'daki devrimlerin sonuçları henüz görülmedi" diye düşünüyor. "Tunus örneğinde İslamcılar kazandı. Çünkü solcular birlik olmadı, en örgütlü olanlar da İslamcılar. Devrimlerden sonra ABD yönetimi sonuçları sınırlamak istedi, o yüzden Bin Ali ve Mübarek'in devrilmesini kabul etti. Ama Mısır her zaman Arap Dünyası'nda değişimin kilometre taşı olmuştur; Nâsır yönetimi döneminde öyleydi, yine öyledir. Seçimlerin demokratik bir yöntem olduğunu biliyorum ama ABD'nin ve genel olarak Batı'nın paralarıyla kimi desteklediği meselesi bu. Bence ılımlı İslamcı hareketleri güçlendirmeye ve Arap Dünyası'nın düşmanlığını İsrail'den İran'a yöneltmeye çalışacaklar."

Halid, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası Filistin kurtuluş hareketlerini Arap dünyasının her yerinde ve başka yerlerde sosyal haklar ve insan hakları için verilen çeşitli mücadelelerle açıkça bağlıyor.[11] Kendi konumunun FHKC'nin Filistin mücadelesini daha geniş bir Arap ulusal demokratik çözümüyle birleştiren uzun erimli stratejisini yansıttığını söylüyor. Kasım 2011'de, "Bu küresel bir sınıf mücadelesidir," demişti. "Yoksullar iki kıtada -Kuzey Amerika ve Avrupa- sokakları dolduruyor ve İsrail'de bile sosyal adalet çağrısı yapıyor. İsrail hükümeti genç insanlara yerleşimlere taşınmaları

10 Ahmed Moor, "Learning From Leila", *This Week in Palestine*, Nisan 2011.

11 "BDS Breaking New Barriers", *Al-Ahram Weekly*, 4 Mayıs 2011.

için rüşvet teklif ediyor ama onlar kendi kararlarıyla bunu reddediyor. İsrail çeşitli sorunlarla karşı karşıya; o yüzden sürekli Gazze'ye saldırıyor, çünkü Gazze'ye saldırdıklarında halk hükümeti destekliyor. İsrailliler bir krizle karşı karşıya kaldıklarında bunu dış savaşla çözer. Şimdi de kapitalist sistemin krizi yükseliyor, o yüzden Wall Street'te ve Avrupa'da gösteri yapan insanlar görüyoruz. Merkel ve Sarkozy Yunanistan'ı işgal ediyor, Çin de ürünleriyle dünyayı işgal ederek işine bakıyor. Savaş değil ürün çıkartacak kadar zekiler. Ama zenginler küresel düzeyde sadece küçücük bir sınıf."

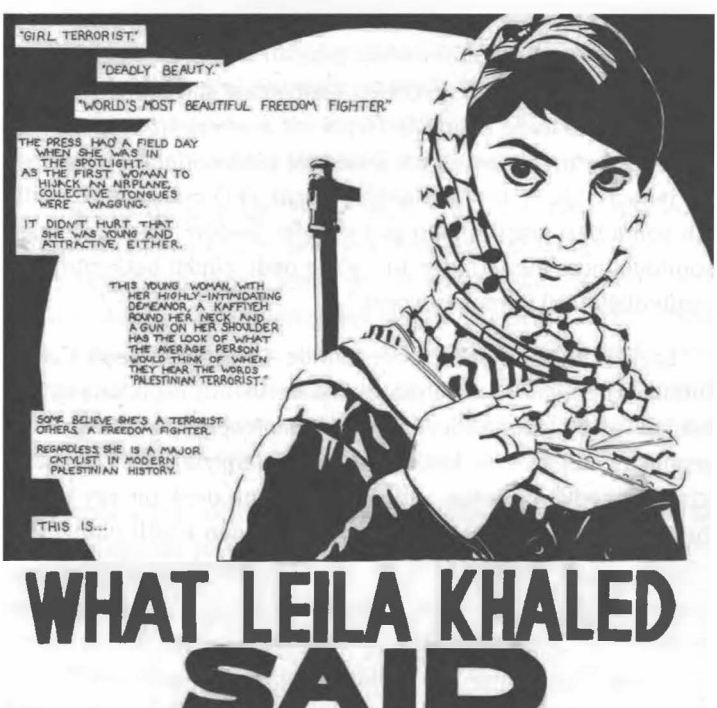
Halid geçtiğimiz on yıl içinde gazete, radyo ve televizyonlardan aldığı röportaj taleplerinin arttığını söylüyor. Bazı gazetecilerin yüz yüze geldiği zorluklar ve istemeden de olsa Filistinlilerin günlük hayatını görmüş olmaları karşısında neredeyse neşelenmiş gibi görünüyor:

"Bir Fransız kadın beni arayıp, sizinle ilgili bir film yapmak istiyorum, dedi. Peki dedim, bana ne yapmak istediğinizi söyleyin. Filmi Hayfa'da çekmek istiyordu. Oraya gidemeyeceğimi söyledim, niye diye sordu. İsrail büyükelçiliğine gidip sorun dedim. Hayfa'da film çekmek için vize almış ama onlara ne filmi olduğunu söylememiş. Sonra benim için vize istedi, bu sefer kendi vizesini geri aldılar. Beni aradı, bu alçaklar! diyordu. Peki dedim, şimdi size bütün hikâyeyi anlatayım, çok üzüldü; bütün bunları okumuştu ama kendi başına böyle bir şeyin gelebileceğini düşünmemişti."

Halid'e göre, ödüllü belgesel *Leila Khaled: Hijacker*'ı (Leyla Halid: Hava Korsanı) yapmış olan Lina Makboul da benzer zorluklarla yüz yüze kalmış. Halid'in kaçırdığı uçaklardan birinin pilotuyla görüşmek için İsrail'e gittiğinde alışılmış aramalar ve sorgularla karşılaşmış. Ama diyor Halid, Makboul'un çalıştığı İsveç televizyon kanalı

tarafından da bütçesi durduruldu ve yapıma yeni koşullar getirildi. Belgesel, ancak Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki film festivallerinde övgüyle karşılandıktan sonra, yapımını üstlenen televizyon kanalında gösterilebildi.

Leyla Halid'e sık sık hatıralarını yazıp yazmayacağının sorulması şaşırtıcı değil. 1996'da buna zaman ayırmaya çalışmış ama diyor ki; "O sırada bunun benim için bir mücadele olduğunu gördüm,

Leyla Halid dünyanın her yerindeki genç Filistinliler, Filistin dayanışma eylemcileri ve politik radikaller için ilgi ve ilham kaynağı olmaya devam ediyor. Bu görsel, sanatçı Marguerite Dabaie'nin, ABD'de bir Filistinli-Hıristiyan olarak büyümekle ilgili kendi yaşadıklarını keşfettiği The Hookah Girl adlı elektronik dergiden. (www.margoyle.net) (Marguerite Dabaie).

çok yoğun bir dönemdi ve hep beni dışarıya çeken şeyler oluyordu, yazmak için istikrarlı olmak gerek. Benim için konuşmak kolay ama yazmak öyle değil." Kocası Fayiz sözlerini kaydedecek biriyle çalışmasını önermiş; bir başka arkadaşı konuşmasındaki tutkuyu koruyabilmek için bu işi kendisinin yapması gerektiğini söylemiş.

Halid kendi sözleri ya da kendi otobiyografisi fikrini kesinkes hareketinin tarihi bağlamında ele alıyor. Kendisini, Ramallah ve Gazze'de kadın tutsakların deneyimlerini kaydetmek için çalışan sözlü tarih projeleriyle kıyaslıyor. Filistin direnişinin tarihini belgelemek için yürütülen daha önceki çabaları hatırlıyor; belki de bunlar kendi hayatıyla ilgili gerçekleri yazmaması için bir neden oluşturuyor. "1970'lerde Beyrut'ta büyük bir merkezimiz vardı," diyor. Filistin Araştırma Merkezi'ydi. İsrailliler geldiklerinde ilk gittikleri yer burası oldu ve her şeyi aldılar. Ancak FKÖ mahkemeye gittikten sonra bazı araştırmaları geri verdiler. Neden hepsini aldıkları sorulduğunda liderlerinden biri şöyle dedi: çünkü hakkımızda ne düşündüğünüzü bilmek istiyoruz."

Leyla Halid'in, dünyanın her yerinde -Pakistan, Birleşik Krallık, Ürdün ve Lübnan- çocuklarına onun adını vermiş insanlarla sayısız öyküsü var. Bir Japon kadın ona yazdığı mektupta kızına Leyla adını vermek istediğini ama Japoncada tam anlamıyla L sesi olmadığı için veremediğini, bunun yerine kendisi ona denk bir şey bulduğunu anlatmış. Robin Morgan gibilerinin onun kibirli olduğu yönündeki suçlamalarına rağmen[12] Halid'in gerçekten bunun ağırlığını hissettiği görülüyor. "Bu bana çok dokundu" diyor, Pakistan'da kaldığı otele yüzlerce millik yoldan sabahın beşinde küçük kızı Leyla'yı getiren adamla ilgili. "Bunu bana ne zaman söyleseler onur duyuyorum, aynı zamanda sorumluluk hissediyorum. Bunu hissediyorum ve bana güç veriyor. Zor durumda aynı iradeyle devam edebilme gücünü veriyor bana. Çünkü bunlar benim insanlarım, o

12 Morgan, *The Demon Lover*, s. 209.

küçüklere benim adım verilmiş, demek ki devam etmem gerekiyor. Bu hayatta çok şeyi unuttum ama şunu hatırlarım, bu bir sorumluluktur, bu insanlar benim adımı vermiş ve bundan gerçekten gurur duyuyorum."

Leyla Halid yarım yüzyıl boyunca Filistin halkı için bir vatan kurma mücadelesinin parçası oldu. Barış süreçlerinin gelişine, gidişine, süper güçlerin ve bölgesel oyuncuların müttefik ve taktik değiştirmelerine, önderliklerin kâh bir tutumu kâh bir başkasını benimsemesine tanıklık etti. Filistinlilerin vatanlarına dönebilseler ilk yapacakları şeyin ne olacağına dair bireysel hayallerini toplayan "Döndüğümde" projesine sunduğu katkıda belli bir yorgunluk var. Halid'in sözü, "Filistin'e döndüğümde üç gün boyunca bir portakal ağacının altında uyuyacağım," olmuş.[13]

"Hep halkın geleceği," diyor. "Bunu tartışmam bile, buna inanıyorum. Bu benim için bir gerçeklik. Tarihten, her zaman işgal ve direniş olmadığını, bunun temel denklem olmadığını öğrendik. Ama işgalin olduğu yerde direniş hep olacak. Filistin tarihinde Romalılar, Haçlılar, Osmanlılar geldi geçti ama Filistinliler orada kaldı. Nerede işgal varsa orada işimiz zordur ama kuşaklar boyunca hep irademiz vardır. Halkıma inanıyorum ve dünyanın her yerinde mücadelemizi destekleyen insanlar olduğuna inanıyorum."

"Başlangıçta," diye devam ediyor, "İsraillilerle asla bir arada yaşamayacağımızı söyledik. Ama size diyeyim, eğer 4-5 milyonlarsa ve çıkmalarını istiyorsak, bu mantıklı değil. Orada doğmuş olan çocuklar, anne babalarının gelip yerleşmiş olması onların hatası değil. Ama bu da bu çelişkinin anahtarının mültecilerin geri dönüş hakkı olduğu anlamına geliyor. Bu bir elli yıl daha alabilir. Bir vatan, mücadelemizin hedeflerini gerçekleştirebilmek için uygulamak zorunda olduğumuz her şeye değer diyorum. İsrail toplumuna

13 US Palestinian Community Network, http://whenireturn.uspcn.org.

bakıyoruz, geçmişten daha farklı sesler var, işgale karşı, apartheid sistemine karşı, hükümetin politikalarına karşı, orduyu reddeden, neden hep savaşıyoruz diyen sesler var. Ve öldürülmüş oğullarının ve kızlarının resimlerini taşıyan kadınlar. Bu insanlar ömür boyu beklemez, bir şey yapacaklar. Bu bizim planlarımıza bağlı değil. Ama esas sorunlar, yani toprak ve mülteciler adil bir biçimde halledilmedikçe bu çatışma bir kuşaktan diğerine taşınır. Mücadelenin bütün bu unsurları ve çatışma bir araya toplanır. Ve kendi kendini çözer."

"Benim ömrümde olacağını sanmam, ama başka kuşaklar için."

Bibliyografya ve Kaynaklar

Leyla Halid'in hayatıyla ilgili bu kitapta ortaya konulan bilgilerin önemli bir bölümü 2008 Eylül'ünde bir hafta boyunca Amman'daki evinde ve bu tarihle 2011 Kasım'ı arasında e-posta ve Skype üzerinden onunla yaptığım röportajlardan elde edilmiştir. Halid'le ilgili bilgiler veya ondan alıntılar, aksi belirtilmedikçe bu kaynağa dayanır. Tarih belirtilmeksizin FHKC'nin İngilizce Birimi'nden Halil Makdisi'ye yapılan atıflar onunla Eylül 2009'da telefonla yapılan bir röportaja, Linda Clair'e atfen verilen yorum ve bilgilerse kendisiyle Temmuz 2008'de yapılmış bir röportaja dayanır. Adlarını açıklamak istemeyen Filistinli erkek ve kadınlardan gelen bir dizi yorum ve bilgi de var: bunların büyük bölümü Şubat 2008'de ve Mart-Nisan 2009'da Batı Şeria ve İsrail'de ya da 2009'da Manchester'da yapılan konuşma ve röportajlardan alınmıştır.

BASILI KAYNAKLAR

AbuKhalil, As'ad, "Internal Contradictions in the PFLP: Decision Making and Policy Determination," *Middle East Journal* 41/3 (Yaz 1987).

Aburish, Said K., *Arafat: From Defender to Dictator* (Londra: Bloomsbury, 1998) [*Bay Filistin Yaser Arafat* (Ankara: Elips Kitapları, 2008)].

Abu-Sharif, Bassam [Bessam Ebu Şerif] ve Uzi Mahnaimi, *Tried by Fire: The Searing True Story of Two Men at the Heart of the Struggle Between the Arabs and the Jews* (Londra: Little, Brown & Co., 1995) [Uzi Mahnaimi ve Bassam Ebu Şerif, Ateşle Sınandılar, çev. Ali Cevat Akkoyunlu (İstanbul: Doğan Kitap, 1999)].

Afzal-Khan, Fawzia, "Bridging the Gap Between So-Called Postcolonial and Minority Women of Color: A Comparative Methodology for Third World Feminist Literary Criticism", *Womanist Theory and Research* 2.1– 2.2 (1996–97).

Ahmad, Ekbal ve David Barsamian, *Terrorism: Theirs and Ours* (New York: Seven Stories Press, 2001).

Alexander, Yonah, *Palestinian Secular Terrorism* (Ardsley: Transnational Publishers, 2003).

Antonius, Soraya, "Fighting on Two Fronts: Conversations with Palestinian Women", *Journal of Palestine Studies* 8/3 (Bahar 1979), 26–45.

Ashrawi, Hanan, *This Side of Peace: A Personal Account* (Londra: Simon & Schuster, 1995).

Bechara, Soha, *Resistance: My Life for Lebanon* (New York: Soft Skull Press, 2003).

Buck-Morss, Susan, *Thinking Past Terror: Islamism and Critical Theory on the Left* (Londra/New York: Verso, 2003).

Cobban, Helena, *The Palestinian Liberation Organisation: People, Power and Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

Cooley, John K., Green March, *Black September: The Story of the Palestinian Arabs* (Londra: Frank Cass, 1973).

Dawisha, Adeed, *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair* (Princeton: Princeton University Press, 2003) [Adid Davişa, *Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa*, çev. Lütfi Yalçın (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2004)].

Emerson, Steven ve Brian Duffy, *The Fall of Pan Am 103* (Londra: Futura, 1990).

Fisk, Robert, *Pity the Nation: Lebanon at War* (Oxford: Oxford University Press, 1990/2001).

Gilbert, Martin, *Israel: A History* (Londra: Doubleday, 1998).

Giles, Wenona, Malathi de Alwis, Edith Klein ve Neluka Silva (der.), *Feminists Under Fire: Exchanges Across War Zones* (Toronto: Between the Lines, 2003).

Grace, Daphne, *The Woman in the Muslin Mask: Veiling and Identity in Postcolonial Literature* (Londra/Sterling: Pluto Press, 2004).

Gresh, Alain, *The PLO: The Struggle Within* (Londra: Zed Books, 1983).

Habache, Georges [Corc Habaş] ve Georges Malbrunot, *Les revolutionnaires ne meurent jamais: conversations avec Georges Malbrunot* (Paris: Editions

Fayard, 2008).

Hasso, Frances, "Modernity and Gender in Arab Accounts of the 1948 and 1967 Defeats", *International Journal of Middle East Studies* 32/ 4 (Kasım 2000), 491–510.

Holt, Maria, *Women in Contemporary Palestine* (Kudüs: PASSIA, 1996).

Hourani, Albert, *A History of the Arab Peoples* (Londra: Faber & Faber, 1991) [*Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan (İstanbul: İletişim Yayınları, 1997)].

Hroub, Khaled [Halid Hrub], *Hamas: A Beginner's Guide* (Londra/Ann Arbor: Pluto Press, 2006).

Joseph, Suad ve Susan Slyomovics (der.), *Women and Power in the Middle East* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001).

Kadi, Leila S. (der./çev.), *Basic Political Documents of the Armed Palestinian Resistance Movement* (Beyrut: FKÖ Araştırma Merkezi [Palestine Books No. 27], 1969).

Karanjia, R. K., *Arab Dawn* (Londra: Lawrence & Wishart, 1959).

Katz, Samuel M., *Israel vs Jibril: The Thirty-Year War Against a Master Terrorist* (New York: Paragon House, 1993).

Kawar, Amal [Emel Kavar], *Daughters of Palestine: Leading Women of the Palestinian National Movement* (Albany: State University of New York Press, 1996).

Kazziha, Walid, *Revolutionary Transformation in the Arab World: Habash and his Comrades From Nationalism to Marxism* (Londra/Tonbridge: Charles Knight & Co., 1975).

Khaled, Leila [Leyla Halid] ve George Hajjar [Corc Hacar], *My People Shall Live: The Autobiography of a Revolutionary* (Londra: Hodder & Stoughton, 1973).

Khamsin Kolektifi (der.), *Women in the Middle East* (Londra: Zed Books, 1987).

Kharmi, Ghada, *In Search of Fatima: A Palestinian Story* (Londra/New York: Verso, 2002) [Ghada Karmi, *Fatma'yı Ararken*, çev. Mefkure Bayatlı (Everest Yayınları, İstanbul 2003)].

Khoury, Rana [Rana Huri], *Palestinian Women and the Intifada* (Beytüllahim: Beytüllahim Uluslararası Merkezi Kadın Araştırmaları Bölümü, 1995).

Lewis, Reina, *Gendering Orientalism: Race, Femininity and Representation* (Londra/New York: Routledge, 1986).

McCullin, Don, *Unreasonable Behaviour: An Autobiography* (Londra: Vintage, 1990).

MacDonald, Eileen, *Shoot the Women First* (Londra: Arrow Books, 1991) [*Önce Kadınları Vurun*, çev. Şen Süer Kaya (İstanbul: e Yayınları, 1994)].

Macey, David, *Frantz Fanon: A Life* (Londra: Granta, 2000).

McGowan, *Daniel ve Marc H. Ellis, Remembering Deir Yassin: The Future of Israel and Palestine* (New York: Olive Branch Press, 1998).

Massad, Joseph, "Conceiving the Masculine: Gender and Palestinian Nationalism", *Middle East Journal* 49/3 (Yaz 1995), 467.

Mayer, Tamar (der.), *Women and the Israeli Occupation: The Politics of Change* (Londra/New York: Routledge, 1994).

Melkonian, Markar, *My Brother's Road: An American's Fateful Journey to Armenia* (Londra/New York: I. B. Tauris, 2007).

Morgan, Robin, *The Demon Lover: On the Sexuality of Terrorism* (Londra: Mandarin, 1989).

Morris, Benny (der.), *Making Israel* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2007).

Najjar, Alexandre, *The School of War* (Londra: Telegram, 1999/2006).

Owen, Roger, State, *Power and Politics in the Making of the Modern Middle East* (Londra/New York: Routledge, 1992).

Pappe, Ilan, *The Ethnic Cleansing of Palestine* (Oxford: Oneworld Publications, 2006).

Philo, Greg ve Mike Berry, *Bad News from Israel* (Londra: Pluto Press, 2004).

Pryce-Jones, David, *The Face of Defeat* (Londra: Quartet, 1974).

Raab, David, *Terror in Black September: The First Eyewitness Account of the Infamous 1970 Hijackings* (New York: Palgrave Macmillan, 2007).

El-Rayyes, *Riad ve Dunia Nahas, Guerrillas for Palestine* (Londra: Portico Publications, 1976).

Rogers, Mary Eliza, *Domestic Life in Palestine* (Londra: Kegan Paul, 1862/1989).

Rothschild, John (der.), *Forbidden Agendas: Intolerance and Defiance in the Middle East: Writings From the Journal Khamsin* (Londra: Al Saqi Books, 1984).

El Saadawi, Newal, *A Daughter of Isis: The Autobiography of Nawal El Saadawi* (Londra/New York: Zed Books, 1999).

Sabbagh, Suha, *Palestinian Women of Gaza and the West Bank* (Bloomington ve Indianapolis: Indiana University Press, 1998).

Said, Edward, *Peace and its Discontents: Gaza-Jericho 1993–1995* (Londra: Vintage, 1995).

Said, Edward, *Out of Place: A Memoir* (Londra: Granta, 1999) [*Yersiz Yurtsuz*, çev. Aylin Ülçer (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003)].

Sayigh, Rosemary, *Palestinians: From Peasants to Revolutionaries* (Londra: Zed Books, 1979).

Segev, Tom, *One Palestine, Complete: Jews and Arabs Under the British Mandate* (New York: Henry Holt & Co., 1999).

Snow, Peter ve David Phillips, *Leila's Hijack War: From the Day of the MassHijack to the Day of Nasser's Funeral* (Londra: Pan Books, 1970).

Stewart, Stanley, *Emergency: Crisis on the Flight Deck* (Marlborough: Airlife Publishing, 1989).

Stork, Joe, *Erased in a Moment: Suicide Bombing Attacks Against Israeli Civilians* (New York: Human Rights Watch, 2002).

Susser, Asher, On Both Banks of the Jordan: A Political Biography of Wasfi al-Tall (Londra: Frank Cass, 1994).

Tubya, Nahid (der.), *Women of the Arab World: The Coming Challenge* (Londra: Zed Books, 1988).

Victor, Barbara, *Army of Roses: Inside the World of Palestinian Women Suicide Bombers* (Londra: Constable & Robinson, 2004).

Wilson, Shamillah, Anasuya Sengupta ve Kristy Evans, *Defending Our Dreams: Global Feminist Voices for a New Generation* (Londra/New York: Zed Books, 2005).

Wu, Annie, "Havaalanı Güvenliğinin Tarihi", ABD Ulusal Devlet Radyosu dökümü, 2004; http://savvytraveler.publicradio.org/show/features/2000/20000915/security.shtml

DİĞER KAYNAKLAR

B'Tselem (İsrail insan hakları örgütü); http://www.btselem.org/English

Guardian/Observer gazeteleri dijital arşivi 1791–2000; http://archive.guardian.co.uk

Makboul, Lina (yönetmen), *Leila Khaled: Hijacker* (belgesel), yapımcılar İsveç Televizyonu (SVT) ve Nederland NPS; www.leilakhaled.com

Miyagi, Yukiko, "China's Palestine Policy", Durham University, Ekim 2009'da CASAW atölyesine sunum, basılmadı.

Muhanna, Aitemad, "The Leftist and Islamic Movements in Gaza: Conflating Ideology and Practice?", School of Oriental and African Studies'de 27–28 Şubat 2010'da düzenlenen konferansa sunum, basılmadı.

DİZİN

15 Mart Hareketi 164, 178-179

Abbas, Mahmud (Ebu Mazin) 164
ABD 36, 37, 38, 101, 109, 179
Abdul Hadi, İsam 131, 139
Abdulmecid, Semir 78
Abu Dabi 64
AbuKhalil, As'ad 96
açlık grevi 60
Asife, el- 45
Altı Gün Savaşı 19, 48
Amman 64, 67, 81, 88, 148, 151-154
Antonius, Soraya 126-128
Arafat, Yaser 16, 21, 43, 46, 94-96, 116, 128, 132, 141, 148, 157-159, 161
Arap Devrimleri ("Arap Baharı") 178-179
Arap Ulusal Hareketi (AUH) 33, 35, 37-46, 47, 92, 144
Arap ulusçuluğu 34-36, 38, 42-43, 48
Arguello, Patrick 15, 72-78, 83, 93
askeri eğitim 40, 46, 48, 49, 60, 65, 93, 96, 141-142, 145

B'Tselem 167
Baas Partisi (Suriye) 36
Balfour Deklarasyonu 35, 84, 126
Bar-Levav, Moti (Mordehay) 75, 76
Batı medyası (Filistin hakkında haberler) 22-23, 50, 56, 61-62, 81, 86, 88, 137, 162, 167-168
Batı Şeria 19, 67, 111, 140, 145, 156, 158-161, 163, 166
Beyrut 30, 32, 33, 26, 50, 69, 71, 79, 91-95, 102, 103-105, 110, 114-117, 139, 182
-'tan FKÖ'nün çıkarılması (1982) 116
Beyrut Amerikan Üniversitesi (BAÜ) 33, 40, 101
Beyt Sahur 21, 143
Beytüllahim 70
Birinci İntifada 22, 120, 128, 149, 153, 163-164, 169
Birleşik Arap Cumhuriyeti 35, 40, 42, 60
Birleşmiş Milletler (BM) 132, 134
BM Kadın Yılı 132-134
BM Kadın Onyılı 137
BM Paylaşım Planı 28, 35
BM Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu (UNRWA) 31
BOAC 80, 82, 84
Boykot, Yatırımların Geri Çekilmesi ve Yaptırımlar Hareketi (BDS) 176
Braun, Frieda 134
Britanya Mandası 26-27, 126
Burc el-Baracne 102
Büyük Arap Ayaklanması (1936–9) 26, 126

Castro, Fidel 47, 144
Cerar, Halide 145, 147, 165
Cezayir 48, 120, 162
Cibril, Ahmed 47, 95
cinsiyet 21-22, 40-41, 134-136
Clair, Linda 140, 173
Corrie, Rachel 174
Cumbulat, Kemal 35

Çin 99
çokeşlilik 146

Dabaie, Marguerite 181
Dahbur, Emine 63
Dawson's Field 15, 20, 80, 84, 89, 94, 99
Dayton Planı 156
Deyr Yasin 27, 29, 30, 62
Dökme Kurşun Operasyonu 168
Dulles, John Foster 36, 38
Dünya Kadınlar Günü 133
Dünya Sosyal Forumları 174-177

Ealing polis karakolu 15, 83, 85, 89, 159
Ebu Dakka, Meryem 145, 147, 170
Ebu Ğazale, Şadya 53, 142
Ebu Mehana, Mazin 78
Ebu Şerif, Bessam 87, 94, 99, 128
Eisenhower Doktrini 35
El Al 15, 63, 72-80,
Entebbe 94
Ermeniler 93

Falanjistler 102; 104-106, 114-116
Fanon, Frantz 47
feminizm 15, 19, 22, 125-129, 133, 137-140, 169
Fetih 43, 45-46, , 47, 6768, 93, 95, 131, 144, 146, 149, 156-157, 163-165, 171, 178
Feyyad, Selam 164
fidaiyin bkz. gerillalar, Filistinli
Filistin bağımsızlığı 40, 48, 150, 171
"Filistin Belgeleri" 178
Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (FDKC, FDHKC) 47, 96, 147
Filistin Direnişi 18, 19, 31, 45, 61, 68-69, 91, 104, 110, 116, 127, 156, 182
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC)
  iç bölünmeler 47, 94
  içinde kadınlar 142, 144-150, 168-169
  kuruluşu 43-45, 47
  Merkez Komitesi 120, 145, 147, 155, 158
  Politbüro 145, 147
  seçimler 145, 147, 155
  üyelik 144
Filistin Halk Kurtuluş Cephesi - Genel Komutanlık 47, 95
Filistin Kurtuluş Cephesi 47
Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) 44, 45, 48, 67, 91-92, 95, 110, 129, 131-133, 137, 138-139,146-147, 155, 157, 160,
Filistin Russell Mahkemesi 178
Filistin Ulusal Konseyi 16, 95, 120, 132, 133, 147, 148, 154-155, 157-158, 161-162
Filistin Ulusal Kurtuluş Cephesi (FUKC) 44–45
Filistin Yönetimi/ Filistin Ulusal Yönetimi (FY/ FUY) 155-157, 164, 178-179
Filistinli İsrail vatandaşları 25, 136
Filistinli Kadınlar Genel Birliği 16, 67, 95, 104, 106, 109, 115, 120, 129–133, 139, 141, 148–149, 155
Filistinli Öğrenciler Genel Birliği 40, 135
Filistinlilerin imajı 20-22, 56–57, 61-62, 103, 166-168
Frew, David 84, 86–89

Gazze 19, 31, 140, 145, 157, 158, 160-166, 168-170
Geri Dönüş Hakkı 157, 176, 183-184
gerillalar, Filistinli 43-44, 45-46, 47, 49, 51, 68, 98, 110, 138

Guevara, Che 13, 19, 20, 43, 47, 144
Güney Afrika 1153, 176, 178

Habaş, Corc 13, 33, 42, 44, 50, 65-66, 71, 83, 94, 95-96, 114-115, 121, 129, 130, 143, 158
Hacar, Corc 17, 100-101, 129
Haddad, Vedi' 33, 46, 49-51, 54, 66, 70-72, 80, 91, 92, 93–94, 103
Hagana 27
Halave, Maan 37
Halid, Leyla
ailesi 25, 30-34, 104-106, 151-153
boşanması 100, 112
çocukları 113, 117-119, 120-121, 151–153
eğitimi 33, 39-41, 107-110
evliliği 96–100, 108-109, 110–114, 120-121
otobiyografisi 17, 33, 40, 41, 52, 61, 96–7, 100, 129, 181- 182
uluslararası eylemciliği 153, 155, 174-178
ünü 23-24, 62-66, 86–89, 98, 100, 104, 109, 137-139, 158, 177, 180, 182-183
Halil, el- 67
Halk Kadın Komiteleri 148-149
Hamad Abdulkerim 43
Hamas 141, 156-157, 163-165, 166-167, 169, 170-171
Haşimiler 67, 82, 87, 97, 98
hava korsanlığı 13, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 50–59, 61-63, 70-78, 94–5, 103
Havatme, Nayef 47, 96
Hayfa 13, 25-30, 31, 51, 55, 104, 173, 180
Hepburn, Audrey 13, 18, 23, 63
Hilal, Fayiz 108, 109–114, 115, 116, 117, 120, 151, 182
Hilu, Cihan 139
Holokost 58
Hüseyin, Ürdün Kralı 67, 68

Irak 26, 42, 64, 94, 97-98, 120, 154, 113

iki-devletli çözüm 157
İkinci İntifada 168
İkiz Kuleler 57
intihar bombacılığı 21, 166, 167, 168
İntikam Gençliği 44
İrgun 27, 29
İsavi, Selim 13, 51-54, 59-61, 65, 79
İslam 112, 113, 141 n21, 146, 169, 171
İslamcı hareketler 18, 163-164, 165, 168, 179, 179
İslami Cihad 156, 165
İsrail 16, 19, 20, 25, 27, 28, 29, 32, 34, 35, 38, 40, 44, 46, 47,48, 49, 54-56, 58, 60, 64, 67-68, 70, 71, 76, 79-82, 87, 92-94, 99, 106, 110, 111-116, 128, 131, 135-138, 145, 148, 149, 155-156, 159-168, 170, 174, 176, 180
İsrail Komünist Partisi 136
İsrailli barış eylemcileri 136, 175-176

Japon Kızıl Ordusu 94

kadın hareketi,
Filistin 103, 107, 115, 125-130, 132-133, 140-142, 144,

147-149, 169-171
uluslararası 107, 132, 134-138
Kadın Sorunları Teknik Komitesi 150
kadınlar,
Arap 23, 42, 111–112, 125
Filistin politikasında 22, 39, 100, 119-121, 125-129, 130-131, 132-134, 138, 139–148, 169, 170
Filistin ulusal söyleminde 125, 127–130
Filistinli 21, 32
silahlı mücadele ve 18, 48-49, 53, 62, 64-65, 69, 80-81, 102, 104, 125-129, 138, 141–142, 168
Uluslararası Demokratik Kadın Federasyonu 134
Kahire 46, 67, 79-80, 89
Kanafani, Ğassan 87, 99, 101, 143
Kara Eylül 63, 82, 83, 90, 91, 153
Karanjia, R. K. 35, 36
Kennedy, John F. 88
Kopenhag (uluslararası kadın konferansı) 110, 137-138
Kudüs 29, 52, 67, 131, 175, 176, 179
kurtuluş mücadeleleri 19, 21, 47-48, 132
Kuttab, Eileen [Aylin Kûttab] 22, 169
Kuveyt 40–46, 49, 50, 62, 152
Küba 40, 109, 131

Langer, Felicia 136, 176
Latuff, Carlos 175
Libya 140
Lockerbie 95
Lod Havaalanı 54-55, 79, 94
Lübnan 19, 25, 30–32, 35, 37, 38, 58, 63, 71-72, 90-94, 98-99, 102-108, 110, 116-117, 119, 127-128, 129, 132, 139, 141, 145, 158
1958 çatışmaları 35–37,
1982 İsrail işgali 113–116
iç savaşı 104, 132
Milli Misakı 35

MacDonald, Eileen 18, 31, 38, 49, 50, 51, 52, 54, 59
Makboul, Lina 62, 180
Marksizm 47, 144
Makdisi, Halil 56, 94, 142
Meşal, Halid 164
Mısır 19, 31 34, 35, 42, 60, 131, 148, 179
Morgan, Robin 21, 22, 23, 129, 137, 138, 139, 182
Mossad 99
Muhanna, İtimad 141, 169, 170
mülteci kampları 34, 73, 93, 102, 103, 104, 116, 119, 133, 134, 139, 141, 145, 149
mülteciler 13, 19, 26, 30, 31, 32, 56, 105, 125, 131, 147, 151, 155, 157, 158, 176
Müslüman Kardeşler 164, 170

Nakba 34, 126, 127
Nâsır, Cemal Abdül 40, 42, 43, 44, 67, 80, 82, 88, 89, 179
NATO 80
Netanyahu, Yonatan 94

Ortega, Daniel 177
Oslo Anlaşmaları 149, 150, 155, 156, 157, 163, 164, 179

Palmah 27
Pan-Arabizm, bkz. Arap ulusçuluğu
patriarka 22, 119-121, 126-130, 138-147, 169
Peres, Şimon 158, 159, 161
Peteet, Julie 119, 120, 127
plastik cerrahi 13, 69-70, 74

Raab, David 57, 73, 75, 76, 81
Rabin, İzak 52
Reagan, Ronald 109
Red Cephesi 94
rehineler 51, 60-61, 80-83, 88-89, 94, 95
Roma 13, 50

Saadat, Ahmed 143, 145, 156, 166
Saad, Maruf 104
Sabra 116
Salih, Meryem 170
Samu 67
Sandinistalar 15, 73, 93
Savunma Kalkanı Operasyonu 166
Sayigh, Rosemary 19-20, 61, 145
Sâyiğ, Mey 139, 141
Shakur, Assata 22
Siyonizm 26, 38, 134
Snow, Peter 18
sosyalizm 43, 140, 102
SSCB 20, 107-110, 113, 117, 120, 134, 136, 165, 174
Stern Çetesi 29
suikastlar 15-16, 36, 88, 99, 104-106, 143, 164, 165
Sur 25, 29, 31, 39, 91, 105-106, 112, 115
Suriye 19, 20, 35, 42, 44, 51, 55, 60–61, 62, 63, 82, 98, 102, 104, 116, 121, 148–152
Suudi Arabistan 46
Süveyş Krizi 34, 38

Şam 13, 18, 26, 27, 55, 59, 61, 79, 117–119, 151, 155, 174
Şatila 102, 116
Şemun, Kamil 35-36
şiddet 22, 27, 29, 48, 57, 62, 95
şiddetsizlik 21
Şukayri, Ahmed 45, 48, 67

Tal, Vasfi 67
Tel ez-Zaatar 95, 104, 141
Tereşkova, Valentina 107–108
terörizm 15, 16, 18, 21-23, 26, 45, 60-62, 101, 159, 160, 166, 168
Tunus 20, 116, 148, 179
tutsak değişimi 15, 51, 89, 82
TWA 840 13, 50, 54, 59, 70, 72, 72, 75, 79-84
Tweedie, Jill 139

uçak kaçırma bkz. hava korsanlığı
Uluslararası Dayanışma Hareketi 174

Vehdat Mülteci Kampı 65, 68, 128
Vider, Şlomo 75, 76
Vietnam Savaşı 43

Yahudiler 19, 25-30, 35, 39, 58, 77, 81, 140, 168
Yermuk Mülteci Kampı 18, 119, 149

Zeydan, Helva 127

Sarah Irving, Filistin halkının Siyonist yerleşimci sömürgeciliğe karşı direniş tarihiyle iç içe geçen Leyla Halid'in devrimci yaşamını kendisiyle ve tanıyanlarla yaptığı röportajlara dayanarak eleştirel bir mercekten yansıtıyor. Leyla Halid'in bu kısa biyografisi, Filistin direnişinin ve Halid'in üyesi olduğu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin geçirdiği tarihsel dönüşümlere ayna tutarken, Filistinli kadınların özgürleşme mücadelesinin ulusal kurtuluş mücadelesi ve silahlı mücadele ile etkileşimini tartışıyor.

ISBN 978-605-85156-0-4

18 TL. (KDV dahil)